

STV1000

Table of Contents

01: Introduksjon: Kurset og faget.....	2
Hva er politikk?.....	3
Aktører og individ.....	8
02: Konflikt og harmoni.....	10
Konflikt – tre aspekter.....	10
Harmoni.....	13
Om skriving.....	16
03: Handling.....	20
04: Makt og avmakt.....	27
Kollektiv avmakt.....	33
05: Machiavelli og politikk.....	35
06: Stat og samfunn.....	46
07: Hvilken betydning har egentlig valg.....	54
08: Politikk og forvaltning.....	61
09: Betragtninger om faget.....	74
Statsvitenskap som arkitektonisk fag.....	77
10: Oppsummering.....	82

01: Introduksjon: Kurset og faget

2010-08-24

Kurset har som generelt formål å gi en første introduksjon til faget. Underveis i graden kommer det også egne kurs som tar for seg egne områder. (Politisk teori og OPA1 er sammen med dette kurset i bachelor)

Først, si litt om hva faget handler om, hva fagets *gjenstand* er. Hva er det en studerer? Det andre, som vi kommer til å legge stor vekt på er å si noe om hva slags analytiske verktøy faget gjør bruk av. Om en studerer politikk så bruker en begreper som metodiske verktøy og analytiske verktøy. Noe vi kommer til å terpe på i starten er nettopp det analytiske verktøyet, og denne boken (pensum) er som kanskje noen har begynt å tittle på, det er et eksempel på en slik introduksjon til analytiske verktøy, begreper og tenkemodeller. Boken handler om ulike måter å forklare politisk handling på. Hva tenker vi når vi forsøker å forklare hvorfor Stoltenberg gjør det og det. Det er forskjellige måter å forklare det på. Boka er krevende, vi brukte den forrige semester, og jeg var sensor med en utenbys sensor, og han sa at han var skremt da han sa at vi hadde brukt boka, men så så han på besvarelsene at det hadde gått bra.

Så er det slik at vi i dette faget har massevis av kunnskaper om politiske fenomener, som valgordninger, hvordan velgere tenker. Dette kommer vi ikke inn på i dette faget, i OPA1 får en feks massevis av kunnskap om hvordan statsforvaltningen fungerer, Norge og EU, osv. det blir noen smakebiter her, men vi flyr litt høyt over landskapet. Så skal vi si litt om hva faget brukes til, men det tar vi litt underveis. Vi har også en ambisjon om at dere skal praktisere statsvitenskap, ved å skrive statsvitenskaplige analyser. Seminarlederne hjelper til med det, og de er der for å veiledere dere i hvordan en gjør det. Der legger vi litt vekt på å kunne presentere den, på en måte som er ryddig og klar, og gjerne også lettfattelig og engasjerende. Det kan fort bli tørt, om en leser analyser er det ikke slik at en oversvømmes av følelser og engasjement, men det er presist, og det kan være viktig. Om noe er lett å lese er det ikke nødvendigvis, at noe er vanskelig tilgjengelig betyr ikke at det er bra, og omvendt.

Så litt om litteratur. Det er to grunnbøker for kurset, den røde og den hvite, Prekær Politikk, redigert av Reino, som er en samling av artikler og How to Map Arguments in Political Science. Bøkene er forskjellige, men fungerer bra i kombinasjon. Den hvite er det mange forklaringslogikker, en ser hvordan de brukes. Den røde er mer analytisk innføring. Det vil variere en del mellom disse. Det er også en grunnbok av Østerud som også er med her. Det aller meste av den øvrige pensumlitteraturen er i et kompendium, dette kommer først seinere, første del av neste uke forhåpentligvis. Det er også et par steder hvor det er angitt lenker til litteratur. (det er noen forandringer fra fjorårets kompendium, dette kan byttes, eller det kommer et tillegskompendium)

Hovedforelesningene har forskjellige ledere, også den tidligere NAV direktøren. I forelesningene håper vi at foreleserne er engasjerte, men vi vil gjerne bli avbrutt, vi vil gjerne ha spørsmål og kommentarer, selv om det ikke ser sånn ut alltid. Så ikke vær redd for å reise hånden eller komme fram i pausen, vi ønsker en dialog. Notater og lysark legges som regel ut på forhånd, noen ganger med tanker i etterkant. Det er viktig å være helt sikre på at en kommer inn, så det blir en presentasjon av dette i pausen. På seminarene blir reglene gjennomgått av lederne.

Så – 20-25 minutter om faget. Hva handler statsvitenskap om?

Det er veldig enkelt sagt, studiet av politikk. Våre danske kolleger forsøkte å innføre et annet ord, siden ordet statsvitenskap er noe vi er tatt med fra tysk, på andre språk bruker en ”political science”. I DK prøvde en å innføre betegnelsen politologi, som i psykologi. Dette slo ikke an. Det vil si, det var noen dansker som sa de var politologer, men det slå ikke gjennom, så vi står fortsatt med betegnelsen

statsvitenskap. Det norske språket er noe nyansfattig, på engelsk kan en skille mellom politics og policy. Dette er viktig. Politics er den politiske virksomheter, når et parti driver valgkamp for eksempel. Når statsministeren innkaller regjeringskolleger til faste møter så er det politics, de utfører den politiske virksomheten. Så, vi kan si at politiske prosesser, deltakere i politikere foretar seg går under virksomhetsbegrepet politics, den spenner fra alt til deltakelse i debatter til avstemninger i Stortinget. Men, ut av politics kommer det noe, i mange tilfeller vedtak som fattes i henhold til bestemte regler, og som derfor er offentlig politikk. Vi har for eksempel to av Stortingets viktige *beslutningstyper*: Lovgivning, som strafferettslig lovgivning, som vi kan komme ut for om vi blir tiltalt for en kriminell handling. Det er en utførlig strafferettslig lovgivning. Denne er et *uttrykk for en policy*, på engelsk bruker en ofte policy på et forholdsvis overordnet nivå, for eksempel vil en kunne si at den nåværende norske regjering har som en viktig policy (orientering) å sørge for full sysselsetting, så de har tanker om hvordan en skal legge den økonomiske politikken til rette. Denne prioriteringen er et eksempel på hva som inngår i policy, at en prioriterer høy sysselsetting. Ofte når en beskriver *policies* så sier en noe om de overordnede målene og hva orienteringene er. Men, så er det noen som sier om en kan forstå norsk politikk utfra bare de overordnede målene og retningslinjene? Tenk et annet eksempel at en hører på Solheim redegjøre i Stortinget om bistandspolitikken til regjeringen. Bistandsministeren vil legge vekt på en del grunnleggende prinsipper, som at hjelp skal komme de fattigste til gode, i samråd med mottaker landet. Men, hva er praksis i virkeligheten? Dette er et godt spørsmål. Om en skal studere praksis så spør en hvilke bistandsprosjekter er Norge engasjert i, hvor går bistand, hvordan virker det i praksis. Politikk i praksis snakker en ofte om *aggregatet av løpende enkeltbeslutninger*, summen av alt bistandsmyndighetene gjør. Det kan hende at dette ikke harmonerer perfekt med prinsippene. Hva en forsøker å oppnå og praksis kan avvike fra overordnede mål og prinsipper. Dette behøver ikke være fordi ministeren er uoppriktig, men ofte er det slik at politiske prosesser resulterer i en *vertikal inkonsistens*, en manglende samsvar mellom ord og prinsipp. Dette behøver ikke bety at noen prøver å lure noen, men at ulike politiske prosesser gir ulikt resultat.

Hva er politikk?

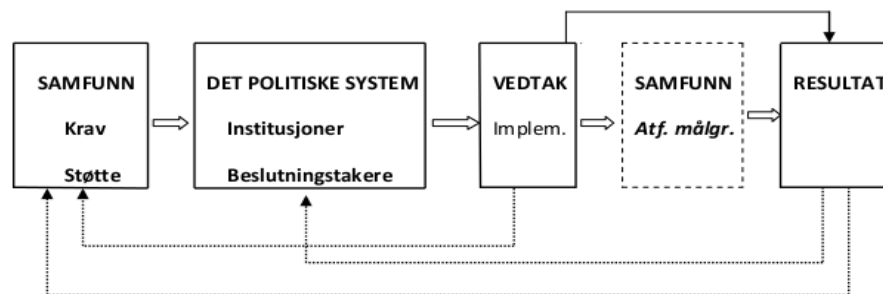
Hva er så politikk? I lærebøker er det mange ulike definisjoner, noen videre en andre, om en leser Østeruds bok får en ulike eksempler men det er en felles kjerne. Det har å gjøre med *autorativ styring av samfunn*. Hva betyr det? Autorativ betyr to ting: at de er gjeldende for, at det er vedtak og beslutninger og tiltak som gjelder for et samfunn, som det norske. De vedtak som Stortinget har tatt for strafferett gjelder for Norge, ikke for Hordaland og lignende. De er *bindende* og *fattet* og *gyldige* for Norge. De er *fattet* i *henhold til spilllets regler*, Grunnloven sier at Stortinget er den lovgivende enhet, og Stortinget har *fattet* forslagene etter forslag fra regjeringen. Spilletts regler er fulgt, en kan ikke gå tilbake og si at paragraf så og så er urettmessig vedtatt, den er vedtatt i følge reglene. Ingen straffeadvokat har prosessert på dette, den gjelder for et samfunn, fordi vedtakene er *fattet* i samsvar med spilllets regler, ikke bare Grunnloven. For eksempel for monsternastene saken, så er det masser av diskusjon om hvor mange høringer en skal ha osv, de kan ha status som viktige politiske spilleregler, uten å ha juridisk status. Husk: Autorativ: gjelder for, og gyldig (fattet på en spesiell måte).

Hva er et *samfunn*? Det er ikke opplagt. Vi skal komme litt tilbake til det, men når jeg har brukt det her så er det fordi vi i dette faget skiller mellom land og nasjon som samfunn. (land og stat kan være to ulike ting, så en må være varsom), men det er en annen type samfunn, som familie, en vennegruppe, et borettslag kan en også si er et fellesskap, men en skiller samfunn fra andre typer fellesskap, som ofte er frivillige og partikulære. Foreleser er medlem av en fagorganisasjon, og den skal ivareta mine interesser som arbeidstaker. Men, som statsborger har jeg en videre rolle. Det som er sentralt i vårt fag er det som gjelder samfunnet. Ett skritt videre. Staten ivaretar flere roller i vårt samfunn. Det jeg har

beskrevet er staten som *styringsinstans*, som fatter vedtak som gjelder for det norske samfunn, og skal fatte dem i henhold til spilleregler. Men, staten er mye mer. Hvem er det som sørger for at vi får utdanning? Det er jo vi som må gjøre jobben, men staten betaler (ikke alt), men staten er en viktig *leverandør av tjenester*, staten er en av de viktigste leverandører av visse typer tjenester, som utdanning, helsetjenester, velferd. Utenriksdepartementet settes ofte på prøve av norske statsborgere som skader seg i Thailand, og lander på sykehus, og lurer på hvordan de skal komme seg ut og hjem. Så tenker det at det må være en sak for utenriksministeren. Det er ikke opplagt at det er det, men ministeren har ansvaret for våre konsulære tjenester (mindre heroisk enn diplomatiet) – det er masser nordmenn som mister passet, da er det staten som tjenesteyter som trer inn. Staten har i det norske samfunn en veldig viktig rolle som leverandør av tjenester. Forholdet mellom staten som *styringsinstans* og *staten som leverandør av tjenester* er ikke alltid enkelt. Det er et viktig skille mellom de som mener (som nåværende regjering) at staten også selv må produsere de viktigste offentlige tjenestene, som offentlige barnehager. Det er andre politiske partier i Norge som sier at staten bare skal sørge for at tilbudet skal være der, så få tilbudet etablert ved å lyse ut anbud. Dette er en viktig diskusjon, og har med synet på hva statens rolle er. ”nattvekerstaten” er en stat som har en begrenset rolle i tjenester, den opprettholder lov og orden, og det er omtrent det. Så er det et skille mellom vår rolle som *samfunnsborger og yrkesutøver*. Jeg stemmer ved valg, er medlem av en fagorganisasjon – her kan det være konflikter mellom individ og statsviter, f.eks. det er ikke nødvendigvis at min gruppe er den som trenger mer lønn. Om en ser på hvilke grupper en er medlem av og hva de gjør vs hva jeg tenker som samfunnsborger, er jeg fornøyd med situasjonen som den er, men mener jeg noe som samfunnsborger som jeg ikke mener som fagorganisert?

Et eksperiment jeg foreslår dere gjør er å ta for dere en seriøs norsk avis, les alle lederartiklene i løpet av to uker, så les kommentarene fra de faste spaltistene. For hver artikkel en leser still spørsmålet ”hvilke konsekvenser vil en gjennomføring av dette ha for statsbudsjettet?” den ene dagen vil det være en lederartikkel om høyhastighetstog i Norge, neste dag om noen som ikke fikk sykehjemsplass. Etter to uker så vil en begynne å ta finansministeren med på møtene, en ser betydningen av at det er noen som holder igjen. Men, hver for oss mener jo at en gjerne vil ha sykehjem, høyhastighetstog. Men, om en tar alle disse forventningene så går det helt galt.

Det er også slik at vi deler inn faget i fire områder, pluss metode. Her er det en tegning, ”Politikk – et forenklet flyttdiagram”:

- Politisk teori vil Reino si noe om – det bidrar med deskriptiv teori, belyser normative politiske spørsmål, hvordan en begrunner viktigste etiske spørsmål.
- Komparativ politikk, ofte studiet av det som ligger til venstre i modellen, studiet av

oppfatninger velgerne har, politiske holdninger, ”etterspørselssiden”, krav fra samfunnet inn mot det politiske systemet. En går inn i det politiske systemet selv, og sier noe om hvordan det er bygget opp.

- Offentlig politikk og administrasjon begynner omtrent der komparativ politikk slutter og går ut til vedtakene og iverksettingen av dem, der lærer en om hvordan politikk blir til, administrasjonens arbeid, noe om effektene
- Internasjonal politikk kommer ikke med på figuren, fordi de to andre delene avgrensner det til landegrensene. Internasjonal politikk er statens forhold til omgivelsene.

I dette kurset får en ingen detaljkunnskaper innen hvert av disse områdene, bare som eksempler, vi vil ta utgangspunkt i at vi vil forsøke å hjelpe dere ved å ta noe som er relativt alment, som gjelder faget i stort, som gir en blanding og fundament og bygges på, og eksempler på hvordan verktøy brukes.

Spørsmål angående politikkdefinisjonen. Hva om en har en ulovlig lov, noe som er et brudd på individets rettigheter? Dvs, noe som er fattet i henhold til reglene kan skape samevittighetsregler, som etter krigsopprøret etter ww2 – Nurembergdomstolens kjennelse var at vi som enkeltmennesker har ansvar for våre handlinger, vi kan ikke lene oss på at beslutninger etter spillets regler fritar oss ikke fra ansvaret. Om Stortinget vedtar noe som for deg reiser et viktig spørsmål, som abort, militærtjeneste, derfor har en anerkjent en utvei, de som av samvittighetsgrunner ikke kan gjøre militærtjeneste får en annen tjeneste. Det var en del. En annen del er at i tillegg til de formelle reglene som gjelder så har vi en rekke mer uformelle normer som følges, vi har knapt noen juridisk status, men det er omforente normer, for eksempel i Stortinget om forholdet regjering – opposisjon, den skal informeres på bestemte måter. Noe er en konstitusjonell plikt, mye annet er bare en praksis, partene er enige om at det er fornuftig.

Så om hovedboka til Parsons (den røde – how to map arguments)

Det er ikke hvilke som helst argumenter som Parsons viser hvordan en kartlegger, det er hvordan noen foretok en handling, hvorfor den ble som den ble. Argumentene han prøver å hjelpe oss kartlegge er forklaringer av det folk og aktører gjør, ulike måter det kan eller kunne forklares på. Det er ingen tvil om at mye politisk og sosialt liv består i at noen tar beslutninger av det ene eller andre slaget. Tony Blair besluttet å gå av som statsminister, han var ikke nødt til å gå, det var ikke noe valg som kastet han, men han bestemte seg for å gå av, et greit og uproblematisk eksempel på en beslutning. Det finnes også beslutninger som ikke virker å være handlinger, som de *uskrevne normene* som er med på å bestemme hva som skjer på Stortinget, som at opposisjonen skal holdes informert om ting. Det er ikke påbudt, men det er en uskrevne regel om at det skal være sånn. Dette blir respektert, og er en viktig del av det politiske livet, men er ikke en handling. Men, en kan innvende at det at en norm eksisterer lar seg oppløse i en hel del beslutninger som mennesker tar, ”jeg handler slik fordi det er riktig å gjøre det eller slik jeg bør gjøre det”, normen finnes bare i den grad en rekke mennesker beslutter seg for å leve etter den. Straks den brytes ofte, så er ikke normen lengre et stykke politisk virkelighet. En norm er dermed også et resultat av en rekke beslutninger. Mange normer består ikke i kraft av at folk trekker beviste beslutninger, men fordi folk har holdninger de bare har, ikke som de har bestemt seg for. For noen vil det være utenkelig å bryte en eller annen alminnelig regel som hører til folkeskikk, og når en spør hvorfor, så sier de ”det er klart det er sånn det skal gjøres, og jeg har aldri tenkt på hvorfor”. Det kan dermed finnes *normer som bare er der*. Mye har den karakteren, men mye kan også føres tilbake til beslutninger og handlinger som folk har, som det Blair gjorde. Parsons bok er et forsøk på å så å si, en redegjørelse for hvordan en kan gå til verks for å forklare hvorfor folk gjør de de gjør, hvorfor gikk

Blair av? Det finnes en enkel men ikke desto mindre interessant modell som ligger til grunn for elle eller blir brukt når handlinger blir forsøkt fortalt

Ønsker → Handling

Oppfatting ↗

(to piler venstre til høyre)

Blant alternativene så velger en det alternativet som har størst sjanse for å nå resultatet, som når jeg bruker overhead er jeg mye mer redd for at prosjektøren skal slutte å fungere enn Arild er. Et alternativ er at jeg er lat og aldri har orket sette meg inn i PP, og kanskje den siste forklaringen også passer inn i formelen.

La oss ta en handling som ligger nært opp til den jeg snakket om, Blairs avgang. La oss ta det Gordon Brown gjorde da han tok over: Han valgte å bli sittende, uten å skrive ut nyvalg, dette er ganske vanlig å skrive ut valg i UK, at den som får makten søker et mandat fra folket gjennom nyvalg. En kan spørre om hvorfor han bli sittende? Han skrev ikke ut valg før det hadde gått ganske lang tid.

- Han hadde åpenbart et ønske om å beholde makten
- Ønsket seg legitimitet, av det slaget bare å bli valgt kan gi. Det å bare få makten av partiet gir ikke legitimitet som et valg gjør.
- Gordon Brown trodde nok at bare et nyvalg ville gi legitimitet, men fort kom det meningsmålinger som sa at Labour ikke ville vinne et nyvalg,,: Så Labour ville tape et eventuelt nyvalg.

Dette er ikke nødvendigvis den riktige forklaringen, det som nødvendigvis skjedde, men forklaringen er egnet til å skape forståelse, i den grad den har rot i virkeligheten er den en tilfredsstillende forklaring, at folk gjør noe fordi de har bestemtø ønsker og handlinger – det er en ”uproblematisk endestasjon for tanken”. En kan stille flere spørsmål, hvorfor ønsket han beholde makten? Hvorfor ville han ha legitimitet? Hvorfra trodde han at Labour ville tape et nyvalg? Men, som første utgangspunkt er det et bra utkast.

Hva slags forklaring er dette? Vi har en forklaring som bygger på forutsetningen at personen har realitetssans, han står i en bestemt situasjon, som han tenker over, og daner seg en oppfatning om. Denne oppfatningen er virkelighetsnær, den gjenspeiler forhold som ganske åpenbart foreligger, det var en rekke meningsmålinger som tydet på at Labour ville tape valget, og GB var klar over disse. En hengir seg ikke til drømmer og ønsketenkning, en tar verden for å være slik den ser ut til å være. For det andre, denne forklaringen kan bygge på forklaringen at vi har å gjøre med en rasjonell person, som danner seg oppfatninger som har rot i virkeligheten, og i praktisk henseende, og at i valget mellom ulike alternativer så tar han det eller et av dem som har best utsikt til å gi det resultatet en vil oppnå. Dette er åpenbart det vi blant annet mener når vi sier at folk er rasjonelle i sine beslutninger. Stikkord: *realitetsstyrt, rasjonell i praktisk forstand.*

Denne forklaringen er i følge Parsons strukturell, på den måten at strukturen, omgivelsene, den situasjon en aktør står oppe i er utslagsgivende for hvilken forståelse vedkommende har. Det er det realitetssans består i. En står i en situasjon, med muligheter, begrensninger, farer, og alt dette til sammen utgir strukturen. Denne strukturen er utslagsgivende for hvordan en oppfatter situasjonen. Den er også *strukturell* i den forstand at en har visse alternativer, og en handler på grunnlag av kjennskap og det en tror om disse alternativene, en gjør ikke noe en åpenbart ikke vil kunne sette ut i livet. (En prøver ikke fly om en ikke har vinger) For det andre, forklaringen er generell, i den forstand at det ikke

er noe spesielt for Gordon Brown, det er ikke noe særegent, bortimot universelt, det å ha realitetssans og praktisk rasjonalitet. Denne forklaringen er det naturlig å putte helt oppe i høyre i typologien tidlig i Parsons bok. En står et sted omgitt av muligheter og begrensinger, treffer et valg, og tar et valg som de fleste er tilbøyelige til å ta. Dette er i alle fall et naturlig bakteppe, jeg antar at Gordon Brown er som alle andre er.

	General	Particular
Position	1. Structural	2. Institutional
Interpretation	4. Psychological	3. Ideational

Illustration 1: Parsons typologi fra s 24

Det er nærliggende å begynne der, når en får spørsmålet ”hvorfør gjorde vedkommende slik og slik”, anta at personer er realitetsstyrte og rasjonelle. De fleste vil si at sånn er de i alminnelighet, siden vil vi også si at slik er vi. De fleste tenker stort sett at jeg har kontroll over hvilke oppfatninger jeg daner meg og hvilke beslutninger jeg tar, da bør en også innrømme dem ovenfor andre. Men, noen ganger dette ikke det beste utgangspunktet for å forklare handlinger. Noen er tilbøyelige til å tenke på andre måter.

Thomas Hobbes, som omtales i en artikkel i Prekær politikk, første kapittel tenkte som så:

La oss si at folk befinner seg i en tilstand uten overordnet politisk myndighet, et anarki eller naturtilstand. Han går ut fra at folk har realitetssans i den forstand at de danner seg en oppfatning som overstemmer med virkeligheten. Men i tillegg går han utfra at folk er hypermistenksomme. I et slikt system er det ingen instans som vil komme oss til unnsetning, det er ikke noe politi, noen myndighet som vil gjøre oss trygge. I et slikt system så kan vi enten være tilbakelent eller avslappede, og tenke at folk er fredelige og anstendige, eller vi kan gå rundt og bære på en mistanke om at alle er ute etter oss. Hobbes mener at det verste som kan være tilfellet også er det, at det er det vi tenker. I dette tilfellet har vi også å gjøre med en generell forklaring: folk er i sin alminnelighet *realitetsstyrte og hypermistenksomme*. Men, det er i tillegg noe som antyder at forklaringen er ulik fra den over. Den viser til *tolkningen* av situasjonen en befinner seg i, en er hypermistenksom, uansett om verden er slik eller ikke, og om en har solid belegg for at en tror den er slik eller ikke. Det er trekk ved vår måte å se verden på, snarere enn verden i seg selv. Nå har vi gått over fra å tenke ”folk har de oppfatninger som situasjonen taler for” til, ”folk er tilbøyelige til å tenke i en viss bane”, det kommer innenfra, det er en slags tvangstanke, vi er på forhånd programmert til å frykte andre, uansett hva andre gjør. Da har vi kommet ned i kategori 4 i taksonomien, det Parsons kaller en *psykologisk forklaring*, til forskjell fra strukturell. Dette fordi det er et litt særskilt og oppsiktsvekkende trekk ved menneskenaturen som spiller en viktig rolle til å forklare hvorfor vi tenker som vi gjør.

Når vi snakker om rasjonalitet så snakker vi også om et fenomen som er et psykologisk fenomen, å være rasjonell er å tenke på en spesiell måte. Men her er det snakk om et psykologisk trekk som er nedlagt i oss, og som ikke er på den måten rasjonalitet er, lydhørt for omgivelsene. Vi tenker i en spesiell bane uansett om omgivelsene taler for å tenke slik eller ikke, vi er rigide i vår måte å tenke på, vi ser fiender over alt uansett. Men, bare rasjonelt så tenker vi at mennesker er responsive, de er mottakelige for inntrykk og formes av disse, som i sin tur gjenspeiler verden. Ved å trekke inn et slikt trekk, kanskje psykopatisk (men Hobbess utgår i at alle er slik), så har vi altså fortsatt en generell forklaring som ikke lengre er strukturell. Et annet eksempel er ønsketenkning, den tendensen vi har til å tenke at verden er slik vi ønsker at den er bedre eller ikke. (et eksempel på dette er i notatet)

Så kunne vi bevege oss enda et skritt i firefeltstabellen. Det britiske systemet, til forskjell fra mange andre, har oppløsningsrett. Det er mulig for statsministeren å skrive ut valg før tiden, før perioden er over. Norge har ikke det, i Italia er det presidenten som kan. USA har ikke det. Hvorfor har noen land det og andre ikke? En gang ble det tatt en beslutning, og det var mange nok som mente at slik skulle det være. Hvorfor tok de beslutningen? Det er nærliggende å tro at de som gikk inn for oppløsningsrett hadde en interesse av det. Men det er også mulig å tenke på at det er ting som taler for og mot, og ganske mange er usikre. Willoch har for eksempel tatt til tale for oppløsningsrett, så det er en debatt, men mange har ikke noe klart standpunkt. Da kan det være at folk bare faller ned på et standpunkt, eller at det er historiske omstendigheter som gjør at det blir slik, at det har skjedd noe som gir et inntrykk (noe vilkårlig). Om dette er tilfellet så har vi ikke tillagt folk noen form for irrasjonalitet, de har ingen tilbøyeligheter til å tenke på en spesiell måte, og det er flere alternativer de kan velge, ingen er klart rette, så valget faller på et alternativ (tilfeldig), men når valget først er tatt så får det konsekvenser. Situasjonen som er innført får igjen konsekvenser. Dette er et eksempel på det Parsons kaller en institusjonell forklaring, noen tar et valg som er vilkårlig, eller har mye vilkårlighet over seg, og når valget er truffet så staker det ut en kurs som en er nødt til å følge. Parsons bruker et eksempel om et bedrift som starter en virksomhet her og ikke der, når valget først er truffet er det staket ut en kurs, da kan en ikke i neste omgang gjøre hva som helst, da er en bundet seg til å følge en bestemt utvikling. Dette er en variant som viser til strukturer og omstendigheter, men ikke noe generelt trekk som folk handler på, men til noe partikulært, noe der og da. Veldig mange valg kan nok forklares på den måten. "Jeg tenkte meg ikke så mye om, men når valget er tatt, kan jeg ikke gjøre så mye med det". Valget er i noen grad vilkårlig.

Parsons tanke er at innenfor rammene av disse formlene kan vi lete etter forklaringer på politiske handlinger. Dette er tilnærminger til spørsmålet om hvorfor han eller hun gjøre slik eller sånn. Den siste tilnærmingen kommer jeg tilbake til neste gang. Les notatet om italiensk politikk som er lenket til.

Gordon brown: 1A / 2A, i Hobbess noe som både er i 1A og 2B. Her er det litt kluss i teksten, og den typen forvirring har ført til at folk har slitt, noe som i neste omgang kan gi en særskilt opplevelse av mestring 😊

Aktører og individ

Når en snakker om handlinger så snakker en om aktører. I mye av samfunnsforskningen har vi å gjøre med ulike typer aktører, som et individ, f.eks. Gordon Brown. At en individ tar en beslutning er uproblematisk, men det er ikke like uproblematisk når en stat eller kollektiv tar en beslutning, siden det i virkeligheten er en samling av individer, som foretar seg noe på en måte, som å fatte en beslutning med den regelen at det flertallet ønsker seg skjer, men det kan også være andre måter. Dette betyr at når en forklarer hva en kollektiv aktør gjør så gir det seg ikke mening å si at det er på samme måten som når et individ tar en beslutning. Det hender at slike beslutninger ikke er beslutninger, men resultatet av

prosesser hvor ingen har bestemt seg om noe, men hvor resultatet ble sånn allikevel. Eksempel fra Italiensk politikk: Etter krigen fikk det kristendemokratiske partiet makten, og hadde den nesten fram til 1992-1993. I løpet av dette skjedde det noen kaller den politiske koloniseringen, kristendemokratene hadde sine folk over alt, de sørget for at folk over alt var takknemlige ovenfor dem, de sørget for at de hadde makt og myndighet til å bestemme, de plasserte sine folk over alt. Resultatet av dette var den kolossale mengden korrupsjon som ble oppdaget på starten av 90 tallet. Dette er en historie om et parti som tar kontroll over mange funksjoner innen det sivile samfunnet. Andre vil si at resultatet er det samme, at det er kristendemokratiske agenter over alt, men aldri på noe tidspunkt hadde partiet gjennomført koloniseringen. Partiet består av en mengde fraksjoner, hver av personene og fraksjonene søker for å skaffe seg takknemlighet og plasseringer av folk i strid med de andre er at kristendemokratene koloniserer Italia, en hel rekke aktører som i samhandling får resultatet kolonisering av Italia. Det er en kollektiv aktør, men for å forstå det som skjer må en bryte aktøren opp og se på de enkelte små fraksjonene tildels tilknyttet til sterke menn rundt om kring i partiet som ga resultatet. Eksempel på å at å forklare det kollektiver gjør ikke alltid er det samme som å forklare hva et individ gjør. Men, når en ser på det de enkelte fraksjonene gjør så er en kommet nærmere på individene. Før eller siden er en nede på enkeltmenneskenivået, de som var eliten i kristendemokratipartiet, og det forklare hva partiet gjorde er i alle fall å forklare hva menneskene gjorde, men før en er der så må en ta utgangspunkt i at det ikke alltid er det samme. Men, ofte er det praktisk, noen ganger er det praktisk å tenke på en stat som et individ, men ikke alltid. Noen stater styrt av sterke ledere, si Libya, å forklare libysk politikk å si at den libyske staten valgte er uproblematisk, siden Gaddafi har så stor makt Å si det samme om Norge er ikke like enkelt, med en trepartiregjering.

02: Konflikt og harmoni

(en tre timers forelesning)

Dette er delvis en referering av artiklene, noe som bare skyldes at kompendiet ikke har kommet enda. (En går ganske tett inn på Parsons boka)

Hvordan forklarer faget handling?

Dette er en forenklet beskrivelse fra Parsons, en skiller mellom:

- Forklaringer som tar utgangspunkt i en posisjon, gjerne materiell eller posisjonell
- En eller annen forståelse

Parsons skiller også mellom de som tar utgangspunkt i generelle (allmenne) ting, eller noe som er partikulært. Dette gir oss en firefeltstabell:

	Generell	Partikulær
Posisjon	Strukturell Handling forklares som rasjonell ut fra aktørens posisjon i et gitt "materielt landskap"	Institusjonell Handling forklares som rasjonell ut fra aktørens posisjon i en bestemt institusjonell ramme
Fortolkning	Psykologisk Handling forklares som formet av allmenne <i>mentale</i> mekanismer (<i>a</i> -rasjonelle eller <i>irrasjonelle</i>)	Idèbasert Handling forstås som basert på aktørens forestillinger / ideer

Denne vil bli brukt for å forstå hvordan andre teoretikere tenker, ha den i bakhodet for resten av forelesningen.

Konflikt – tre aspekter

Hva er en konflikt? En kan snakke om tre ulike aspekter: (Basert på Mitchel)

- **Konfliktsituasjonen**, det at en av aktørens konkrete mål, interesser eller verdier helt eller delvis utelukker en annens. Helt eller delvis medfører at det ikke er all konflikt som er slik, at det er en helt utelukkelse, det kan godt være en delvis, men i noen situasjoner er det slik at det bare er ett gode til fordeling, og bare en part som kan få den goden. Det er bare en statsminister i Norge, bare en person kan ha den rollen. Det deles ut en gullmedalje i OL for ett år. Så refererer definisjonen til konkrete mål og underliggende interesser. *Mitchel tar utgangspunkt i konkrete mål*. Det har den fordel at en slikker å ta stilling til om målene er forskjellige fordi interessene ikke harmonerer, eller om det er en annen forskjell, f.eks. om det er en ulik forståelse av virkeligheten. For eksempel granskningen av FNs klimapanel, og denne diskusjon er delvis en diskusjon av fakta. Utav det kan det også komme konflikt, men vanligvis ser vi for oss at den kan løses på andre måter enn synet på verdisyn. Men, det første en tenker på er at det foreligger en situasjon hvor to eller flere parter har konkrete mål eller underliggende interesser som.. (def)
- **Holdning**: Hvordan opplever partene, hvordan forholder partene seg til denne situasjonen? Situasjonen er der, hvordan forholder partene seg til den? Det først en kan spørre om er følelsesmessig engasjement i den situasjonen. Det første er den emosjonelle engasjementet i

konflikten. Noen ganger kan en tale om en konfliktsituasjon hvor det er naturlig å snakke om konkurrenter, som om statsministerposten. Det å forholde seg til en konkurrent kan i mange tilfeller være en ganske følelsesmessig nøytral sak, men det kan også engasjere dypt, og en kan utvikle negative følelser ovenfor den annen part, som manglende tillit, mistanke, sterk motvilje og hat – i den siste situasjonen er det vanskeligere å håndtere. *Konkurrenter* er en ting, å være *fiender* er noe annet. Derfor kan vi ofte ha interesse av å spørre, ”hva slags emosjonelt engasjement har partene i denne situasjonen?” Dette kan variere, og det vi spesielt er interessert i er innsalget av negativt følelsesmessig engasjement ovenfor den andre part. Det er en norsk og finsk spydkaster som ofte konkurrerer, men de trener sammen og er åpenbart på god fot i det private. det betyr at de er konkurrenter, men de har nok et ”profesjonelt” forhold. Andre tilfeller – da Jugoslavia ble oppløst, opp til overflaten kom en mengde konflikter, og vi vet at det finnes tilsvarende dype konflikter mange steder i verden.

- **Atferd:** Så vil vi være interessert i å finne ut hva partene gjør i forhold til hverandre, hva slags handlinger gjør de for å vinne frem, hva slags handlinger utfører de? Om en tenker på internasjonal politikk så er det mange typer handlinger som er forenlige med IP, som å kalle tilbake en ambassadør – et tydelig signal, men relativt mild, sammenlignet med økonomisk boikott eller militære virkemidler. Det er en serie mulige handlinger. Noen er mer alvorlige, de involverer mer resurser og større konsekvenser.

Noe av det konfliktforskningen er opptatt av er samspillet mellom disse tre, og hvordan de i noen tilfeller holder konflikten i kontrollerte former.

Andre viktige distinksjoner

- Det ene tar utgangspunkt i det jeg har kalt **objektivt vs subjektiv definisjon av konflikt**. Utav den objektive definisjonen så legger vi til grunn at vi kan og vil beskrive en faktisk tilstand. Eksempel er delelinjen i Barentshavet, det er en objektiv konflikttilstand, siden partene har lagt fram krav som ikke er objektivt forenlige. Disse to standpunktene var ikke forenlige slik de var fremstilt. Det var faktisk en konflikt. Mitchell legger vekt på det subjektive, hvordan partene oppfatter situasjonen, dvs, en subjektiv konfliktdefinisjon. I tilfellet med delelinjen så oppfattet nok begge partene at det forelå en konfliktsituasjon. Skillet er viktig, siden av og til så vil enten en faktisk foreliggende konflikt oppfattes som viktig, og i andre situasjoner kan noen tro at det foreligger en konflikt som faktisk ikke finnes. Noe av det første en gjør når en megler er om det faktisk foreligger uforenlige mål, interesser og verdier, eller bare om partene oppfatter det slik. I det siste tilfellet så vil en meglers innsats å bestå i å korrigere denne feiloppfatningen. Men, Mitchell velger den *subjektive definisjonen*. Han ønsker ikke å bruke mye tid på konflikter som ikke er opplevd, men i følge for eksempel Marxistisk litteratur som behandler arbeiderklassens manglende forståelse av sin egen situasjon og klassekamp.
- Det andre skillet er mellom **latent og manifest**. En latent konflikt kommer ikke til uttrykk i atferd, men den kan være forstått, vi erkjenner at i perioder var spørsmålet om delelinjen i Barentshavet stille, partene var i en konfliktsituasjon, men ikke mye skjedde, vi hadde en midlertidig ordning, de fleste partene var fornøyd. En latent konflikt er der, kan være høyst reel, men den gir seg ikke uttrykk i atferd, partene bare konstaterer at det er en slik konflikt. En tidligere kollega var ekspert på Kyproskonflikten. En dag ble han oppringt av en norsk bedriftsleder som ville vite om hvordan konfliktsituasjonen, er det noe fare for krigshandlinger? Da svarte kollegaen at situasjonen er spent men stabil. Men, han hadde også rett, konflikten er

der, men den gir seg ikke særlige mange utslag, litt på bakken, men ganske ubetydelig. Den kan blusse opp, men i lang tid har den ikke gjort det. (Mitchell har også en tredje kategori – ”incipient” (gryende) konflikt – som er en tilstand av ”objektiv” konflikt som (ennå) ikke er oppfattet av partene selv)

- **Konfliktens gjenstand:** Den tredje viktige definisjonen er for ulike gjenstander. Her er forskjellen mellom konkrete mål og underliggende interesser. Om en går til det underliggende så er det vanlig å skille mellom *interesser, fakta og verdier*. Interesser er ofte knyttet til materielle goder, men kan være knyttet til andre knapphetsgoder. Verdikonflikter (hva er ”det gode liv”? ”det gode samfunn”? ”den rette tro”?) kommer i neste time, det Reino kalte ideeforståelse, det kan være ulike forståelser av hva som er gode samfunn, det gode liv, hvordan innrette oss, ulike forståelser av hva som er den rette tro (som mellom ulike religiøse grupper)

Om en skal beskrive en konflikt kan det være en bruk for alle disse kategoriene, f.eks. mellom Israel og Palestinerne, eller mellom oljeprodusenter og oljeimportører, da har en bruk for et analytisk apparat hvor det inngår alle disse ulike betegnelse og diskusjonene. Snakker en om situasjon eller atferd? Følelsmessig engasjementet? Er det en objektiv forståelse eller en subjektiv forståelse? En har en verktøykasse for å beskrive konflikt, et sett begreper som kan sette oss i stand til å karakterisere en konflikt presis.

Hvis kategoriene skal være viktige i den videre analysen, så må en kunne knytte noen forventinger om at disse diskusjonene betyr noe, f.eks. om at det må være en *forskjell mellom en interessekonflikt og en verdikonflikt*. Er det slik at en verdikonflikt er vanskeligere å håndtere? Et argument for dette er at ulike interesser ofte gjelder mer eller mindre av noe, når det gjelder verdier er det mer snakk om enten / eller, som om religion. Det blir en konflikt mellom mer helhetlige konsept. I dag vil nok mange forskere si at det ikke er så enkelt, at en referanse til felles verdier er det som setter oss i stand til å løse en interessekonflikt.

Husk, her er det ikke nødvendigvis rene typer konflikter. Meglerens rolle er ofte å prøve å danne seg et bilde av hva konflikten gjelder, da vil en ønske å bruke flere av distinksjonene, men det kan godt være flere av dimensjoner, det er ofte en blanding av situasjon, holding og atferd som. Det skjer også ofte at interesserkonflikter blir internalisert for å skape mer konflikt. En del av voldshandlingene som skjer med referanse til religion er nettopp et forsøk på å knytte an til religiøse ting for å skape mer oppslutning, mens det andre vil si at det primært handler om er en maktkamp i et territorium.

Mange konflikter er manifeste i den forstand at de kommer til uttrykk i en eller annen form for atferd, som invasjonen av Irak, det er helt åpenbart massevis av *konflikthandlinger* som kan ha store konsekvenser for partene. Her er det helt åpenbart at det dreier seg om en *manifest* konflikt. Men, et annet eksempel som mange tolker som konfliktatferd, men hvor det er mindre opplagt. Kina har en ganske enestående økonomisk vekst, den har vart lenge. Dette har gitt *Kina* et potensiale for å være en samarbeidspartner, og de har etablert seg i *Afrika*. Er dette en konflikthandling? En tolkning er at dette er fornuftig for Kina i alle alle fall, for å styrke sin økonomiske vekst, det er ikke rettet mot noen andre. Men, samtidig er det på det rene at flere beslutningstakere i USA og noen EU land som ser dette som ledd i en langsiktig kampanje fra Kina for å trenge tilbake det vestlige hegemoniet. I det tilfellet er tolkningen ikke opplagt, det er på det rene at Kina gjør det, og at noen ser på det som i sin disfavør (dvs, konflikthandling), men er det det som driver Kina? Er det motivet som noen i vesten tillegger Kina som er det enkelte motivet, eller er det slik at Kinas blanding av kommunisme og kapitalisme bare gjør det for å få økonomisk velstand? Ofte er det åpenbart at det er konfliktatferd, andre ganger mer tvetydig, men noen oppfatter det som konflikt – som atferd ment for å undergrave dem. La oss anta at de i USA som mener det er riktig at det er mot USAs interesser (?), kan en utfra effekten trekke

slutningen tenke at handlingen er gjort for å få den effekten? Det er ikke like opplagt. Av og til er det viktig å holde tungen rett i munnen.

Harmoni

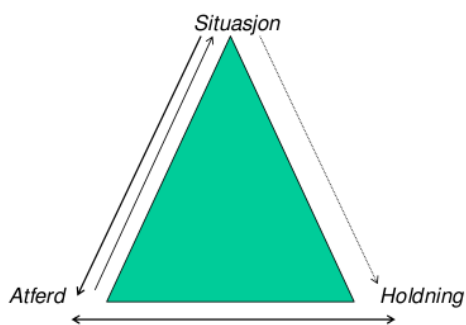
Mange vil si at dette er det motsatte av konflikt, og at det er *fravær av konflikt*. Harmoni kan være en ikke-relasjon, la oss si at det er en Fru Hansen i Volda, jeg vet ikke om det finnes noen slik person, jeg har aldri hatt noe med henne – er det harmoni? Definisjonen blir for bred, for upresis, derfor har mange prøvd å gi strengere krav til en definisjon:

En *positiv* og mer krevende definisjon er fra Robert Keohane: *Harmoni foreligger når situasjonen er slik at om hver aktør følger sine egne interesser så har det automatisk positive følger for landet. ...a situation in which actors' policies (pursued in their own self-interest without regard for others) automatically facilitate the attainment of others' goals"*. Dvs, to parterer er koblet slik at selv om de ikke kjenner hverandre, så blir det et bra resultat om de følger sine interesser. Eksempelet er tatt med for å skjerpe oppmerksomheten om at hva som faller inn under et begrep som harmoni eller konflikt kan avhenge veldig mye av hvordan en definerer det. En vid definisjon kan fange inn mange tilstander som en ikke vil se som positive, men som ikke har bestemte konfliktuttrykk. Derfor vil mange ønske en skarpere definisjon av harmoni. (Husk skille mellom harmoni og samarbeid – i artikkelen er det gjort et skille der)

To spørsmål: Det første er, om en velger en definisjon av harmoni, gi det mening å skille mellom situasjon, holdning og atferd? Andre spørsmål, hvordan kan vi med disse to definisjonene som utgangspunkt, gå fram for å måle harmoni? Det er en del antropologer som sier at det er stor samfunn i fattige samfunn med kort levealder. Galtung: Stor ulikhet i et land, lite harmoni. (Som Ginni indeksen, og andre mål på ulikhet)

Hva har dette med Parsons å gjøre?

Ta utgangspunkt i den første definisjonen:

(Her var det tre ulike varianter – den nedre streken fra Atferd til/fra Holdning kommer fra «et psykologisk perspektiv, koblingene mellom Atferd – Situasjon – Holdning er i et strukturelt perspektiv.)

Om en går til *Parsons strukturelle definisjon*, hvordan er resonnementet? Det tar utgangspunkt i det Parsons omtaler som *posisjon*. Aktørene opptrer i hovedsak rasjonelt, og en håper de er realitetsorientert, og de velger det beste alternativet. Utfra denne situasjonen vil vi si at vi kan forstå atferd. Om en sier hvem som er selgere og hvem som er kjøpere kan en si noe om hva deres interesser er, og hvordan de vil opptre. En mener at utfra posisjon vil kunne forstå interesser, og i alle fall atferd. Det er også slik at handlingene vi gjør får konsekvenser for situasjonen, vi forandrer situasjonen utfra

vår atferd (derfor en tynnlinje). Situasjonen påvirker også holdningene, det er ikke så lett å forholde seg lett til konkurrenter. Men, hovedlinjen i en strukturell forklaring går til atferd.

Fra et psykologisk perspektiv, igjen en form for almenmenneskelige trekk, mekanismer som er generelle, finnes over alt, men som leder til en form for atferd som kan betraktes som rasjonell eller irrasjonell. Tre eksempler: En patologisk strebing etter konsistens, en tolker nye signaler i lyset av det en har, terskelen for å ta inn ny informasjon kan være høy. Eks: Under Cubakrisen i 63, som var en krise mellom USA, Cuba og USSR, hvor USSR hadde satt ut raketter, så valgte USA en stund å ha en marineblokkade, for å avskjære skip. USAs etterretning så at det var en konvoi på vei til Cuba, så se de at farten ble redusert. To tolkninger: 1) Dette er et første signal om moderasjon, en fredelig løsning, vi sakner farten for å signalisere en innstilling på fredelig løsning 2) fra forsvaret kom det en tolkning om at konvoien venter på forsterkninger, fordi det ikke er militære fartøy i nærheten, de sakner farten for å vente på eskorte. Begge bygger på forestillinger som var der på forhånd, de militære bygde på militær teknologi og strategi. President Kennedy valgte å ta til grunn den første tolkningen.

Herrestad gjorde en holdningsstudie i Israel og noen av Araberstatene, og fant at det var en tendens å legge til grunn ulike forklaringsprinsipper når en forklarete egen, venners og andres atferd. Når en selv gjennomfører en god handling, så er det et uttrykk for gode egenskaper. Når en av og til må drepe noen for å oppnå et politisk mål, så er det omstendighetene som tvinger oss. Så bruker en motsatte forklaring om motparten: Når motparten gjør noe positivt, så skyldes det omstendighetene, når de gjør noen negativt er det et uttrykk for interne egenskaper. Konfliktforskningen peker på kompleksitet, konflikter kan starte i alle hjørnene. Om en ser på Mitchell så legger han bla stor vekt på den situasjonsmessige forklaringen. Han sier også helt eksplisitt at psykologiske forklaringer kan forsterke, men sjeldent skaper dem.

På leselisten er det en artikkel som er et god eksempel på *idebasert perspektiv*, den av Huntington. Han argumenterer for "The Clash of Civilizations". Hva er så tesen hans? Etter slutten på den kalde krigen ser vi en utvikling av økt vekt og betydning på kulturelle skillelinjer i verden. Så lenge supermaktene var der så var det begrenset rom for de kulturelle dimensjonene til å spire og blomstre, under trusselen om kjernefysisk krig så var det mye annet som ble underordnet. Derfor var det en del forskere, bla i England så var det mange som sa at nå vil det komme ting, og pekte bla på Balkan. Så spør Huntington, hvilke kulturelle forestillinger er særlig viktige? Han lager en forestilling om sivilisasjoner, og en kan lese mer om hvordan en kan dele det inn, operer med 7-8 ulike sivilisasjoner, bla. to varianter av kristendom. Han legger til grunn at disse sivilisasjonene er de mest grunnleggende, viktigere enn språklige skillelinjer og andre ulike kulturelle verdslige uttrykk, som at noen samfunn har dyrket noen musikkformer. Den grunnleggende forskjellen er forskjellen mellom sivilisasjoner. Grunnleggende spørsmål: Hva er min grunnleggende identitet? Sivilisasjoner som disse brede kulturelle skillene. *En sivilisasjon er "...the broadest level of cultural identity people have short of that which distinguishes humans from other species."* Det er også mange andre linjer, som i Belgia krangler en langs språklinjene. Så sier Huntington videre at med utviklingen som skjer er at vi kommer stadig i tettere kontakt med hverandre. I Norge har vi et ordtak "jo mer vi er sammen jo gladere blir vi". Huntingtons poeng er at desto mer vi er sammen *så ser vi mer hva som skiller oss*, vi får mer kontakt, nå eksponeres vi for alt dette, og vi liker ikke alt det vi ser, vi blir oppmerksomme på forskjellene, og vi reagerer, *det skjerper bevisstheten om forskjellene*. Spørsmålet "hvem er du?" er mer grunnleggende enn "hva står du for?". Han sier at vesten i mange tiår har hatt en dominerende posisjon. Forståelig nok så reagerer mange andre sivilisasjoner. På dette, og de vil frigjøre seg, på mange områder, men som ledd i denne kulturelle frigjøringen så må det baseres på... Det er grunnleggende fellesskap som står i *opposisjon til vestlige hegemonier*. Om en ser på globale handelsstrømmer så er det mye handel internt i Europa, men om en tegner et sosionometrisk kart så vil en få med noen unntak et regionalt mønster, den er normalt

tettere enn med omverdenen. Husk: Kulturelle forskjeller viktigere, de viktigste mellom sivilisasjoner. Dette synet vektet oppsikt og kritikk. Den første kritikklinsen har som fellesnevner om at Huntingtons hypotese ikke holder på *empirisk grunnlag*, den er faktisk galt, det er ikke dette som skjer. Russel, Oneal og Cox tar for seg et stort statistisk materiale, som omhandler alle mellomstatlige konflikter med dødelig bruk av militærmakt 1950-1992. Så utvikler de hypoteser, delvis basert på (?) en realistisk tradisjon (Morgenthau) som legger vekt på nærhet og maktrelasjoner, og en liberal tradisjon med tre teser: demokratiske deltar sjeldent i kriger, og desto tettere land er vevd sammen av økonomiske relasjoner desto mer fredelige er de, og den tredje sier ganske enkelt at desto mer utbygget institusjoner en har desto fredeligere er det. Så finner de da at den realistiske og liberale forklaringen stemmer bedre med deres data. ”Jeg snakker ikke om den kalde krigen, jeg snakker om fremtiden. ” Huntington sier også at det er også konflikter mellom folkegrupper. Russel og Oneal finner også at mange av konfliktene har foregått innenfor i ”sivilisasjonene”, WW2 var for eksempel en slik krig.

Om en skal polemisere mot en artikkel eller litteratur, ta dere bryet med å lese hva som faktisk står der. Amarthas Sen, nobelprisvinner fra USA eller India, han angriper Huntingtons grunnprinsipper, nettopp i det at sivilisasjon skulle være et mer fundamentalt skille enn mange andre. ”Vi har alle mange ulike identiteter, det H gjør er å løfte en av disse opp til *en* dominerende identitet, og slik er det faktisk ikke, det er ikke noen sosial og kulturell identitet som overstyrer alle andre”. Han argumenterer også mot en streng økonomisk forståelse av konflikt. Han benekter ikke at kulturelle konflikter ikke kan være viktige, men det er ingen grunn til å forhøye dette til den viktigste. ”In our normal lives we see ourselves as members of a variety of groups – we belong to all of them. The same person can be, without any contradiction, a Norwegian citizen, of Asian origin, with Bangladesh ancestry, a Muslim, a socialist, a woman, a vegetarian, a jazz musician....”

H påberoper seg en del empirisk materiale, og det finnes nok konflikter som har kulturelle bakgrunner, men Russett, Oneal og Cox sier at det ikke er noe som tyder på at vi er på vei over i dette konfliktmønsteret.

En annen litteratur som ikke er med på litteraturlisten men som også er viktig. Denne tar opp hva som er viktig for oss for forskere. Å sette fram en påstand som Huntington gjorde er *en normativt kritikkverdige handling* - selv om han har helt rett er det å sette fram og begrunne handlingen er kritikkverdige:

- Påstanden vil bli oppfattet som *krenkende* (særlig av muslimske samfunn). Huntington bruker innimellom et malende språk, det er lett å lese, og bruker delvis også metaforiske uttrykk. Et par steder omfatter han den muslimske sivilisasjon på måter som kan virke krenkende. Skal en forsker bestrebe seg på å formulere seg så nøytralt?
- Huntington risikerer at om hvis mange nok tror på han så vil tesen være en *selvoppfylgende profeti*, tesen vil føre til at folk begynner å oppføre seg som tesen antar, men de ville ikke ha gjort det om ikke Huntington hadde sagt at slik var det. Et eksempel på at en vet om dette er at det i norske valgkamper er strenge regler om når valgdagsmålinger kan gjøres, og når de siste meningsmålingene kan gjøres. Hva er resonnetet for denne strenge regelen? Dette er fordi at et funn om politisk atferd kan påvirke. Om en fysiker uttaler seg om molekyler så regner vi med at det han eller hun skriver har ingen betydning for molekylens atferd (Einstein: De er lykkelig uvitende).

Huntington argumenterer at en først må stille en riktig diagnose før en kan gi en riktig terapi. Han mener det er måter som kan innrette politikk som i alle fall kan hindre voldelig konflikt.

Her er det mange argumenter fram og tilbake. Noe av det fine er at en kan stille spørsmål med metode.

Huntington prøver å underbygge tesen om at utviklingstrekk i verden skaper stadig flere trekk av konflikt (?). Russett, Oneal og Cox undersøker de faktiske trekk. Hvilke konklusjoner kan en si at en kan trekke? De snakker forbi hverandre, Russett, Oneal og Cox tester en påstand Huntington ikke har fremmet, de tolker hans hypotese uavhengig av de begrensningene som H sier gjelder. Men om vi skulle teste hypotesen, ”mer kontakt skaper stadige bedre forutsetninger for konflikt” må en sammenligne to perioder. Men, da legger en til grunn at om forutsetningen er gode så vil det også skje. Men, om legger vekt på forutsetningen – en kan undersøke på et lavere nivå, og undersøke reaksjoner og oppfatninger. En kan også prøve å få en felles enighet om hva som faktisk er sivilisasjoner – det er andre inndelinger som vil gi et annet resultat.

Faget har en verktøykasse som resulterer i et sett begreper som kan beskrive, teori om hvordan ting henger sammen, som bruker forklaringemetodikker som Parsons forklarer. Til slutt utvikler det seg faglige diskusjoner, disse kan være krevende å føre, siden en innimellom snakker forbi hverandre, til dels fordi noen teser, spesielt de som gjelder fremtiden kan være vanskelig å teste, og om en ikke i faglig forfatterskap prøver å være presis om hva en mener så skaper en grobunn for misforståelser og diskusjon hvor partene så og si ikke snakker med hverandre, men forbi hverandre. Dette blir det ikke noen diskusjon av.

Om skrivning

(ny foreleser, nytt tema)

Foreleser har fått et lite takknemlig tema, for det han skal snakke om er det å skrive. Dette vil koke ned til følgende poeng: Vær flink, dette er veldig lite takknemlig å fortelle. Det første vi skal konstantere er at en ikke trenger å være flink for å forelese om dette. Jeg vil henge ut noen litte granne, jeg kommer til å henge ut Parsons bittelitt. Her er et sett med konsentriske sirkler, fra utsiden til innsiden. Å ha slike sirkler antyder at noe er viktigere enn andre ting.

1. *Stil*. Noen vil si at en tekst må være veldig kjedelig, det kan være en god regel, men etter hvert gir det mer tilfredsstillende å la følelser gi utløp, men mens en enda er nybegynner bør en bør en være mer behersket. Det er greit å bruke jeg, alt bør ikke være ”man”. Om en leser faglitteratur så ser en at det finnes mange stiler, om en sameligner Knutsens artikkel med Reinos artikkel er det en betraktelig forskjell i stil. Den ene er like bra som den andre, så lenge en er ung så kan det være smart å holde litt igjen, men det behøver ikke være kjedelig.
2. *Formaliteter* (stiplet strek til flid). Det er mange som maler i kunstgallerier, det er det mange som står og maler – Beethoven skrev som Mozart før han ga seg i kast med sine egne tiltak. Det er kanskje ikke dumt å lære seg å skrive på den måten som noen andre – en kan skrive en artikkel som bare er en presentasjon av en tekst en liker, på en annen måte en skriften er skrevet, det er mer som Beethoven som lager en Haydiansk strykekvartett. Dette er en måte å lære å skrive på, ta en god tekst, skriv den om, presenter den for et publikum, det kan være en vei å gå.
3. *Flid* - her er det et viktig skille, mellom flid og begrepsbruk, siden dette er med på å si noe om det blir noe av resonnement i det hele tatt. En må passe på definisjoner av ord, en må ikke skrive uten ordbok, tenk over setningsbygning. Men, det er også en del formaliteter, som hvordan en gjør referanser – en ting er sikkert, en skal referere, en kan ikke ta et utsnitt av en tekst og bruke det som sin egen, det hjelper ikke å skrive om ett og annet ord. Hvordan en lager referanser kan gjøres på mange måter, så lenge en er konsistent med systemet en bruker så er det ikke noe problem, men bruk ”hensvunnen praksis”, bruk en artikkel som holder mål, og bruk denne.

4. *Begrepsbruk* (stiplet strek til resonnementer). Det er mange situasjoner som har noe særegent, men ofte så bruker en begreper som konflikt som går igjen. Disse brukes ofte i det daglige også, men en bruker ofte begreper som ikke har noe innhold. Allerede når en snakker om identitet så er på usikker mark, det er ikke noe språk som en bruker i dagligtale, da er det viktig å være nøye med begrepsbruken. Her er en trekant som er interessant å ha med seg:

Betegnelse – Begrep - Fenomen

Til betegnelsen må det knytte seg et begrep, et innhold som betegnelsen står for. "Rasjonalitet", 'rasjonalitet' – noe en kan beskrive med begrepskjennetegn, rasjonalitet – hvilke muligheter og alternativer en har. Så er det en tredje side, beslutsomhet, at en har tenkt over hva som kan skje, og hvordan en kan oppnå det. (Det siste uten "" er fenomenet, det er et stykke virkelighet, en stykke mental virkelighet, gitt at det finnes noe slikt, det er ikke vanskelig å gi eksempler på noe som ikke er noe, som eter, et medium som elektromagnetiske bølger beveger seg gjennom. Det er ikke noen sak å se for seg at det finnes innarbeidede begreper, men vær nøye med å definere begreper. Den lange innføringen i hva konflikt kan bestå er et eksempel på dette.) Husk – rasjonalitet – definisjonen av dette er på den midterste. En skal ikke lese lenge i SV litteratur før en finner rasjonalitet som et synonym for egoisme. En kan godt si at det er det en legger i rasjonalitet, men da er en på kollisjonskurs med andre definisjoner med andre definisjoner, også en alminnelig og dagligdags. En kan godt skille mellom følelser og rasjonalitet, men mål er sjeldent rensket for følelsesmessig engasjement. Problemet er når en bruker begreper på uklare måter. Dette er en enkel sak å tenke gjennom. Mye vanskeligere er om det begrepet står for finnes. Ta Huckleberry Finn, en av Mark Twains romanfigurer, på sin ferd treffer han Jim, en rømt slave. Huckleberry mener at han bør angi Jim, kan en være rasjonell og handle hensiktsmessig ut fra mål en ikke er bevist på at en har? Er det rasjonalitet? Da er en inne i et vanskeligere tema. Dette illustrerer at en god del av begrepene en bruker de begrepene er ikke enkelt å definere uttømmende, en kan ikke bare definere, før eller siden må en komme i gang, da må en passe på og være bevist.

Et eksempel på uklar begrepsbruk er s32 i Parsons bok, der det er en situasjon hvor noen gjør noe, etter å ha tenkt på sine omgivelser, men posisjonen peker ikke ut noe klart alternativ. Her er det et sitat.. Utfallet av å knipse en mynt er ikke ukjent, i praksis vil en aldri kunne forutsi hvordan det går, men det er ikke i prinsippet uforutsigbart, "Gud vil kunne forutsi hvordan det går med mynten", det er et resultat av en masse variabler. Radioaktive strålinger er i sitt dypeste vesen umulig å forutsi, men for kron/mynt er det mulig. I praksis brukes ordet "contingency" på ulike måter. (erik: Her er Tuft / Challenger foilen og ordet "significant" et bedre eksempel)

5. *Resonnementer*. Hva kan en si om et godt faglig resonnement? Tre ting kan trekkes frem:
- En ting om gangen*. Reduksjonisme brukes ofte i en nedsettende betydning, men foreleser mener at det er av det gode, spesielt når en legger fram et faglig resonnement. Problemstillingen kan ha form av et spørsmål, og en vil komme fram til et svar. Visse ting må gjøres: Begrep må klargjøres, kanskje må det samles inn empiriske funn, eller en må låne andres funn, og en må enke gjennom hva slags funn slike empiriske funn kaster over spørsmålene en stiller. Alt dette må gjøres et skritt av gangen, ikke bland ting opp i hverandre. La oss si at jeg diskuterer konflikt, og konfliktårsaker. Samtidig vil jeg gjerne komme fram til et forslag om hvordan konflikten kan løses, men ta en ting om gangen, først forklare hvordan ting er før en går ut til hva som kan gjøres.
 - Mettetheten i en fremstilling*. Det skal være slik at leseren så å si blir tvunget til å følge med, så leseren ikke opplever at det er glipper i resonnementet – "viktige ting skjer uten

at jeg forstår hvorfor”. En må være utførlig, og fryktelig nøye, da er det ikke noe i veien med å være litt pedantisk. I denne sammenhengen skader det ikke å si noe som er opplagt, men for all del ikke gjør byks, men hold deg til saken. Det skal være mettet, men ikke mer enn en trenger. Dette idealet er det klart det er vanskelig å holde, sidebemerkinger kan være oppfriskende, men ikke la dem bli for lange. Alt jeg skriver bør det være et poeng i, og når jeg har laget et poeng så lager jeg et avsnitt. Det neste avsnittet skal henge sammen med det som ligger foran, men det skal vokse ut, det skal ikke åpne seg en helt ny verden. En skal ikke gå fra et poeng til et annet uten at det er en kobling, en bør gå med små skritt, ikke brått bykse fra noe til noe helt annet. En kan tenke seg at det er en trapp, en starter med problemstillingen, ender på konklusjonen, og det skal ikke være noen hull i trappen.

- c. *Ingen autoritetsdyrkelse* – ei heller forelesere, ingen ville finne på å si at ”slik og sånn er det, og det er det fordi George Bush har sagt det”, men noen vil si at det er slik fordi Habermass har sagt det. Her er det grunnene som er viktige, men hvem som sier det er ikke viktig. (Men, en må huske forbringerne, men ikke være for tradisjonell. Samfunnsvitere har en tendens til å være opptatt av store menn, Max Weber kommer ofte farende inn som et orakel, han er slumpete i begrepsbruken.)
6. *Hva det handler om.* Dette er det viktigste, en må tenke gjennom dette. Dette virker opplagt og udiskutabelt, men hva vil det si? Et sted en bør gå er til Ottar Helleviks metodebok, ikke hele boka, men særlig kapittel tre som handler om hvordan en bygger opp et forskningsprosjekt. Blant annet tar det for seg hva slags problemstilling en kan ha. En finner ikke dette så mange andre steder enn på universitetet. En problemstilling er en måte å ikke si hva det handler om, men at det er et poeng:
- a. *Spørsmål.* Det er ganske smart når en skriver om noe at en prøver å si det som et spørsmål. Det er grenser for hvor mye en kan putte inn i et spørsmål, og det er grenser for hvor mye et essay skal handle om. En annen sak er at en avslutter med en konklusjon, og der vil en ha et svar på spørsmålet. Om en stiller et spørsmål vet en at en ikke er ferdig før en har svart på det. Svaret trenger ikke være skråsikkert, men i alle fall noe som kan regnes som et svar. (”Spørsmålet lar seg ikke besvare, og jeg har nå vist at det er umulig å svare på det, noe trekker mot det ene noe mot det andre.”) Men, nå er det mer interessant å si at en ikke vet.
 - b. *Hypotese.* En hypotese er et mulig svar på et spørsmål, en påstand som en fremsetter før en helt vet at det er noe i påstanden. En gjetning, men med et snev av resonnement bak. En hypotese er i virkeligheten å antyde hva svaret på spørsmålet kan bli, en kan ikke fremsette den uten spørsmål.
 - c. *Tema.* Dette er litt vanskelig. Det er mer krevende å behandle et tema uten å konkretisere det til virkeligheten.

Det er fort gjort å komme til ugreie problemstillinger, fra Parsons, s 107: ”Hvordan er det mulig for gass å ha temperatur?” Hva er temperatur? Er tilfeldige bevegelser i atomer og molekyler. Slike bevegelser kan forekomme i store systemer. Da har vi forklart hva temperatur er, men hvorfor er det mulig? Simpelthen fordi det er en stor samling atomer og molekyler. Heller burde spørsmålet vært ”hva er temperatur?”

En annen problemstilling, ”Hvordan var det mulig for Stalin, ett enkelt menneske, å utøve så stor makt”. Dette kan en forklare utfra en hel rekke små og store hendelser – det skjedde i kraft av en lang rekke hendelser, som svært mange av dem ikke måtte ha skjedd, men de skjedde.

Dette er en ugrei måte å stille spørsmålet på – spesielt at en stiller det som et alternativ til spørsmålet om hvorfor noe skjedde. Svaret må være en hel rekke hendelser. En må være klar over dette når en stiller et spørsmål, og det finnes folk som har kommet langt men som stadig vekk kommer i slike feller, men det er viktig å tenke gjennom det en gjør når en formulerer. Stort sett faller problemstillinger i tre kategorier: Hva er det? Hvorfor skjedde det? Burde det ha skjedd? En har spørsmål som beskriver – hva som skjer, hvilke tilstander som finnes, hvilke situasjoner som opptrer. Hvorfor har med opptakten, hvordan noe kan ha seg at det ble som det ble. Det er naturlig at dette er ”hva som førte til at det ble som det ble”, altså en årsak. Et viktig spørsmål er ”hvorfor gjorde x dette?”. Det siste er de normative spørsmålene, som har med hvordan ting burde være, hva som er ønskelig, ikke bare fordi vi er tjent med det, med fordi det kan sies å være på sinn plass, også etisk. Det er klart en sammenheng mellom de to første typene. Det er en god del spørsmål som kan skytes ned fordi svaret ikke finnes. Charles I: ”Hvorfor veier en død fisk mer enn en levende fisk?” Tre slags spørsmål, og de som kommer trekkende med andre typer spørsmål får noen ganger ugreie problemstillinger.

Problemstillingen bør komme i løpet av den første siden, så kommer resonnementet.

Stiplet strek indikerer at det ikke er helt tette skott.

03: Handling

2010-09-07

Malno går tilbake til første gangen, om forklaring av handling. Målet er at når vi skilles så er det ikke lengre noe i Parsons bok som er gåtefullt, i den forstand at vi tenker at her er det noe å forstå og jeg forstår det ikke. Hensikten nå er å sørge for å gjør alt som lar seg forstå forståelig, og sette fingeren på det som ikke er lett å forstå, og som vi bør hjelpe Parsons med å gjøre forståelig.

Hvor mye står på spill? Parsons bok dreier seg om å forklare handling. Dette kan synes å være et begrenset tema, men tenk over hvor mye det omfatter:

- For det første har det å gjøre med *individuell handling* (som hvordan en stemmer)
- *Samlet virkning* (eller sum effekt) av mange individuelle valg eller beslutninger. (her bruker en individuell beslutning og handling om hverandre, men ikke individuelle valg – dette kommer en tilbake til). Dette er en stor kategori, her finner en kollektive aktørers handlinger, som ”hvorfors vil ikke H gå sammen med Frp for å vinne kommunevalget neste år?” H er et kollektivt parti, mange er involvert. Kollektive aktørers handlinger forklarer vi med utgangspunkt i de individuelle, og prosessen, som flertallsvedtak.

I tillegg er det en hel del handlinger som ikke er *aktørløse*: (under samlet virkning)

- Kollektive aktørers handlinger
- *Aktørløse handlinger*. Her er et eksempel Libanon. Dette er et ekstremt segmentert samfunn. Det er flere religiøse grupper, disse ligger nærmest i en kontinuerlig forhandling med hverandre, og resultatet er en tilstand med sterke grenser mellom dem, dette er vanskelig å føre tilbake til individuelle handlinger, men i grunnen er det jo det, siden det er basert på handlinger. Denne typen tilstander kan også betraktes som samlede virkninger av mange individuelle handlinger.

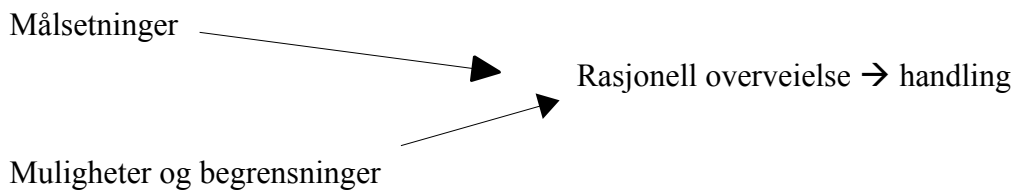
Det å studere handlinger er et stort tema, og kan føres tilbake til individuelle handlinger. Om en ser på individuelle handlinger så kan det også hjelpe oss til å forklare hva som er mulige alternativer. Her er det en gjentakelse av matrisen med posisjon og forståelse vertikalt, generell og særegen horisontalt.

I posisjon så handler forklaringen om de omgivelsene aktøren er plassert i.

Hva vil det si at en forklaring er *generell*? Hvorfor begynte hun å røyke? Hennes foreldre røyker, og barn tar alltid etter sine foreldre. (det generelle ligger i det siste, barn tar etter sine foreldre). En tenker det er en lovmessighet, en aspekt ved virkeligheten (hvordan mennesker reagerer på saker og ting). På grunnlag av dette kan vi formulere en lov, og så forklarer vi fenomenet ved at det faller inn under denne loven, eller om en tar selve fenomenet så er det enda et tilfelle av lovmessigheten. Annen forklaring – hvorfor har han aldri begynt å røyke? Vel, begge foreldrene røyker, og barn lærer av sine foreldres feil. Dette er en forklaring med stikk motsatt retning, selv om den også er en *generell forklaring*, siden igjen viser jeg til en lovmessighet ”barn lærer av sine foreldres feil”. Det som er felles med disse to forklaringene er at de viser til noe som antas være generelle trekk (alminnelige trekk). Det som kjennetegner forklaringer i posisjon / generell er at de har denne karakteren.

En typisk forklaring som hører hjemme posisjon / generell er: To butikker ligger ved siden av hverandre 7elleven og dagligvarebutikk, en handler en Flaske farris på dagligvarebutikken, siden der er det billigst. Dette enkle eksempelet er alt som skal til for å få fram det som hører til posisjon / generell. Vi har å gjøre med en aktør som har *målsetning* (er) (slukke tørsten, betale så lite som mulig), og det er visse muligheter og begrensninger (en står ovenfor to alternativer, 7elleven og butikk), en gjør en rasjonell overveielse, og en foretar en handling etterpå. Et politisk mer relevant eksempel er artikkelen

om det italienske kommunistpartiet, hvorfor valgte de å gå inn i alminnelig parlamentarisk politikk i 1945 i stedet for revolusjon? En kan tenke seg de hadde som mål å gjøre Italia til kommunistisk samfunn, men muligheten fantes ikke – amerikanske styrker var i nærheten, og mange i Italia ville motsette seg. Dette kan være en forklaring som hører her hjemme.

Men, det er noe mer som må sies, folk gjør ting som ikke er mulig fordi de tror det, og vice versa, dvs, det er ikke muligheter og begrensninger i seg selv, *men hvordan de oppfattes*. Vi vet alle at oppfatninger ofte er feilaktige, vi bedømmer ikke situasjonen riktig. At målsetningen er slike subjektive størrelser opptrer i subjektiv form er også opplagt – det er tanker folk gjør seg, om hva som ville vært kjekt å få til. Men, husk at det også gjelder muligheter og begrensninger. Men, en kan allikevel si at i muligheter og begrensninger (posisjon) ligger i muligheter og begrensninger. Det ligger i det faktum at den som treffer et valg tar i betraktning hvilke omgivelser hun befinner seg i. Men, samtidig så handler det om aktøren, alt det andre handler om hva slags *egenskaper* den som treffer valget har, eller hva som er tilfellet om vedkommendes indre liv, at en oppfatter mulighetene, overveier på denne måten, det er trekk ved aktøren.

Rent alment så er alle forklaringer om handling (både aktører og struktur), en kan ikke forklare handlinger uten å se bort fra at det er personer, og at disse gjør det under ramme. Det finnes noen som har mange muligheter og få begrensninger, (gud er unntak?) alle mennesker som står innenfor en ramme som kan være snever eller bred. Å si at det er noen kontrast mellom struktur og aktørforklaringer er å ta hardt i, men det er interessant å se på forskjeller mellom forklaringer som legger vekt på struktur og aktører (hvordan aktørene bearbeider beslutningen). Dette er logikken bak forklaringer i den første ruten. Sitat fra Parsons side 12, om landskapet, samtidig er det ”mikro fundamentet”, s 13, som har å gjøre med at bare om folk reagerer på en rasjonell måte basert på eksterne begrensninger så ergir det mulig å si at det forklarer handlingen. *Rational choice is a necessary component of structural explanation* (s52)

Det at Libanon er et segmentert samfunn, at det er oppdelt i religiøse folkegrupper, som har kontakt med hverandre, men som også har karakter av å være samfunn i det store samfunnet. Et eksempel er Druserne, en del av Islam, men mange muslimer vil si at det er en uortodoks del av islam, den er tett integrert, med sine skikker og sosiale praksis, de bor i bestemte områder. Så kan en spørre seg om hvorfor Libanon har blitt så segmentert? At de ulike gruppene er så godt integrert, at en liten gruppe som Druserne kan beholde sin integrert over så lang tid? En kan begynne med å se på landskapet, det er mange høye fjell og dype daler, det gjør det mulig å isolere seg. Om det var et flatt landskap ville det ikke vært mulig å være så godt integrert. Dette er en påstand i øverste høyre, det viser hvordan folk har tilpasset seg strukturen, landskapet altså. Men, det er mennesker som oppfatter forholdene, og handler basert på dem, det blir ikke slik uten videre, en kan tenke seg at folk misforstår. En annen *strukturell forklaring* er at det ikke var fagforeninger før utpå 1800 tallet, det at arbeidere organiserer seg er et ganske nytt fenomen, det var ikke så mange av dem på 1700 tallet. Hvorfor? Tidligere var det mange små enheter, bondegårder, små håndverksbedrifter, men så kom storindustrien og førte arbeiderne sammen, dette ga mer kontakt, mulighet for felles avtaler om felles opptreden ved konflikter og lignende. Dette er en *klassisk marxistisk forklaring*, fordi da de materielle forholdene lå til rette for den

type kontakt og effektive fagforeninger. Arbeiderne har interesse av å bedre arbeidsvilkårene, nå er forholdene tilstede for at de kan det. Et tredje eksempel er den kalde krigen, 45-80, var også i hovedsak en lang fred, det ble ingen krig mellom USA og USSR, selv om det var voldsomt fiendskap. En kan henvise til eksistensen av atomvåpen, begge land hadde garantert annenslagsevne, USA kunne ikke angripe USSR uten at USSR kunne ødelegge USA, og motsatt, dette er en gjensidig garantert maktfordeling, avskrekking forklarer tilbakeholdenheten. Men, det var jo en del småkonflikter? Jo, dette kan også forklares med henvisning til atomvåpen, USSR prøvde seg på Cuba, fordi en viste at USA ville nøle med å bruke atomvåpen, siden den stabiliteten som fantes på det kjernefysiske nivået ville gjøre USA / USSR veldig forsiktige med å trappe opp konflikten, av frykt for at det skulle bli kjernekrig. *Dette kalles stabilitet / ustabilitetsparadokset*, at en kan utfordre fordi en er trygg på at motstanderen ikke vil ha noen total krig. Dette er den greieste forklaringen, som er lett å forstå seg på, og den gir (kanskje falsk) tilfredsstillende. Forklaringen ligger i en forlengelse av en hverdagslig måte å tenke på livet på, vi har ting vi vil oppnå, vi tenker på våre begrensninger, og forholder oss rasjonelt til disse. Det kan være dette er falskt, siden det kanskje bare er noe vi innbiller oss, men i utgangspunktet er det tilfredsstillende.

	Generell	Partikulær
Posisjon	Strukturell Handling forklares som rasjonell ut fra aktørens posisjon i et gitt "materielt landskap"	Institusjonell Handling forklares som rasjonell ut fra aktørens posisjon i en bestemt institusjonell ramme
Fortolkning	Psykologisk Handling forklares som formet av allmenne <i>mentale</i> mekanismer (a-rasjonelle eller irasjonelle)	Idèbasert Handling forstås som basert på aktørens forestillinger / ideer

Strukturelle forhold, hva er det, hvor mye kan det plasseres i denne kategorien? Parsons sier "material", p12, men det er litt feil. *Landskapet er materielt*, en kan ta og føle på det, men hva med fordelingen av rikdom? Ja, den er materiell i den forstand at det slik at noen bor i slott andre i en hytte, men den er skapt av mennesker, og mange enkelthandlinger, som har ført til at formue og inntekt er fordelt sånn. Skapt av mennesker, men kan gjøres noe med, men er ganske faststøpt. Det samme gjelder fordeling av fysisk makt, men den er ganske faststøpt. Strukturen er det som er felles, som er robuste, trege og vanskelige å gjøre noe med, men de må ikke være materielle i samme forstand som et landskap er det. Parsons snakker også om *material or man-made constrains*, men strukturen har noe tregt over seg.

Målsetninger kommer foreleser tilbake til seinere. Om det er noe i modellen som ikke får noen god forklaring så er det målsetningene, siden folk kan ønske seg mye rart, de fleste ønsker seg å leve lenge, leve godt, nok rikdom, noen, men ikke alle ønsker å bevare en slags kollektiv identitet som skikker og vaner (dette er tilfellet i Libanon, de ulike gruppene er voldsomt opptatt av dette), men målsetningen er på sett og vis noe en ikke får en god forklaring på. Hvorfor folk er rasjonelle er også noe en ikke får en god forklaring på (bare at de er det). Målsetninger kan være knyttet til interesser, overbevisninger – gitte størrelser, og rasjonaliteten ligger som en grunnleggende premiss i modellen.

Tanken er at i ethvert samfunn finnes en *fordeling* av eiendom, produksjonsmidler, inntekt, formue. Dette er et aspekt ved de omgivelsene den rammen, kall det gjerne strukturen, innenfor hvis som folk treffer sine valg. Om det er et markedssamfunn, et sted en må bli ansatt et sted for å få lønn, så er det helt andre incentiver eller sporer enn i et samfunn hvor en utbetaler borgerlønn, der kan en drive dank. Men, i et markedssamfunn kan jeg vanskelig gjøre det. I en velferdsstat er det litt mer muligheter.

Hvilke incentiver jeg har er bla de som det økonomiside systemet tilbyr meg. Men det er bare en side, som geografi. Eks: Hvor er det mye kriminalitet? I land hvor mange menn mellom 18-35 er arbeidsløse. Med mindre, det er mange lange badestrender og lang sommersesong. Litt tøysete, men ikke mindre, det er en interaksjon mellom det som skaper arbeidsløshet. Hva som helst kan tenkes å gjøre seg gjeldende her.

Posisjon / særegen

Når en beveger seg til høyre i firefeltstabellen så blir det verre. Denne har å gjøre med posisjonen, og samtidig ikke viser til lovmessigheter. Denne forklaringen krever mer bearbeiding. To ting skjer, om en følger resonnementet til Parsons. Det kommer en ny kategori, *posisjonsbasert særegen forklaring*. Men, det dukker opp to fenomener i denne kategorien:

- A: Det første som dukker opp er ofte det som velges. Fortsatt har vi å gjøre med rasjonelle aktører, som forholder seg til omgivelsene, og har mål. Men, det er et element av vilkårlighet, siden incentivene ikke skaper klare alternativer til handling. Det er ikke slik at det er klare valg mellom to alternativer. De fleste klarer å mestre valget mellom to epler som ser like ut. Når valget faller er det egentlig ikke noe valg i ordets sterkeste forstand. Noen beslutningsteoretikere har gjort et skille mellom å velge noe og å plukke noe. Når en plukker noe så bare tar en ett, gitt at de ser like fristende ut. Da er det et element av *vilkårlighet* inne i bildet. Dette kan være politisk interessant, la oss si at vi er i en situasjon hvor det skal tas en institusjonell beslutning om valg i en eller to omganger. En må bestemme seg, det er ikke noe direktiv fra partiet, en plukker det ene alternativet. Vi får en beslutning, vi får en handling, og en tilstand. Alle handlinger har et element av vilkårlighet. Det er en rasjonelt (ikke irrasjonelt). Her snakker Parsons om *contingency*. Er et typisk ord som en bør passe seg for, det er ikke klart hva det betyr: At noe er genuint tilfeldig (skjer, men uten at det var noe som førte til det), og at noe skjer, uten noen lovmessighet (noe annet kunne like gjerne ha skjedd). Det at noen stemmer på A og ikke B kan være pga så mange forhold, og det valget som kom kan være fordi han like før fristen var ute fikk en ide – det skal så lite til.
- B: Det er også et annet fenomen som Parsons er opptatt av er at *når det treffes valg innenfor en struktur*, og valgene har et element av vilkårlighet i seg, så kan det settes spor etter seg i form av institusjonelle ordninger som gir spirer til å handle på den ene eller andre måten. Det var ikke gitt at det skulle bli et valg i 1 omgang i stedet for 2, men når valget først er tatt har en fått en ramme, en institusjonell ramme som kan virke ganske styrende på hva aktørene faktisk gjør. Om det er valg i to omganger er det visse ting som er klokt å gjøre som det ikke er når det er 1 omgang.

”Path-dependence” er også litt et varsleord, betyr at det er staket ut en kurs, og at seinere valg kommer an på denne kursen som er valgt. Dette er også et fenomen som Parsons er opptatt av, men disse fenomenene lar seg ikke så lett forene, siden det kan være ting som skjer som ikke tilfredsstillende begge kategoriene. En måte å løse dette på er å flytte B til kategori 1, siden det som er interessant at det er lover og regler som setter begrensninger, disse kan komme fra B men også fra kategori 1. Det betyr at vi får en kategori her oppe som kan ha en viss interesse i politisk analyse, siden vi gjerne vil finne en mening i det som skjer, særlig i politikken. Men, det er ikke sikkert, det kan godt være en del vilkårlighet i slike valg, og når de først er tatt så er de det, og da vil en kanskje fremstille det som rasjonelt, men det er nok mer vilkårlighet. Er valg av statsråder alltid gjennomtenkt? Det er mange ting som kan få en statsminister til å velge en statsråd framfor en annen?

Parsons får to problemer: Valget A kan være at en valgte å ordlegge seg slik i en debatt. Eksempel: Libanon: presidenten er alltid en kristen maronitt, statsminister alltid en sunnimuslim,

stortingspresidenten er alltid en shia, så er det regler om hvor mange som kommer fra de ulike gruppene. At det er slike regler lar seg forstå, men at det ikke er annerledes, kanskje kunne det vært annerledes. Det at en setter delingsbrøken der og ikke der,

Noe som er verdt å merke seg – de fleste sosialistiske partier er solide sosialdemokratiske partier. Det franske er annerledes, de går inn for statsstyring i mye større grad enn andre partier i samme leir. Det er en debatt i det franske sosialistpartiet, og valget mellom en sosialdemokrat eller en kandidat som står til venstre for han. Hvorfor er det en tendens til mer radikalitet? Det er en forskjell på et system med valg i en omgang og to omganger. Valg i en omgang med proporsjonalitet betyr at en får et antall representanter proporsjonalt. Når det er i to omganger så gjelder det å inngå allianser i andre omgang, som gjør at en kommer høyt nok opp. Sosialistene får mest stemmer på venstresiden, men de må hente støtte i andre omgang. Denne støtten får de vanskelig fra høyresiden, og det virkelige venstre er kommunister – 5-10% er ordentlige kommunister. For å appellere til dem i andreomgang er det smart å legge seg litt til venstre i første omgang. Det viser også til noe annet, som har å gjøre med fordeling av holdninger, at det i Frankrike er nok velgere med radikale holdninger til å holde liv i partier med ytterliggående holdninger. Det første er et *institusjonelt strukturell forklaring* – strukturen er valgloven. Det er jo forskjell på valglovene og geografi / inntektsfordeling, men ikke mindre er det nærliggende å kalle det *strukturelt* (institusjoner er også strukturelle). Men, hvorfor har Frankrike den valgloven den har? Og da kan forklaringen være en av to:

- Slik måtte det bli fordi aktørene hadde en rasjonell innstilling da valgloven ble laget, og valget ble truffet som en umiddelbar virkning av rasjonelle aktører.
- Eller, at det er en grad av vilkårlighet.

Dette er to forskjellige ting. Når det gjelder det første er det *path-dependency*, her er det en lov som gjør at vi staker ut en kurs. For å forklare hvorfor systemet har blitt som det er så kan det være at vi trenger mer enn å peke på strukturelle. Det interessante med path-dependence er ikke hvorfor, men at det er en institusjon der, det er det interessante, og derfor ligner det på forklaringen ”her er det mange høye fjell og dype daler”. Men hva med det andre, at det er mange velgere som er vil stemme på arbeiderkamp og lignende er det et strukturelt forhold, at det finnes slike partier i Frankrike? Det har noe å gjøre med befolkningen, og fordelingen av holdninger i befolkningen. Dette er et faktum, som partier må ta hensyn til, også i valgkampen. Det er vel så mye et strukturelt forhold som at valgkretsene er slik og slik eller at inntektsfordelingen. Nøyaktig hva som ligger i kategorien struktur er ikke lett. I prinsippet er det jo mulig å si at alle radikalere endrer mening i morgen, holdninger er mer foranderlige enn landskapet, men i praksis er de ganske faste. (Da USSR invaderte Ungarn ble antallet kommunister i vest brått redusert.) Det er ingen klar grense mellom det som er struktur og det som ikke er det. Slik er virkeligheten, det vi driver med i statsvitenskap er å beskrive og fremstille et fenomen, ugreit, sammensatt med mange sider, og det gjør det interessant og vanskelig å være statsviter. Klassifiseringer og typologier må tas med en klype salt, de hjelper en del, men det finnes ingen enkle kategorier. En kan si at ”for å være en struktur må et eller annet vilkår være oppfylt”, men dette løser ikke problemet. Men, en trenger kategorier, for å skille mellom varige og forbigående. At veldig mange velgere er opptatt av noe blir borte (en influensa) er ikke noe en partileder vil forholde seg til, men om det er varig så vil en partileder måtte forholde seg til det.

Psykologisk forklaring

Så nederst til venstre. Disse forklarer hva folk gjør som en funksjon av kognitive, affektive, eller instinktive elementer. Dette er alminnelige elementer, typiske og vanlige, ikke spesielle og sære. Folk er skruddfast til å tenke i spesielle baner, det er et vanlig nok fenomen til at vi har med å gjøre å si at det er mennesker av en spesiell type. Det er ting ved oss som gjør at vi opplever ting som annerledes

enn de egentlig her. \leftarrow - \rightarrow vs $>$ --- $<$ - månen ser større ut når den er ved horisonten, men ingen tror månen vokser. Noen ganger ser ting annerledes ut enn de er siden vi har det skrøpelige sanseapparatet som vi har. En vanlig feil om vi tenker om hva som er farlig, hva som samfunnet skal beskytte oss mot. Om vi hadde spurt om det 12 september 2001, så ville mange ha svart terrorisme. Et konkret uttrykk for dette er at etter en stor flyulykke så er folk mye mer forsiktige med å fly, visse begivenheter gjør et så sterkt inntrykk på at vi ikke klarer å vurdere hva som er farefylt. Så sier Parsons at det ikke trenger å være psykologiske tilbøyeligheter som ikke er helt alminnelige, det kan være noe vi finner hos psykologiske grupper. For eksempel statsvitere, en vanlig ide er at de gjerne vil ha ting i inn i en *firefeltstabell*, en måte vi er tilbøyelige til å bearbeide virkeligheten på uansett. Et annet fenomen er *ønsketenkning*, det er lett å lete etter positive tegn i landskapet. Men, det finnes mennesker som er inngrodde pessimister. En slik tendens kan også gjøre seg gjeldende i politikken. Det er en forståelse av et fenomen, som er vel så mye basert på hvordan vi er programmert til å forstå den på. Det er en generell forklaring siden den er typiske, i alle fall innen enkelte grupper. Så er et annet spørsmål, hvor vanlig må den være? For eksempel Israel har gjennomført en rekke aksjoner som ikke har vært vellykkede. Men, det er en veldig liten tendens til at myndighetene tar det inn på seg. Hvorfor? Siege mentality, når folk er beleirede, når de har fiender rundt seg, så har de problemer med å ta enkelte sider ved virkeligheten inn over seg, som det som har å gjøre med svakhet. Dette er spesifikt for Israel, men det er en generell tilbøyelighet, som sjeldent dukker opp. Også "cognitive shortcuts", en har noen en går etter, "mange skrivefeil \rightarrow dårlig dømmekraft. Så er poenget at dette er tendenser som er generelle, som å se på hvordan folk er kledd.

Denne kategorien er grei nok. I hvertfall ikke en av de som byr på store problemer.

Kategori 3 – idebaserte forklaringer

Denne er mer interessant, og vanskeligere å få tak på. I denne kategorien så er det forklaringer av det slaget som forklarer andre ting kommunistpartiet gjorde i 1945: De lot være å tvinge gjennom en rennselse av institusjonene, kommunistene gikk med på å la mange fascister bli værende. (dette skjedde i bla Tyskland) Den forklaringen som artikkelen byr oss er at Italia har helt siden samlingen og før i 1860 vært en stat, men strengt tatt ikke noe samfunn. Det ble sagt da Italia ble samlet "nå er Italia skapt, nå gjelder det å skaffe italienerne". Det er store regionale forskjeller, geografiske, religiøse, dype forskjeller som har å gjøre med holdninger, væremåte, verdisett. Dette gjorde at etter 1860 så ble det ikke noen ordentlig stat. De hadde en konge, et parlament, men det var ikke noen egentlig stat. Debatten dreide seg om hvordan en kunne forme tenkesettet så det ble en stat. En måtte forme italienerne ved å omvende dem, gå gjennom deres sinn og holdninger. Denne tanken ble sittende. Den store tenkere av kommunistene – det gjelder å vinne det intellektuelle overtaket, før vi kan skape det kommunistiske samfunnet. Han var ikke opptatt av strategi, taktikk, han var opptatt av kulturelt hegemoni. Da har vi en forklaring som har med forståelse å gjøre, med opplevelse av verden. Her var det en anledning som ikke ble grepet, fordi den kommunistiske ledelsen valgte den lange veien gjennom folks sinn, ikke den korte veien ved å rense institusjoner for fascister. "Det gjelder å vinne det ideologiske hegemoniet, ikke institusjonene". Dette er et element av noe særegent, noe med Italias spesielle historie, som predisponerte folk til å tenke på denne måten her. Parsons kaller dette en ideforklaring, og som han beskriver som Ideational claims – p 12. Dvs, ikke allmenne trekk, det er ikke vanlig, det har å gjøre med en spesiell gruppe. Også side 102 – "Ideational logic". For å forklare hvordan folk tenker, og hvordan de tenker som de gjør, må en ta utgangspunkt i det samfunnet de tilhører. Dette er en veldig interessant kategori, men hvor mye en kan plassere i den er et annet spørsmål.

Om en går tilbake til Frankrike og spør om hvorfor franske sosialister er så mye mer radikale enn de i

Norge så kan en gå tilbake til 1789, den franske revolusjonen. Troen på muligheten til å gripe statsapparatet, sentralisere, kontrollere, strømlinjeforme var helt sentralt, både for de revolusjonære og seinere i Napoleon. En finner dette også på høyresiden, for eksempel De Gaulle. "Hvordan skal en styre et land med 384 ostedslag, det krever en sterk hånd, sentralisering av makten". Denne forklaringen viser til historisk bestemte tenkemåter. Dette er noe annet enn shortcuts basert på irrasjonell tenkning. Dette er en interessant kategori.

Om en skal gjøre en analyse av Libanon basert på alle fire kategoriene:

- Landskap, høye daler, den spesielle forfatningen med ressursfordelingen, maktfordelingen (hezbollah, tidligere militser, Syria og Israel).
- (institusjonell struktur): Det er veldig svak nasjonalfølelse i Libanon. Her er det plassert som en institusjonelt struktur, siden det er varig, men det kunne også vært på nr 3, er det svake engasjementet for staten Libanon et institusjonelt problem, eller en ide? Vanskelig – det tryggeste er å ta vekk dette. (Også her – forfatningens "konfesjonalisme", konstitusjonell sedvane.)
- (ideer)Ideene en finner i de ulike trossamfunnene, spesielle forestillinger om rett og galt, som Pan-arabisme, at det arabiske folkene er ett folk. Syrisk irredentisme, at Libanon egentlig er en del av Syria. Dette er med på å farge hvordan ting blir oppfattet på.
- (psykologiske) sikkerhetsdilemmaet, at når vi ser oss om og gransker våre fiender så vil vi ta alt i den verste mening om en person ruster seg, skaffer seg mye våpen så vil vi tenke at det er forberedelse til et angrep, men ofte er det et forsvarstiltak, så det blir en spiral. Dette er en mekanisme som kan forklare mye av libanesisk politikk, måten de forstår og forvrenger sin forståelse av verden på, men, det er nok mange ideer knyttet til Libanons historie, religiøs historie, motsetninger som er idébaserte.

En kan forklare Hezbollah utfra trekk ved sjia-muslimsk tenking (da er de idébasert). Men, hvorfor er det slik at de tenker slik? Dette kan ha noe som ligger langt tilbake, som rasjonell tilpasning til materielle struktur (men, husk, dette er et annet spørsmål enn det ideene finnes)

Målsetninger

En annet ting er hvor kommer målsetninger fra? Målsetninger er gitte størrelser i modellen. Noen ganger er det nok å konstatere at folk har visse mål, de er opptatt av at verden helst skal være slik eller sånn. Men, det er definitivt også interessant å finne ut av hvorfor de har de målsetningene de har.

04: Makt og avmakt

2010-09-14

Dette kan være en krevende forelesning, siden det er lagt opp til å bruke en lærebok som kan være krevende, Parsons. Det blir klarere etter hvert. Vi er nå i en del av kurset hvi snakker om grunnleggende elementer, måter å tenke på, forklaringlogikker. Dagens tema er grunnleggende byggeklosser, verktøy som vi kan bruke når vi beskriver og klassifiserer. Ingenting av dette er enkelt, men de henger sammen på ulike måter, og det håper jeg å få gjennom i løpe av dagen.

Først noen generelle bemerkningen. En distinksjon som Reino var inne på den første forelesningen, forskjellen mellom *begreper* og *merkelappene* og ordene vi bruker når vi referer til *begrepsbetegnelsene*. Både i dagligtale og i faglitteratur brukes ikke så rent sjelden ulike betegnelser om ett og samme begrep – Tilsvarende vil en og samme betegnelse kunne bli brukt om ulike begreper – Implikasjon: Angi definatoriske kjennetegn eksplisitt og presist (og se nøye etter definisjoner i den litteraturen du leser) Først begrepene, siden disse er interessante. I faglitteraturen og tale kan en ofte forvirre hvordan en knytter begreper og betegnelser sammen.

Begrepet makt:

- Nominell definisjon: Skal hjelpe oss til å skille fenomenet 'makt' fra andre fenomener . Det gjør vi ved å angi, så presist vi kan, ett eller flere generelle kjennetegn som skiller 'makt' fra andre typer av relasjoner .
- Operasjonell definisjon: Skal gi oss en praktisk oppskrift på hvordan vi kan gå frem for å avgjøre om en bestemt relasjon har de definatoriske kjennetegn på 'makt' . Ofte vil vi være interessert i å måle hvor mye makt en aktør har over en annen . Til det trenger vi en «målestokk».

Når en snakker om begreper som analytisk verktøy så bruker en disse til å skille et fenomen fra et annet. Vi har f.eks. et begrep for mennesker som lar oss skille dem fra andre dyrearter, for eksempel katt. Når vi skal definere mennesker i en slik sammenheng er spørsmålet, hva er det distinkte kjennetegnet på mennesker til forskjell fra andre arter? I dag skal jeg snakke om makt og avmakt som er et sentralt begrep, mye handler om dette. Da blir spørsmålet, hvordan definerer vi makt til forskjell fra andre relasjoner? Hva skiller makt fra andre relasjoner mellom mennesker? Det er det vi skal se på etter hvert, men når vi snakker om at et begrep har en nominell definisjon, så angir vi de kjennetegnene som skiller det som ligger under begrepet med det som faller utenfor. Hva er det distinkte kjennetegnet med makt som skiller det fra autoritet? Av og til så trenger vi mer enn en *nominell definisjon*, vi trenger en *operasjonell definisjon*, en definisjon som forteller oss hvordan vi kan gå frem for å avgjøre om noe vi uttaler oss om har de kjennetegnene som vi legger ved begrepet. Hvordan vi rent praktisk går fram for å avgjøre om det er en makt relasjon eller en annen type. En operasjonell definisjon skal gi oss en oppskrift på hvordan vi kan avgjøre om noe faller innenfor eller utenfor begrepet. Av og til bruker vi dem også til å måle om det er mye eller lite av fenomenet vi er opptatt av. Har en aktør mye eller lite makt over en annen? Da trenger vi en målestokk som setter oss i stand til å måle makt, innflytelse. Tilsvarende som vi trenger en målestokk for konflikt og harmoni. Gudmund Hernes gir først en nominell definisjon, hvor han forteller oss hva som er maktens grunnleggende bestanddeler: Interesse og kontroll er de to nøkkelbegrepene. Makt – som bygger på kontroll over verdier/hendelser som er viktige for andre (Hernes, 1982) .

Om en skulle definere ett menneske hva vil en si? De som har synet i orden vil si at det er utseende? Om en er mikrobiologer, så har en jo kartlagt arvematerialet, og en kan beskrive hva som er et

menneske med å se på DNA. I andre fag så sier en at ”mennesket skiller seg ut ved at de er den eneste art som har verktøy for selvrefleksjon”. Det er en måte å definere det på. Disse definisjonene vi bruker er mer eller mindre nyttige for det formålet vi skal bruke dem til. Derfor vurderer vi ofte definisjoner utfra den nytten vi har av dem på et spesielt formål. Definisjonen Hernes gir på makt kan være nyttig for noen formål, men den genetiske definisjonen av et menneske vil være upraktisk for de aller fleste, vi går ikke rundt med et bilde av DNA, og vi kan ikke fastslå utfra dette. Noen definisjoner er mer nyttige, de bringer oss lengre, de gir mer kraft i analysen enn andre.

Så er det *betegnelser*. Her er det slik at ulike forfattere bruker ord ulikt. Dette er noe vi sliter med i mange fag. Så, ordet makt brukes av mange på det begrepet Hernes definerer. Men, noen bruker det om begreper som har litt andre kjennetegn, som er definert annerledes enn det Hernes definerer. Derfor er det ikke i faget ikke et entydig forhold mellom merkelapp og begrepsinnhold, mellom ord og det begrep vi referer til. Vi kan ønske oss at det var det, siden faget er under utvikling, da blir det slik at terminologien ikke er entydig innarbeidet. Sånn er det både i dagligtale og faglitteratur, av og til brukes ulike betegnelser på samme begrep, og en og samme betegnelse kan brukes på ulike begreper.

Vi finner ulike definisjoner av makt i faglitteraturen, den skiller seg bla ved at noen tar utgangspunkt ved at noen tar utgangspunkt i makt eller influensen som en overordnet betegnelse, så finere definisjoner under denne. Her et eksempel på en slik bred definisjon, fra *Robert Dahl i Modern Political Analysis, 196* ”common sense notion”: *A influences B to the extent that he gets B to do something that B would not otherwise do*”

Her definerer han både makt og innflytelse, men han starter med å definere *innflytelse*, han sier at det har en almen betydning som ikke er så dum. Og den er at innflytelse er det når en kan få noen andre til å gjøre noe den andre ellers ville ikke ha gjort. Dette er en bred definisjon, den spesifiserer ikke noen bestanddeler, men bare at det er en relasjon. Ser dere noen problemer med denne definisjonen? Om vi ser at Jens Stoltenberg har makt, så er det et delvis sant utsagn, fordi vi har valgt han til et embete som er utstyrt med vidtgående fullmakter til å bestemme på våre vegne, vi har laget en institusjonell ramme, og valgt han til en spesiell rolle, og det er dette som gir han makt, ikke personen Jens Stoltenberg. Dette kan være riktig, at det er en bakenforliggende forklaring for situasjonen, at den ikke ligger i relasjonen selv, men en del av forklaringen må søkes lengre bak i årsakskjeden, som at vi har politiske institusjoner, hvor Jens har en fremskutt posisjon. Et eksempel: Si at en er ute på byen på fredag kveld, så tar en kontakt med en annen person og fremmer et forslag, så reagerer den andre personen ved å snu seg, da har en etter denne definisjonen en innflytelse, men er dette innflytelse? Hernes ville neppe være interessert i å kalle dette et godt inntrykk for innflytelse. Hernes sier at ”makt er evnen til å realisere interesser”, evnen til å frembringe de ønskede resultatet. I eksempelet er resultatet noe en slettes ikke ønsker, men en er en *årsak* til at denne personen reagerte. Denne definisjonen ville vi si var underspesifisert, den definerer kausalitet mer enn makt, siden de fleste vil bringe makt og innflytelse til å ”få til noe vi ønsker”, ikke bare ”evne til å få andre til å endre atferd”. (Et annet eksempel er å gi råd om mobiltelefon, en får kanskje ikke mer ut av det enn ”det er hyggelig å kunne hjelpe”.)

Av og til er det slik at en trekker finere distinksjoner under veis. Robert Dahl gjør det selv, han trekker et skille mellom makt og innflytelse. Han trekker skillet slik at makt har et element av tvang, ikke fysisk tvang, men i betydningen belønning eller straff, men slik at den andre personen allikevel sitter med et valg. Om en bruker fysisk makt men det han da har i tankene er den muligheten det den personen har til å bruke kontroll over noe som er viktig for meg til å belønne eller straffe. Han skiller mellom innflytelse i den vide betydningen, og sier at makt er denne andre definisjonen. (rot her?) Det er ikke helt krystallklart i litteraturen. Noen ganger snakker vi om autoritet, autoritet er en slags legitim myndighet som vi tillegger en aktør. Vi kan tillegge Jens – vi betrakter han i egenskap av statsminister,

så har han betydelige fullmakter, men det er i egenskap av å ha rollen som statsminister. Det er jo helt åpenbart at vi idet daglige forholdet oss til myndighetsrelasjoner, vi respekterer at noen som er valgt eller har rettmessig skaffet seg en posisjon hvor de har myndighet og legitim rett til å bestemme over oss utøver den. Et eksempel fra 1970 tallet da Carter hadde en town hall meeting mens det var knapphet på olje, og presidenten hadde bedt folk om å stille ned termostatene i sine hus. Så var det et intervju med en eldre dame, og hun ble spurt om hun hadde skrudd ned termostaten? Var det behagelig? Nei, hun frøs – ”fordi vår president hadde bedt oss. ” dette er et uttrykk for denne autoriteten, presidenten hadde bedt oss gjøre det, og som god samfunnsborger gjør en dette.

Andre ganger tillegger en personer myndighet fordi de har personlige egenskaper. Et eksempel er Nelson Mandela, som har en unik posisjon og *autoritet*, spesielt på det afrikanske kontinent, ”den type skapning han er” (i kraft av). Det er lenge siden han gikk av som president for sør-Afrika, men denne personlige autoriteten, i kraft av de egenskaper han tillegger et individ som kan utføre de typene handlinger som han kan gjøre. I finere oppdelinger vil vi ofte skille mellom makt og innflytelse, hvor vi gjerne knytter makt til kontroll over goder, innflytelse som et viere begrep, og autoritet som en spesiell form for legitim innflytelse.

Så litt tilbake til Parsons, og hva slags resonnement Hernes gjør. Det er et godt eksempel på strukturell perspektiv på makt. Hvorfor? Er det noen som ser som ser det som noe annet? Nei.. hvorfor er det et godt eksempel? Om en går tilbake til det Reino har snakket om to ganger så trekker han fram to forhold. Det ene, som kommer av innledningen til Gudmunds kapittel er at han legger til grunn for *makt er at aktører er rasjonelle, de er realitetsorienterte, de har de intellektuelle evnene til å gjøre et resonnement*: Klare interesser, som er innbyrdes avstemt, at de forstår hvilke krefter de påvirkes av (omgivelsene de handler i), og de har en forståelse, ikke nødvendigvis perfekt, av konsekvensene av egne handlinger, de forstår hva slags situasjon de er i, de resonnerer rasjonelt. Dette er den ene viktige forutsetningen i Parsons forstand for å kalle det strukturelt perspektiv. Det andre er i Hernes resonert at han legger vekt på at aktørene reagerer på kontroll over hendelser og ofte materielle goder, de forholder seg til materielle omgivelser på en rasjonell måte. Hernes utgangspunkt er at han sier:

- Bs makt over A er en funksjon av As avhengighet av B . Desto mer avhengig jeg er av deg desto mer makt har jeg over deg. Det er denne avhengighetsrelasjonen som er maktens fundament, *makt hviler på avhengighetsrelasjoner.*
- Så er det neste spørsmålet, hvordan skal vi forstå en avhengighetsrelasjon? Så sier Gudmund Hernes at det kan vi enkelt forstå på den måten jeg har vist i punkt 2, et skille mellom direkte og indirekte avhengighet. As direkte avhengighet av B er en funksjon av Bs kontroll over goder/hendelser som er viktige for A – As direkte avhengighet av B med hensyn til en bestemt sak (x) = As relative interesse for sak x (I_{xa}) . Bs andel av kontrollen over x (K_{xb}) er { I_{xa} . K_{xb} } .

Direkte avhengighet er en bilateral relasjon, hvor det ikke er noen direkte avhengighet, og det er ingen andre aktører i relasjonen. As direkte avhengighet av en annen er en funksjon av den andre aktørens kontroll over goder eller hendelser som de eller A knytter interesser til. Det er avhengighet består i at en annen har kontroll over noe som er viktig for deg. Hvis vi da skal måle relasjonen presis så er det to nøkkelbegreper, det ene spørsmålet er interesse, om det er snak om din makt over meg så er noe av det vi må finne ut om vi skal måle den er hvor sterk interesse har jeg av det du kontrollerer (eller en spesiell sak, x) dette godet, eller utfallet. Det andre spørsmålet vi må stille er hvor mye kontrollerer du av det godet, eller mer presis, av min tilgang til det godet. Det som heter andel av kontroll, fordi det kan være at jeg kan få det fra

noen andre også, det kan jo være at B ikke har full kontroll, men bare en del av kontrollen. Om en tenker på at en har interesser i mange saker, og det kan være flere som har kontroll over de sakene jeg har interesse av, så regner en ut denne lille formelen, hvor en multipliserer koeffisienten for kontroll over interesse, så får en et uttrykk for makt. Hvor stor makt har EU over Norge om vi ser på økonomisk forstand? Som marked for norske varer og tjenester, om en ser på handelrelasjonen? Stor makt, EU er det største markedet. EU kontrollerer en stor del av den norske eksporten. Da har en et mål på EUS kontroll over norsk eksport. Hvordan vil du måle Norges interesse for å eksportere varer og tjenester? Hva kan en bruke som måle interesser for eksport? Eksportens andel av BNP? Den er høy, Norge har en stor del av sin nasjonalinntekt fra eksport av varer og tjenester. Men, om en går tilbake til kontroll, så får EU en stor andel, ca 70%. Hvor effektiv har egentlig EU på denne eksporten? Kan kommisjons leder si at nå kutter vi all eksport fra Norge? Vi snakker her om tilgang til et marked, og det er slik at de politiske myndighetene ikke har full kontroll, i alle fall innenfor avtaleverket, både bilateralt og globale handelsregimer, de har ikke uten videre mulighet til å gripe inn, siden begge parter har forpliktet seg til å følge spilleregler, og det begrenser muligheten til f.eks. å kutte av norsk eksport. En kan også si at Norge har motmakt, siden Norge har en motmakt, men det er asymmetrisk. Men, her har vi å gjøre med aktører som ikke helt ut kontrollerer godet, EUs styrende organer har ikke full kontroll på hva de importerer fra Norge.

- *Relativ makt bestemmer "bytteforholdet" i en forhandlingsrelasjon*, Norges makt er asymmetrisk i de fleste relasjoner, i den forstand at EU kontrollerer mer relasjoner for Norge enn Norge for EU. Når en snakker om at en maktrelasjon er symmetrisk eller asymmetrisk så beskriver en relativ makt. Men så er det slik, noen ganger at vi har tredjeparter inne i bildet
- Din makt over meg kan øke ved at du har makt over en *tredjepart* som har makt over meg, en indirekte sti, du kontrollerer noe som er viktig for en tredje part, og denne C kontrollerer noe som er viktig for meg. Det betyr at det foreligger en mulighet for at du kan utøve makt over meg ved å aktiviserer sin makt over C, som har makt over meg. I mange situasjoner er det mange aktører inne i bildet, og dette kan bli ganske komplekst, derfor er det viktig at en har bruk for et skille mellom direkte / bilateral maktrelasjon, og det totale som inkluderer tredjeparter som kan foresterke eller modifisere maktrelasjoner.

Tanken er ikke at en skal gå hjem og løse ligninger, men at en skal ta tak i grunnresonnementer, og ta tak i det. Da er det viktig å huske på Hernes resonnement, at det er et strukturelt, at makt er det inverse av avhengighet, din makt over en annen er lik din andres andres avhengighet av deg, og at vi kan måle avhengighet med å måle to størrelser, interesse og kontroll. Om en kan bruke dette i en konkret analyse.

Hvorfor sier han relativ interesse og ikke bare interesse? Han er opptatt av å definere en relasjon som rent som han bare kan, så han tar ut bare en relasjon x , og erkjenner at det også er mange andre saker som en har interesse av, og da er det viktig å se hvor viktig denne saken er relativt til alle andre saker som interesserer meg. Men, legg fast på interesse og kontroll. Her er det med *relativt* noe som gjør at en får med en relativitet som går fra 0-1, så en kan trykke alt med en formel.

Vi kan også bruke de samme byggeklosser til andre begreper. *Autonomi* er det speilbilde til avhengighet: En aktørs autonomi er en funksjon av aktørens egen kontroll over goder/hendelser som er viktige for denne aktøren selv. As autonomi med hensyn til sak $x = (I_x K_x)$ Mens avhengighet er hvor mye andre kontrollere rover deg, så er autonomi hvor mye du selv kontrollerer av de verdiene du knytter interesser til. Om en ikke går langt tilbake i historien, så var selvforsyning, bla av matvarer og en del andre faktorer ble ansatt som en dyd i politikken. Et land skulle være selvforsynt med de viktigste varene og godene for å beskytte seg mot utpressing, blokader og andre typer sanksjoner som

den kunne bli utsatt for. En stat skulle ha matlagre, oljeforsyninger, endel slike helt nødvendige goder i tilstrekkelig omfang til at den ikke var sårbar. I våre dager dette langt mindre av et politisk anliggende, men vi ser det dukker opp av og til, ”hvor mye matproduksjon skal vi ha i Norge”, hvor mye skal vi stole på at vi kan kjøpe disse godene fra utlandet. Men, det har skjedd mye i løpet av de siste 50 årene, etter ww2 var selvberging fortsatt viktig. Forskjellen mellom autonomi og avhengighet er at de er speilbilder av hverandre.

Så kan vi i følge Hernes regne ut *viktigheten* av en sak, eller et gode. Hva gjør det viktig? At maktfulle *aktører knytter sterke interesser til det*. Dette bygger på det samme, det er de samme byggeklossene, disse nøkkelbegrepene interesser og kontroll. Så kom det ett begrep som kanskje er vanskelig å ta tak i, det han kaller *avmakt*. *Avmakt* sier Hernes, det er ikke det samme som lite makt (en kan ha mer eller mindre makt), med *avmakt* sikter han til en situasjon der *betingelsene for å utøve makt ikke er oppfylt*, som at en ikke vet hva en vil, hvor en ikke har klare interesser og mål, en er *avmektig* om en ikke forstår den situasjonen en er i, siden da kan en ikke forholde seg til virkeligheten (manglende virkelighetsorientering). Hernes nevner flere eksempler som kan føre til *avmakt*, men det er ikke på skalaen lite-mye makt, siden han knytter sin forståelse av makt til at en har mål og forståelse. Det som gjør at en får lite makt er ikke at en mangler rasjonalitet, men at en er så avhengig av andre. *Avmakt* sier Hernes rører ved selve grunnlaget for viljebasert, interessebasert handling. En tredje variant er fordi du befinner deg i en samhandlingssituasjon med andre der om alle følger sine interesser så blir resultatet dårlig (kommer tilbake til denne).

Hva slags definisjon er dette? Hernes forteller oss hva som er bestandlene, interesser og kontroll koblet på en bestemt måte. Er dette en helhetlig forståelse av makt? Kan en si at når en bruker dette verktøyet så har en sagt det som kan si? Mange vil si nei, og det har de delvis rett i. Et av de viktige aspektene som ikke blir fanget opp er:

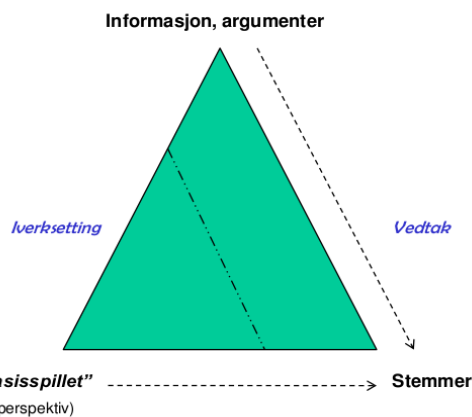
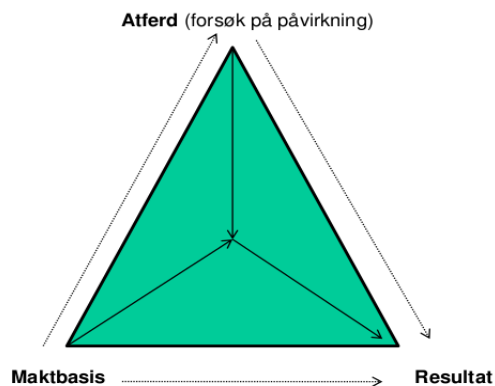

Illustration 2: Et helhetlig perspektiv på maktens basis i politiske beslutningsprosesser

Hernes ser på direkte og indirekte relasjoner, men om en studerer makt i politiske beslutningsprosesser, så er det Hernes tar for seg er ”kontroll over viktige goder og hendelser” er bare en av flere maktkilder. *Er det andre kilder til makt?* Mange vil svare ja, det de sier er at om en knytter det til politiske beslutningsprosesser så må en ta inn andre aspekter, en må i det minste ta inn at det er en seriøs diskusjon og overbevisning, at informasjon og argumenter er en viktig kilde til innflytelse, i Robert Dahl sin definisjon. Her er informasjon og makt en kilde til at en får innflytelse. Vi vet også at noen

institusjoner er bygget opp rundt forutsetningen at vi har stemmer, enten vi selv kan stemme i valg, og velger representanter som kan stemme på vegne av oss. Dessuten, noen kan ha bedre argumenter enn andre, en kan bli overbevist om at andre har fagkompetanse, og at en bør lytte til personen. En politiske prosess har flere stadier, dels skal det fattes vedtak, dels skal vedtakene iverksettes, og det som er forsøkt illustrert med figuren er at disse ulike kildene til makt eller innflytelse kan ha ulik vekt i disse fasene. Tenkt på at en fatter vedtak i klimasammenheng, si økt avgift på bensin. Dette vedtaket fatter regjering og storting på grunnlag av informasjon, stemmer, og en del tautrekking (som kontroll over utfallet av andre saker). Men, når vi tenker på iverksetting, vår respons til denne avgiften, den er usikker. Det er vi som bruker fossile brensler, det er vi som bestemmer hvor mye som blir brukt. Myndighetene sender oss et signal, og de bruker en teknikk som skal påvirke, skal gi oss incentiver til å bruke mindre, men myndighetene har ikke full kontroll på hva resultatet blir, fordi vi som forbrukere kontrollerer forbruket, vi sliter med sluttkontrollen på forbruket. Så hvor stor innflytelse myndighetene vil få gjennom vedtakene er til en stor grad basert på hvordan aktører svarer. Noen er laget slik at myndighetene har full kontroll, men mange vedtak er saker hvor de ikke har full kontroll over resultatet. Selv i en del saker hvor i hovedsak statsinstitusjoner er involvert så er effekten usikker. Om en vedtar en endring i straffeloven, så er det jo domstolene som utmåler straffen. Selvsagt ligger lovgivningen i bunnen, men resultatet er ikke gitt, derfor har ikke myndighetene full kontroll over iverksetting og sluttresultatet av vedtatt politikk.

Så til spørsmålet om hvordan vi skal håndtere adferd. En ting er at vi har en bestemt maktbasis. Det er andre perspektiver på hva denne består i, og mange vil si at Hernes sin definisjon bare fanger inn noe. Men, vi kan ikke forstå makt utav å forstå deres maktbasis, vi må også analysere adferd. Utfallet (resultatet) er en funksjon av *maktbasis* og *atferd*, som prøvd antydnet i denne trekanten:

På vei mot en mer helhetlig forståelse kan vi begynne med å se resultatet som en funksjon av maktbasis x atferd. Statsvitenskapen er i høy grad opptatt av atferd, (maktutøvelse), både fra et empirisk og fra et normativt (etisk) perspektiv. Det foreleser sier er at resultatet er en funksjon av maktbasis, og den atferden som aktørene utviser. Det er fullt mulig for en aktør med stor kontroll over det noen verdsetter å sløse bort denne makten, ved å oppføre seg dumt. En omsetter ikke maktbasisen til resultater. Mange vil si at en kan i noen tilfeller være en dyktig bruker av makt, ved å opptre strategisk og taktisk klokt, få mye ut av en maktbasis, mens andre ikke er i stand til å få det samme ut av en maktbasis. Et funn er at svake stater er at svake stater ofte gjør det bedre i forhandlinger enn en ellers skulle tro av å bare studere maktbasis. En del av forklaringen er at fordi de ofte er mer avhengige av andre så anstrenger de seg mer enn de store gjør. (For eksempel torskestriden mellom Island og UK så anstrengte Island seg

mye mer) Store anstrengelser, klokskap, kan være et viktig element når en tenker resultater. Hvordan vil en måle kvaliteten på atferd, hvordan skal en finne ut om en atferd er egnet til å gjøre det beste ut av en maktbasis, eller om den er ineffektiv til å utnytte en maktbasis? Hvordan går en fram for å finne ut om en aktør (bortsett fra å bare se på resultatet) om en atferd er effektiv. Hva trenger en for å besvare dette spørsmålet? En trenger en slags teori om hva som er effektiv atferd i en bestemt relasjon, som i forhandlinger. Hva er det som gjør at dere vinner fram med en annen part? Så er det et kjent bidrag i pensumlitteraturen som gir et kontra intuitivt svar på dette. Thomas C. Schelling (1960): Makt som funksjon av troverdige selvbindinger . I flere typer ”spill” (ikke bare Chicken) vil en troverdig selvbinding fra A kunne stille en annen part (B) overfor valg mellom brudd og å gi etter – selvbindingen eliminerer As egen retrettmulighe t.

Et av Schellings hovedpoeng er at når en bruker Hernes språkbruk så *snakker han om kontroll over noe*. Om en vil ha kontroll over et gode som en har innen rekkevidde, så må en ha kontroll over seg selv. Så kommer Schelling og sier at noe som virkelig kan gi makt i en slikt tautreknings situasjon er at en klarer å binde seg på en troverdig måte, slik at en annen part forstår at en ikke har noe valg. I militær sammenheng så kan en brenne broer, da sender en et signal til den andre parten om at her må du sloss til det ikke er noe håp igjen. Et annet eksempel er Chicken, hvor den som viker først taper. Dersom foten er låst og gasspedalen er nede, så sitter den andre parten igjen med valget om å avslutte livet der og da eller leve med status chicken status. Det paradoksale består i at det å gi avkall på kontroll, det å fraskrive seg et alternativ som er der kan være en kilde til styrke, til makt. Rett og slett fordi din selvbinding må være troverdig. Makt som troverdige selvbindinger, i mange relasjoner er dette ikke så lett. Om en er på boligmarkedet, legger inn et bud på en bolig, så sier en at dette er mitt siste bud, da har en sagt og kommunisert budskapet om at det er mitt siste bud, men behøver megleren tro det? Det er ikke sikkert. Det beste er om at en ikke har noen retrettmulighet, men det er også i litteraturen noen andre distinksjoner, som Robert Jordiey, som skiller mellom signaler, og det han kaller indisier, en handling som den andre parten ikke tenker seg kan være manipulert. Om den andre parten kan avlytte en fortrolig samtale mellom deg og samboeren i en samtale dere tror er fortrolig så vil dette ha en helt annen troverdighet enn en ”dette er en siste bud”. En mener virkelig dette. Det er mange eksempler i politikk på hvordan en kan få til denne typen indisier. Det er grader fra å være fysisk bundet som brenning av broer, og det av på andre måter trioverdiggjøre en trussel eller et løfte. Grunnen til at dette blir trukket fram er at det viser en interessant tvist på resonnementet om kontroll, det at en kontrollerer noe viktig for andre er en kilde for makt, men i visse situasjoner er det å fraskrive seg kontroll også en kilde til makt. Men det vi da tar hensyn til er hvordan du gjennom din atferd kan forsterke din maktbasis, eller påvirke en annen part.

Kollektiv avmakt

Ganske ofte kommer jeg tidlig til Blindern, noen steder står lyset på, noen steder er det slukket. Stort sett er det på i fellesrom, og av på kontorer. Hvilke toaletter er det som i beste fall overlever noen måneders bruk? De som ødelegges fortest er de som brukes av flest, men ikke bare det, men av flest som har en løs tilkobling til det stedet de bruker, det er ikke bare at det er mange, men det er også tilkoblingen til stedet. Kollektiv avmakt har ikke med at de som bruker fellesrommene, det er ikke det at vi som studenter er mindre miljøbeviste, men det er at det er noe felles, og selv om dere verdsetter miljøet så er bidragene dere kan gjøre små, og det er kanskje ikke helt klart hvem som skulle gi dette bidraget, og en er ikke sikker på om en er den siste som bruker det. Derfor definerer en det ofte som her, det er en relasjon, hvor vi er koblet sammen.. resultatet for gruppen blir dårlig. Ingen enkelt av oss ser oss i stand til å endre denne situasjonen alene, vi er avhengig av å gjøre det i fellesskap. Schelling har i en annen artikkel vist hvordan det er mulig å få til ganske skarp segregasjon i et nabolag med

ulike folkegrupper, selv om ingen har preferanser. Dersom det er svake preferanser så oppstår det fort en dynamikk, hvor en etter en etter ikke lang tid får ganske sterke skiller, hvor det for eksempel bare er bebodd av en gruppe dette skjer ikke fordi noen har ønsket det, men fordi små forskjeller i preferanser over tid har aggregert seg, og gitt et slikt resultat. En kjent økolog, Hardin, skrev en artikkel "The tragedy of the commons", om hvor dårlig det går med felles beitemarker om den enkelte bonde kan slippe ut så mye hver enkel vil. "Freedom in a commons brings loss to all". Hva er det egentlig som gjør at vi får en slik avmaktssituasjon? Da er det to hovedingredienser:

- *Inkongruenser*, som tragedy of the commons, at han eller hun får alle fordelene med å ha en ekstra sau på beite, mens kostnadene rammer alle. Eksterne effekter (~ "treffer" andre og tas derfor ikke med i aktørens vurdering) Konkurransen (~ resultatet for den enkelte aktør avhenger av hvor godt aktøren gjør det i forhold til konkurrentene)
- *Flertydighet, usikkerhet*. Gjelder bl.a. koordineringsproblemer uten noen entydig løsning, eksempelvis innsamling og bearbeiding av informasjon, forebygging av ulykker m.v.

Det som er gjort her å vise ganske enkelt hva som skjer hvis hver enkelt aktør har en andel av gevinstene som er forskjellig fra andelene av kostnadene. Om en aktør har en større del av andelene av gevinstene så må en anta at en aktør gjør mer av dette. Forurensning er et eksempel på dette, om hver enkelt bedrift har en stor del av inntektene, men bare rammes i en liten del av forurensning. Motsatt får en for liten andel om vår andel av gevinsten, som om vi forsøker å sett i gang tiltak mot forurensning, så vil vi måtte betale en stor del av kostnaden med tiltakene, men vi høster en liten del av fordelene. Inkongruenser forstått på denne måten er en viktig del av forklaringen. En annen del av forklaringen er flertydighet og usikkerhet.

Av og til har vi en primær interesse av effektivitet og trygghet. Dette er felles interesser, som av trafikk. Dette krever felles oppfatninger, som hvilken side en kjører på, hva en gjør basert på ulike signaler. Her sier Schelling at vi trenger enkle handlingsregler som koordinerer, vi kjører alle på høyre side, om vi ser et rødt lys så skal vi stoppe. Schelling har i sine eksempler (fra før 1960), at om to mennesker skal møtes, uten å ha avtalt hvor, som på en jernbanestasjon, og de har en ca ide om tidspunktet, det er en situasjon hvor det lett oppstår en kollektiv avmakt, siden de ikke klarer å realisere det utfallet de ønsker. På Oslo S er det et entydig møtepunkt, og det er akkurat slik Schilling resonerer: Det partene vil gjøre er å tenke seg fram til det som er naturlig stikker seg ut, og som det ville være naturlig å stille seg opp ved for å komme i kontakt med den andre personen. Så vil en finne et slikt punkt som det bare er ett av. Avmakt oppstår når en har entydige interesser, men situasjonen er usikker, og en har ingen mulighet til å oppklare det med kommunikasjon, da tyr en til "focal points", eller strategiske nøkler. Det er noen flyplasser og jernbanestasjoner som har "meeting points", som er ment å være en kilde til å gjøre det enklere.

05: Machiavelli og politikk

I dag er det tre timer.

Egentlig står politikk på programmet, men foreleser bruker først en del tid på å diskutere enkelte deler av Machiavellis Fyrsten, med utgangspunkt for å problematisere en del av det som står i Parsons, How to Map Arguments. Så det kommer til å kretse mer rundt de gamle velkjente spørsmålene enn det planen kanskje var da en satte opp forelesningsrekken. Seinere kommer noen og snakker om Hans Morgenthau, som er en mer moderne variant av tilnærmingen som Machiavelli representerer..

Machiavelli

Levde i Italia, i staten Firenze, en av mange små og mellomstore stater som Italia den gangen besto av. (De store var Venezia, Milano. Den største var pavestaten, men denne kunne ikke sees på som en enhetlig stat.) Det var mange fremmede makter som var aktive i det som nå heter Italia, først og fremst Frankrike, men også "Det hellige romerske imperium". Leiesoldater var også viktige. Dette var en situasjon som Machiavelli ikke bare studerer, men hvor han også er en aktør. Han arbeidet for den florentinske statsmakten, han var det vi i dag kaller diplomat, han lærte å kjenne mange av de politiske makthaverne på nært hold, ikke minst Cesare Borgia, en sønn av en pave. Paver på den tiden traktet etter makt til seg selv og til sine kompanjonger. Dette er situasjonen, bakgrunnen. En god del av det Machiavelli skriver er basert på nærstudier av disse fyrstene og pavene. Han skrev denne boka fordi det på et tidspunkt med maktskifte i Firenze ble avsatt, ikke bare arbeidsforbud, men også beskyldt for å ha medvirket i et plott, og torturert. Så ble han satt i et indre eksil, og han skrev boka på gården til foreldrene.

Om en ser på Machiavelli som politisk analytiker, noen som studerer politikk, for å beskrive det som skjer og for å finne forklaringer, årsaker til hva som skjer, og på det grunnlaget kunne gi råd om lover. Om en bruker Parsons og hans firefeltstabell. Først Strukturell forklaring: Parsons skiller klart mellom strukturell forklaring og andre former (s50), "de som først og fremst ser på handlinger som noe som kommer ut av organisasjoner og basert på normer og kulturelle ting bruker ikke strukturelle forklaringer. Marx er noen som bruker strukturelle forklaringer, han bruker fysiske årsaker, basert på fordeling av penger. S71, den fundamentale forskjellen mellom strukturelle og institusjonelle er at de strukturelle setter søkelyset på de exogene, ikke manipulerbare rammer, mens de institusjonelle på de menneskeskapte". Hva er spesielt med de strukturelle? Materielle, exogene, ikke manipulerbare begrensninger, som et landskap. En nærmere definisjon: Hva er materielt? Parsons definerer ikke dette klarere, men det er noe mer enn et stykke fysisk landskap. Det er ikke en sinnstilstand, det er ikke opplevelser eller tanker, og det er heller ikke det som disse tankene gir seg utslag i når noen sier noe, eller foretar en annen handling, som å lage en lov (dette er instrumentelt). Dersom en skal skille mellom det materielle og institusjonelle så er det materielle ikke mentalitet, og ikke spor av mentalitet. Det er ikke manipulerbart, noe som betyr at en ikke kan bestemme seg for å endre det, og så sette beslutninger ut i livet. På det grunnlaget kan en lage en firefeltstabell:

	Ikke manipulerbart (kan endres av noen)	Det som er manipulerbart
Materielt	Et fysisk landskap, som et fjell. En kan ikke uten videre gjøre noe med dette (1)	(2)
Mentalt	(4)	En lidenskap, som for sigarer

		eller musikk, en kan normalt gjøre noe med den. (3)
--	--	---

Det aller meste vi studerer i politikk er midt i denne tabellen, verken rent mentalt eller rent ikke-manipulerbart. Ta et eksempel som makt:

- *Befolkning* – folkerike stater har oftere mer makt, og dette er et materielt fenomen. Det er ikke lett å gjøre noe med, det tar i alle fall lang tid.
- *Våpen* er dels et materielt fenomen, men kan utvikles til å bli bedre.
- *Makt* har også et mentalt aspekt, som viljen til å bruke våpen, det er ikke nok å være rustet til tennene, om de som har våpnene ikke har den nødvendige viljen til å bruke den. (Del 10 i Machiavelli handler om dette, selv om den ikke er pensum - en ting er å ha masser av våpen, en annen sak å ha soldater som er villige til å bruke dem.) Dette er et manipulerbart aspekt, som å betale soldatene mer, eller på ulike måter motivere dem til å bruke våpnene. Det Machiavelli sier er å slutte med leiesoldater.
- Om en leser kap 3 i prekær politikk, så er det en diskusjon av et resonnement som John Searle fører om makt. Hans utgangspunkt er en veldefinert episode, da strømmen gikk i Los Angeles, og mange gikk inn i supermarkedene og forsynte seg, og så gikk rett ut. Det hjalp ikke med våpen og politi, siden folk ignorerte dem. *Våpen gir makt bare i den grad folk har den holdningen at det er noe å bry seg om.* Om den holdningen ikke finnes, eller midlertidig blir satt ut av spill, så er ikke våpen brukbare til noe som helst. Dette er dristig, siden det kan tenke seg at de som stjal tenkte at soldater ikke vil bruke våpen. Men, det viktige er holdningen, det må være en innstilling om at en skal respektere politiet. Denne holdningen er ikke noe som kan skaffes til veie uten videre, det vil ta tid å dyrke den frem. Dette er et aspekt av makt. Et alternativt hypotese er om de som sitter med maktmidlene er villige til å bruke dem eller ikke.

Dette understreker at grunnlaget for fordelinger av makt kanskje ikke er så klart materielt og ikke-manipulerbart som Parsons vil ha det til, i alle fall ikke like klart manipulerbart som landskapet av. Noen av delene av Fyrsten illustrer dette. En ting er de fysiske maktmidlene, noe annet er om det finnes noen som kan og er villige til å bruke dem, og om folk er innstilt på å respektere dem som bærer maktmidler. Det hender også – ”Mao: Makt springer ut av geværmunninger”, men det hender at det ikke hjelper med geværer, også fra Machiavelli, hvor han forklarer om Pave Julius, som ville rydde opp i en av de mange små statene som pavestatene besto av. Den lokale Fyrsten var langt bedre utrustet enn det Pave Julius var. Det han gjorde var å ri inn i byen ubevæpnet, og folk ble lamslått (Machiavelli kritiserer dette). Dette illustrerer at det er en annen type makt. Uansett, makt er ikke uten videre å betrakte som et rent materielt fenomen. Ta for eksempel *rikdom*, det er noe som Parsons har med som en strukturell forklaring.

- Igjen, en kan si at det er et rent materielt fenomen, som karbohydrater, som kan brukes som en lett anvendelig energi er absolutt et materielt fenomen
- Men, hva med kunst? Om en finner et maleri av Fermer så har en ingen bekymringer resten av livet. Det at en betaler så mye for bildene skyldes holdninger og innstillinger, det er små bilder, selve lerretet er ikke verdt mye. At en verdsetter det så mye er litt vilkårlig, det har mange kunstnere som har kommet og gått. Det ble plassert i 3 og ikke 4, fordi det til stor grad er manipulerbart, for eksempel om noen kunstkritkere sier at Fermer er oppskrytt.
- Gull kan plasseres her. Det er brukbart, men ikke til så mye. Verdien er mest en holdning, det er

en stor grad av mentalt, det er mye annet som er veldig sjeldent som ikke verdsettes i det hele tatt.

Dette kan bety at det som Parsons sier er ikke-manipulerbart så er det egentlig veldig lite. Machiavelli er veldig opptatt av holdninger, at makt er et spørsmål om å vinne lojalitet, at noen stater eller samfunn så er det lettere å etablere seg som makthaver i, siden folk i utgangspunktet er mer villige til å godta en ny makthaver. Det han kaller republikker, stater som tidligere ikke har vært styrt av eneveldige fyrster (en republikk er et system med et visst innslag av styre og stell, det er ikke bare en familie, og i tillegg er det et system hvor styret er basert på lov). I republikker er det særlig vanskelig for en fyrste å ta kontrollen over. Machiavelli er opptatt av det mentale, men han kommer ofte tilbake til verdien av å ha en god hær, solide festninger. I Machiavelli sin diskusjon av makt spiller nok den materiale dimensjonen en rolle, men også den mentale.

Er det noen *institusjonelle forklaringer*?

Machiavelli, særlig s22-23 i Fyrsten, bruker mye tid på spørsmålet hvordan en kna skape nye institusjoner. Om en søker å etablere seg som makthaver i et samfunn hvor makten tidligere har tilhørt andre. Dette er ikke enkelt, siden folks holdninger til de gamle lovene er vanskelige å endre. Men hva har det å si? Lov er ikke holdninger, det er noe som skrives ned i bøker, som rettsinstanser håndhever, som det kanskje finnes politimyndighet som setter fysisk bak av. Institusjoner, i sin alminnelighet er bygget opp av en hel rekke bestemmelser som står et sted, som det er knyttet roller til (e.g. dommer), dette er institusjonene. Det Machiavelli får fram er at institusjoner til slutt ikke er mer enn de holdningene folk har til institusjonene og de som håndhever lovene. (Eller mer alment, til lovene, når folk ikke lengre er villige til å godta dem er de ikke lengre.) Et eksempel: om en ønsker seg et kirkebryllup, dette er ikke noe problem med et heterofilt. I 2004 var det to menn som ble viet i Kampen kirke. Men, ble de gift? Mange tok avstand fra dette, men det er ikke utenkelig at om noen år så er det helt uproblematisk. Det å gifte seg i kirken, er å gjøre noe som det blir noe av, så lenge det er folk i sin alminnelighet som godtar det. Ta noe som kvinnelige prester, for noen år siden var det mange som betraktet dette som humbug, at de ikke var prester. Institusjonen skapes av de holdningene vi har. Dette betyr at når Parsons sier på 70-71 ”*institutionalist claims share with structural ones the basic goal of explaining action by pointing to the shape of an unambiguous external context that exists independently from any individual*” han viser til en utvetydig ekstern kontekst eller rammefaktor som eksisterer utenfor individer. Dette er både sant og usant. Noen vil si at muligheten for homofile å gifte seg i en kirke, dvs, konteksten kan være tvetydig, og den eksisterer uavhengig av enkeltindivider i bokstavelig forstand (det er ikke nok med en person som synes det), men summen av mange slike individuelle holdninger, og hvor mange som skal til er vanskelig å si. Men, til syvende og sist, et spørsmål om hva som foregår i hodene til folk. I tillegg, det er mange institusjoner som det står fysisk makt bak, men da beveger en seg mot strukturell makt (en følger loven fordi en er redd for å lande i fengsel). Om den institusjonelle forklaringen skal være noe annet enn strukturell så må den hvile på det at det er respekten for institusjonen som sådan som den hviler på. Da har en et fenomen som er forskjellig fra et landskap.

Om en tar et skritt tilbake og tenker på rikdom, på penger. Det en har i lommeboka er en institusjon som består så lenge folks alminnelige innstilling gir en grobunn for den, det har å gjøre med holdning et stykke papir møter. Det finnes land hvor den nasjonale valutaen ikke er verdt et øre, en må ha dollar. Det har å gjøre med at kjøpmenn ikke vil ta i mot den lokale valutaen, siden de vet at de ikke kan bruke den til noe. Det betyr at rikdom langt på vei er en institusjon som skapes av holdningene folk har. Det finnes mye mer, som banker, materielle saker og ting, men bakerst ligger mentale fenomen.

Penger har en veldig stor grad av mentalt (dvs, det er seddeltrykkerier), men til syvende og sist er dette

er også Machiavelli sitt poeng med å gi nye lover, det er ikke en enkel sak å gjøre noe med folks holdninger. En kan ikke skape en kystlinje i et land som er innestengt, og en kan ikke uten videre skape lojalitet i en befolkning som ikke er det. En kan støte på en like voldsomme hindringer når en støter på en holdning som når en støter på en dal som en har glemt finnes.

Dette gjør en vrien situasjon mer vrient, materielt er ikke uten videre materielt, og det institusjonelle ikke like mye som et landskap som en kanskje først får inntrykk av.

Husk det som måles på eksamen er ikke evnen til å huske utenat, men evnen til å reflektere over pensum. I samfunnsfag er det nok slik at en er mer opptatt av teorier enn at teorier er et forsøk på å beskrive et fenomen, som er det det er uansett hva vi sier. Virkeligheten kan ha mange sider, og da blir det vanskelig å skrive bøker, men det må en leve med.

En ting en kan si med rimelig grad av sikkerhet når det gjelder Machiavelli er skillet i Parsons er *Antagelse om at mennesker er rasjonelle*, og forholder seg til virkeligheten. Machiavelli har sterk tro på muligheten til å avdekke lovmessigheter i det sosiale livet. Han har en veldig sterk tro på at mennesker reagerer på det vi kan kalle rasjonelt vis. Et resonnement han fører, som ble nevnt så vidt: ”det skal mye til for at det blir opprør, selv om mange er misfornøyde. Fordi hver enkelt misfornøyd må ha noen andre med seg. Så sier Arild, her er min plan, og det vil jeg også, men han vet også at om han går rett til myndighetene og angir meg, og det kan være den rasjonelle valget. Men, jeg vet det på forhånd, derfor blir det aldri noen sammensvergelse, fordi jeg frykter de jeg forteller det til vil angi meg.” dette er et resonnement hvor folk innretter seg rasjonelt. Men, så er det også et annet element hos Machiavelli, han er også opptatt av alle de tilfeldige sammentreffene i historien. Når han skriver om Cesare Borgia, som innrettet seg så viselig på alle måter, når han allikevel misslyktes så hadde det å gjøre med at både han og paven ble alvorlig syke samtidig. Dette var en hendelse som kom, og som snudde opp ned på alle hans ambisjoner. Det blinde tilfellet, det er politikken full av, hvor det likevel går galt, siden omstendighetene snur om seg. Han snakker om fortuna, og han personifiserer fortuna, og kaller det en kvinne. Om en skal få orden på kvinner må en tukte dem, hans generelle poeng er at uansett hvilken fremgangsmåte en velger, om en lykkes eller ikke er ofte avhengig av ting utenfor din kontroll. Betyr det at Machiavelli er opptatt av det partikulære, det vilkårlige? Ikke uten videre, fordi det kan godt være at omstendighetene er lovlydige, men allikevel har de noe tilfeldig over seg. Det er ikke noe vilkårlighet over sykdom, når den først kommer så kommer den på en måte en ikke kan unngå, men at en blir syk der og da kan skyldes omstendigheter som er så spesielle og overraskende at det kan synes som et innslag av vilkårlighet, men allikevel er de ikke det. En kan ikke uten videre forutsi hvordan folk gjør som de gjør. Hvordan skal en vinne lojalitet? Hvordan kan en vinne folks oppslutning og kjærlighet? Det er ingen enkel sak. Det er mye enklere å få folk til å frykte deg, og opptre som en tyrann, men det å lokke fram kjærlighet er ikke så enkelt. Men, han antyder jo når han skriver om dette på side 54-55, at selv på det punktet er det mulig å komme fram til treffsikre antagelser, og en god politisk karakter. Det å hjelpe folk til makt er ikke noen god metode, å investere i vennskap å gjøre gode gjerninger er ingen god måte, siden folk ønsker seg makt og rikdom, men de ønsker også å slippe å stå i taknemlighetsgjeld. En kan godt se Machiavelli som en klar talsmann på synet om at det går an å forstå mennesker, men samtidig er det også slik at mange mennesker sammen, og andre ting, vær og vind og omstendigheter kan komme overraskende på oss, selv om hver og en er forutsigbar. (han er opptatt av de epistemologiske forutsetningene. Om vi kan avklare lovmessighetene har å gjøre med hva vi vet om verden, men vi kan fortsatt bli overasket, fordi vi ikke visste nok.) Cesare Borgia gjorde også en stor feil ved å støtte feil mann til pave.

Dette er Machiavelli som beskrivende og forklarende statsviter, og litt om det vi kan bruke han til når det gjelder å problematisere og forklare logikken med det strukturelle og institusjonelle.

Hva med Machiavelli som etiker? Det er nært å tenke at han er kynisk. Utgangspunktet er den italienske halvøen som rives mellom stridende parter, både av lokal og internasjonal karakter. Thomas Hobbes skriver om dette. *Italia er i naturtilstand*, Hobbes ville sagt at her trenger en fredsskapende nasjonsbygging. Er dette Machiavelli sitt budskap, eller er det å tilpasse seg omstendighetene så godt en kan? Det er en kar som heter Harry Lime, fra Den tredje mann (Orson Welles film). Han bor i Wien etter ww2, han tjener seg rik på å selge falske medisiner til sykehusene. Harry Lime vet godt at han selger falske medisiner. Når han blir konfrontert: "In Italia for thirty years under the Borgias, they had warfare, terror, murder, bloodshed – they also" ... (filmarkivet.dimag.no). Mye av Fyrsten peker i denne retningen, at i den grad Machiavelli har et normativt standpunkt så er det "hevd deg selv så godt du kan, og hevd dine interesser så langt det lar seg gjøre, gjør det beste ut av det". Hele boka er skrevet som en lærebok for folk som prøver å gjøre det beste ut av en situasjon som er mørk og krigersk. På det grunnlaget så anbefaler Machiavelli handlemåter som de fleste vil si er uakseptable, som drap, og han anklager dem som ikke er villige til å ta liv når det trengs. Men, det finnes noe mer: "By making an example or two he will prove more compassionate". Når en avretter noen så er det bare enkeltindivider, og ved å la være å gjøre det, så kan en gjøre noe som går utover hele samfunnet og som vil skape mer lidelser på sikt. Et sted beskriver han hvordan Cesare Borgia, da han prøvde å etablere seg som makthaver i Romania, satte inn en provinsadministrator som var særdeles hardhendt. Resultatet var lovlighet, men en god del misnøye. Løsningen? Han tok provinsadministratoren, som hadde gjort jobben sin på en effektiv måte, og hugget han i to, og la kroppen på piazzaen, og dermed ble folk tilfredse. Dette var en dypt urettferdig handling, men det sier Machiavelli måtte til. Hvis vi nå får hans resonnement inn over seg så kan en hevde at det ikke er selvheldelse til slutt, men å bruke makt til å skape stabile noenlunde veloverveide statsdannelser, Italia er et land som lider, og kan ikke gud sende noen som kan redde Italia fra alle disse barbariske grusomhetene. Fyrsten er en lærebok ikke i opplyst i egoisme, men en lærebok i statbygging, av det slaget Hobbes ville anbefale, hvor målet er fredelige velordnede statsdannelser. For det formålet hevder Machiavelli en noen ganger må gå hardt og brutalt til verks. Denne måten å tolke Machiavelli på er ikke uangripelig, siden det er en god del steder i Fyrsten hvor målet (fellesskapet, fred) der dette målet ikke er tilstede i det hele tatt. Cesare Borgia hadde nok til hensikt å sikre sin egen makt, og i den grad det kom fred og harmoni ut av det så var det et biprodukt, det var for å sikre sin egen maktposisjon at Cesare Borgia sørget for at folk holdt seg i skinnet. Men, om en prøver å omskrive Machiavelli litt, som i siste kapittel av Prekær Politikk (overse det egoistiske). Et annet eksempel er en politiker som var villig til å gå på akkord med etisk overbevisning, var Charles de Gaulle, han hadde ett mål for øyet: Frankrikes ve og vel. (Men, han hadde kanskje en litt gal og forfeilet forståelse.) Han var ikke ute etter å skaffe makt eller rikdom for seg selv, han viet seg til Frankrike, men han kunne også gjøre ting som var uetiske uten videre. I 1958 står han i Algerie foran en forsamling franske bosettere, som er redde for at Frankrike skal trekke seg ut, han sier "jeg har forstått dere", og alle som er der tar det som uttrykk for at han deler de franske bosetningenes syn, men så drar han hjem og avskaffer koloniseringen. Det ble ikke borgerkrig av det, ikke like ille som å hygge noen i to, men han hadde evnen til å feste blikket på noe med verdi, og så se bort fra problematiske sider ved dette. En kan lese Machiavelli slik, som noen som ikke skriver en bok i selvheldelse, men hvordan en med etiske og uetiske midler kan nå etisk høyverdige mål.

Er det noe å lære av Machiavelli, er han en variant av Harry Lime? Argumenter begge veier. Hvor mange kan en forsvare å ta av dage for det edle formål å skaffe fred? Firenze var på papiret en republikk, hvor statsoverhodet ble valgt, men Medici-familien hadde i over 100 år sørget for at det ble noen fra familien. Han prøvde å innynne seg på de nye familiemedlemmene - og siden formålet var å søke å innynne seg, så kan det forklare en del. (En kan si at det siste avsnittet bare legges til for å smigre dem ekstra mye.)

Et eksempel er Libanon, de hadde en stund en statsleder som het Rafic Hariri. Han ble drept for noen år siden. Han skapte innenfor rammen av demokratiet et land som var bedre å leve enn før (han var rik, hadde bygd hoteller i Saudi Arabia). Han brukte pengene for alt det var verdt, han korruptere folk over en lav sko, innenfor rammen av demokratiet. Var det galt? Om en har et system basert på valg, og samtidig sørger for å kjøpe stemmer i stor stil, så underbygger en jo demokratiet, men han fikk også noe til som var veldig vanskelig å få til. I et land som Norge har en ikke det problemet som Machiavelli er opptatt av. Det som står på spill her er nesten ingen ting, det er bompenger, eller bevilgninger til universitetet. I andre demokratier er det mye mer som står på spill. Hva er det i Norge som er så truet av overhengende fare at vi kan forsvare å telefonavlytte noen? Fint lite. Men, hva med Weimarrepublikken og Hitler? I et demokrati hvor det går i retningen i å gi makten til Hitler, om en kan kompromittere han ved å fabrikke bilder. Er det galt å gjøre det? Ikke uten videre. I alle fall bør en vurdere det. Også, invasjonen i Afghanistan, er det verdt å drepe så mange for å skape demokrati / fjerne Taliban? Vanskelig å si. Machiavelli sier: Slike utenomrettslige henrettelser berører bare individer, men det en kan bøte på gjelder hele samfunnet.

Nasjonens interesser og politisk etikk

Hvorfor disse lange diskusjonene? Fordi noe av det de slet med den gangen sliter vi nå også med. I dag om Hans Morgenthau. Som Raino sa helt i staten er det slik at i studiet skiller mellom ulike fagtradisjoner. En av disse kalles politisk realisme, og både Machiavelli og Morgenthau regnes til denne. De de har har mange likhetstrekk, men også viktige forskjeller. Morgenthau's «Politics among Nations» regnes som den ny-klassiske realismens hovedverk, skrevet under krigen, publisert rett etter, i 1948. Morgenthau sitt mål var, og det er her en ser felles med de klassiske tenkerne, var to mål: Å lage en generell teori for internasjonal politikk – ”the science of”, i dag er det ikke alltid sett på som dette, men Morgenthau hadde som ambisjon å lage en teori som hadde deskriptiv gyldighet. Spesielt var han opptatt av de store spørsmålene, først og fremst årsaker til krig og betingelser for fred. De fleste som leser Morgenthau ser han som mer en veiviser, han har også en klar ambisjon om å både drive folkeopplysning og komme med en type innsikt som statsledere kan bruke for å navigere internasjonale farvann. Han var særlig opptatt av noe han kalte feilresonnementer i idealistisk tenkning, som tenkningen som lå til grunn for dannelsen av folkeforbundet, som var inspirert av almene idealer. Å bygge en ny verden var han ikke i mot, men han var skeptisk til at den ikke klarte å skille sterkt nok mellom verden slik den er og slik en ønsker den skulle være. Om en agerer i verden som den er etter hvordan en ønsker den skulle være så går det galt. Han var opptatt av å få folk til å forstå livets harde realiteter. Han ønsket å legge grunnlag for en ”klok utenrikspolitikk”. Mer spesielt: Korrigere farlige ”idealistiske” feiloppfatninger. Den mest grunnleggende svikt i idealistisk tenkning: En feiloppfatning av den menneskelige natur.

En må lese boken også utfra *tiden den var skrevet fra*. Morgenthau kom fra en tysk-jødisk familie, de flyktet først til et annet europeisk land, så til USA. Han hadde opplevd Hitler, Mussolini. En grunn til at hans forhold til demokrati var en blanding av kjærlighet og problem var at han hadde opplevd Hitler samle 100 000, hans frykt for hvor lett en kunne la seg mobilisere lå der. Det han lagde var en bok formet mye av dette, og mange har i ettertid beskrevet det som en teori om *uvær*, når det virkelig blåser hardt.

Før en går inn på det spesifikke med Morgenthau først noe om politisk realisme generelt. Det er to sett av grunnpremisser:

- Det knyttet til *aktørene*, en modell av aktørene i internasjonal politikk
- En *modell av det internasjonale systemet*, og hvordan det ser ut.

Ut fra disse to settene med forutsetninger så avleder den realistiske tradisjonen noen teser. Først på bildet av aktørene. Om en beskriver modellen de arbeidet med så kan en gjøre det med å stille tre spørsmål: *hvem er de, hva driver de, hva slags virkemidler trenger de*. Svaret på det første spørsmålet er at de viktigste aktørene er *stater* (for å være mer presis, at det er den viktigste enkeltkategorien, siden det kan være aktører på enkelte saksområder, som store transnasjonale selskaper, store humanitære organisasjoner, kirker, osv, men den viktigste kategorien er stater.) Hva driver aktørene? Ja, det er sier realistene *nasjonale interesser*, interesser for nasjon, deretter materiell velstand, status/respekt. (Her er det et underpunkt, interessene kan være aktørspesifikke, basert på rolle, strukturell posisjon eller geografisk plassering). Dette er viktig, ikke statslederens interesser, eller den herskende elites interesser, det er nasjonens interesser. Hva er så nasjonens interesser? Det den realistiske tradisjon vanligvis gjør er at den skiller mellom de som er generelle, almene for alle stater, først og fremst å overleve og materiell tilstand, så sånt som anseelse. Men ett trinn ned, og spør spesifikt, hva er for eksempel Norges nasjonale interesser. Da vil mye av mange forskere innenfor denne tradisjonen si at et første svar innenfor dette spørsmålet får en ved å avlede nasjonale interesser fra nasjonens posisjon i et internasjonalt system. Vi kan for eksempel få vite mye ut av norske interesser når det gjelder petroleum, bare ved at Norge er en betydelig eksportør. F.eks. at Norge vil ønske høy pris. Dette behøver en ikke undersøke noe særlig, siden det er en føring som ligger ut fra Norges plass, en selger vil selge til høy pris, en kjøper til lav pris. Det er andre slike ting, som at utvidelser av kystterritorier, der har Norge et annet syn enn Sveits. Hva er det viktigste statene trenger for å realisere interesser? Det er *makt*, ikke nødvendigvis militær makt, mange stater har et ganske sammensatt syn, hvor forestillinger, spesielt kollektive forestillinger, spiller en stor rolle. I realistisk sammenheng har makt en stilling som penger har i økonomien, som en *funksjonelle ekvivalent av penger*. Selv om en er altruistisk motivert så trenger en makt, en trenger makt uansett hva en vil gjøre, det er en funksjonell ekvivalent med penger i økonomien.

Så til det internasjonale politiske system. Igjen kan vi stille oss tre spørsmål: *Hva slags overordnet struktur er det, hvordan er enhetene formet?* Det grunnleggende prinsippet er anarki, fravær av en overordnet myndighet. Det finnes ingen effektiv overnasjonal styringsinstans (Heller ikke noe felles, internalisert normsystem som gir klare føringer) Testen på om EU er en overnasjonal aktør er om de kan fatte vedtak mot Tyskland og UK sin vilje. Men, mange vil si at mange organisasjoner som FNs hovedforsamling kan fatte vedtak, men ikke sette dem i verk, så det er en kombinasjon. Morgenthau så at *mennesker var motivert av normer*, men han så ikke noe felles normsystem i verden, vi er opptatt av prinsipper, men om de ikke er felles så kan det være en kilde til prinsipp. Hvordan er *relasjonene mellom enhetene?* Preget av konflikt, dette er utbredt og uunngåelig. Slik Morgenthau så det kan vi ikke konstruere en konfliktfri verden, men det vi kan gjøre er en verden hvor det ikke er så utbredt. (Kritikk av Folkeforbundet.) *I noen konflikter står mye på spill*, og dette betyr at en aktør vil være villig til å ta i bruk kraftige virkemidler for å forsvare seg. Fordeling er makt er ulik, dette er en slags jernlov som alle realister hevder, forskjellene er store, noen er vesentlig mektigere enn andre. Det betyr jo at det foreligger en fare for at de mektigste vil bruke sin maktposisjon over de andre. Men, det er også slik at det *ikke er gitt en maktposisjon ikke er evig*. Det var noen som etter den kalde krigen var over snakket om at USA hadde skaffet seg en posisjon som verdens eneste supermakt, og noen hevdet at dette kunne vare lenge. Realister ristet på hodet, og hevdet at det bare ville være en kort episode, den var på 1990 tallet og er fortsatt ganske dominerende, ingen imperier varer evig, spørsmålet er bare når og hvordan.

Av disse forutsetningene så avleder realistene noen implikasjoner. En snakker om tre:

- *Det internasjonale politiske system er farlig*, siden det ikke er noen overnasjonal myndighet som kan skape lov og orden, en kan ikke ringe 113 og vente på å få hjelp. *Kombinasjonen*

av anarki, konflikt og store maktforskjeller gjør jo at det til enhver tid foreligger en fare for at de mektige staten vil søke å hevde sine interesser (i en alvorlig konflikt) ved bruk av militær makt noe som kan gå ut over de andre.

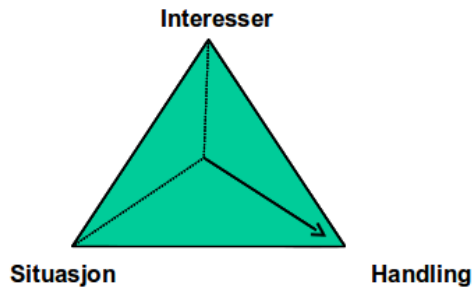
- *Selvhjelp* : Enhver stat er prisgitt sin egen evne til å ivareta sine interesser (og den støtte andre måtte gi når deres egne nasjonale interesser måtte tilsi det) Denne evnen er et *spørsmål om makt*, i siste instans egen militær makt. Om noen slikt skulle skje så er statene alene, så an en være så heldig at noen vil se det i sin egen interesse at andre ser at det er i sin egen interesse å hjelpe deg, slik som Storbritannia tenkte på maktbalanse i lengre tid: De vil alliere seg med minst en annen stormakt mot den stormakt som så ut til å få kontroll på kontinentet. Morgenthau sa at Churchill under WW2 var et perfekt eksempel på dette. Det var en kort periode en pakt mellom Hitler og Stalin om å dele øst-Europa, som gikk under da H angrep øst-Europa. Churchill gikk da på BBC og sa at ”jeg er nok den politiker som i lengst tid har hatt minst godt å si om Stalin, og jeg trekker ikke dette tilbake, men Europa står nå over en større og verre trussel, og da er jeg villig til å alliere meg med den som kan hjelpe til, om nødvendig djevelen selv. ” Det betyr at små stater som Norge fikk hjelp fordi UK og andre så det i sin egen interesse å demme opp for Tyskland.
- *Sikkerhetsdilemmaet*: Så til noe grunnleggende i denne tenkningen, siden det er lett å tenke at om noen har et slikt bilde av verden så må en forespeile et brutalt bilde av verden. Dette er det ikke, en har sikkerhetsdilemmaet, siden om en stat gjør noe for å forsvare seg så kan en annen stat svare på det med å selv ruste opp, da kan en være inne i et rustningskappløp, en ond sirkel, som fører til at begge stater fører til mer makt enn før, men begge har blitt mer utrygge, sikkerheten har blitt redusert som en følge av rustningskappløpet. Dette er et eksempel på *kollektiv avmakt*, begge prøver å hevde seg selv, men resultatet kan bli dårligere enn det var i utgangspunktet. Mye realistisk teori, særlig den som prøver å være normativ, og forsøker å finne en vei ut, en måte å håndtere dilemmaet på: utenrikspolitikk er full av vanskelige dilemmaer som ikke blir borte, disse dilemmaene kan være mellom:
 - *Avskrekkelse og beroligelse*: en ønsker å fremstå som så sterk og mektig at ingen blir fristet til å prøve å utnytte, angripe eller tvinge deg til å lystre, du ønsker å avskrekke en potensiell angriper. Så er spørsmålet om hvordan en gjør dette uten å inngi frykt hos den andre, som gjør at de kommer med sine mottiltak?
 - *Fasthet og imøtekommenhet*. En ønsker å formidle det budskapet om at en ikke lar seg utnytte, og en ønsker å formidle det budskapet om at jeg er beredt til å samarbeide om felles gevinst og felles nytte, hvordan kombinerer en disse to budskapene? En som har studert dette er Robert Axelrod, han drev databaserte simuleringer hvor hver part har som dominerende strategi om det bare gjøres en gang er å angripe (?). Han kom med forslag til forskere om de kunne komme med mer raffinerte forslag, men i begge turneringen evar det en strategi som kom ut som vinneren, ”øye for øye”, og nøkkelen til at den lykkes er at den har fire egenskaper: den er for den første nice, den begynner atlid med et positivt imøtekommende trekk, ”it is nice”, for det andre, den er ”retalitory”, om den andre part prøver å utnytte imøtekommenheten, så slår den tilbake, ved å gjøre det motspilleren gjorde i i sitt foregående trekk. Det tredje trekket er at den tilgir, så snart motspilleren snur til en samarbeidsstrategi, så snur tit-for-tat, siden det grunnleggende er at en alltid skal gjøre det motspilleren gjorde i sitt foregående trekk. Det fjerde trekket er at den er klar. Det siste er veldig viktig, siden det finnes andre strategier, det lar seg bevise at tit-for tatt ikke er den beste strategien, men den er veldig

lett å forstå, den består bare av to regler: Første trekk er imøtekommenhet, i seinere trekk så gjør en det motspilleren gjorde i forrige trekk. Når motspilleren forstår dette så får en samarbeid. Men, ingen ubetinget nice strategi vil klare dette, men ved at en gjengjelder så får en dette resultatet.

Så mye om fagtradisjonen generelt, så mer om Morgenthau. Både Machiavelli og Morgenthau er innimellom på grensen til å skrive skjønnlitteratur, en finner ikke Parsons på denne måten. Morgenthau hadde to ambisjoner, det første å lage en generell teori "science", så hadde han i tillegg som ambisjon om å drive opplysning. Disse to ambisjonene står i et ugrent forhold, men han hadde begge. Hans utgangspunkt var *to grunnpremisses*, for det første at *politikk som samfunnet i stort er styrt av objektive lover som har som rot i menneskers natur*. (Ikke skriv dette på eksamen! Eller forsøk i alle fall å refinere dette) Hva mente Morgenthau med menneskets natur? Han har en interessant diskusjon, den består av *tre komponenter, tre grunnbestanddeler, det ene er det biologiske* (av og til det biopsykologiske), det genetiske som gir oss muligheter og begrensninger. Så har han en del oppfatninger av hva det genetiske materialet fører med seg, *å leve, formere oss, og dominere andre*. At det er genetisk betyr ikke at alle gjør det like mye, men vi har anleggene. Vi har et fornuftselement, som ingen andre arter har, og vi har et åndelig komponent som nok er den mest diffuse, som består at vi har oppfatninger om rett og galt og hva som er moralskt forsvarlig, hva er godt og vondt, hva er skjønt hva er stygt. Det som har med opplevelser å gjøre, vi kan tro på en høyere makt, vi kan la oss rive med. For Morgenthau er det viktig at vi har med oss alle disse tre elementene, så sier Morgenthau noe annet viktig: mellom disse tre er det spenninger som alltid vil være der, fornuft og moral kan tilsi forskjellige løsningen. *Fornuften brukes ofte til å tøyne våre genetiske predisposisjoner*, som biologisk er lagt ned. I tillegg har han et *åndelig komponent*, som oppfatninger om rett og galt, godt og ondt. Så Morgenthau har et resonnement om menneskets natur. Dette har han møtt mye motbør om, mange realister har sagt at en bør kvitte seg med det, men det er ikke mye å gjøre med, siden i siste instans er det mennesker. Hva slags forklaringslogikk er dette? (Hvordan passer den inn i Parsons typologi?) Det beste svaret på dette spørsmålet er noe som foreleser var inne på i førte timen, av og til er det resonnementer som aktiviserer nesten alle av Parsons kategorier. Morgenthaus resonnementer er typisk strukturelle, men hans resonnementer om menneskets natur er generelle for en stor del, Morgenthau er for en stor del ganske bekymret for folks evne til å være opphisset. Når en forfatter bruker så sammensatte og komplekse begreper som dette så bruker en flere av Parsons sine kategorier.

At Internasjonale relasjoner er et spørsmål om makt begrunnes delvis med at makt er som penger i økonomien, men også utfra den menneskelige natur. Det andre grunnpremisset er: *International politics, like all politics, is a struggle for power*" (s 31) "If the desire for power cannot be abolished everywhere in the world, those who might be cured would simply fall victims to the power of others" (s 38)

Hvordan skal vi vinne innsikt i utenrikspolitikk? "we put ourselves in the position of a statesman who must meet a certain problem [...] under certain circumstances, and we ask ourselves what the rational alternatives are from which a statesman may choose [...] (presuming always that he acts in a rational manner), and which of these rational alternatives this particular statesman, acting under these circumstances, is likely to choose" (s 5).

Her sier Morgenthau at en skal prøve å sette seg inn i situasjonen statslederen står i. statslederen står ovenfor et problem, rammer som en kan handle i. Her er Morgenthau sin konklusjon at vi skal prøve å forstå hvordan statslederen rasjonelt ville finne frem ved å tenke etter grunnprinsippene rasjonelt. Hans oppskrift er å sette oss i denne statslederens posisjon, forstå problemet, begrensninger og mulighetsrom, og spørre, hva vil en rasjonell aktør nå gjøre? Med utgangspunkt i situasjon og interesser så utligner en handling. *Dette er strukturelt.*

Så kommer noe som aktiverer forestilling om institusjoner. Statsledere har en rolle, han eller hun er et menneske, men det viktige er rollen. Det er en rolle i en institusjon, som er utstyrt med visse fullmakter. En av disse er sier Morgenthau er å handle i samsvar med the national interest, hele tiden ha som ledestjerne "the national interest": *"It is not only a political necessity, but also a moral duty....to follow...but one guiding star, one rule for action: The National Interest.* Så sier Morgenthau at det ikke bare er en politisk nødvendighet men også en moralsk plikt å legge nasjonens interesser som grunn. Det er en moralsk plikt siden den tillegges rollen som statsleder, en er leder for en stat, en er satt til å ivareta denne statens interesser, da må en ha dette som sin ledestjerne. Bland ikke private interesser inn i dette, en må skille skarpt mellom rollen som privatperson og statsleder. Det er komplekst å finne hva som er nasjonale interesser, mange vil f.eks si at det ikke er i Norges interesser å utvinne så mye olje som vi kan. Morgenthau er enig i dette, men han mener at strukturell posisjon er viktig, det spiller liten rolle for oljeutvinning om statsminister er Halvorsen eller Jensen, det stiller kanskje enkelte begrensninger, men de mener de samme. Taktisk kan en gjøre litt ulike valg, de kan oppføre seg litt forskjellig, men det ligger tunge føringer, og dette vil en opplyst statsleder forstå. Så skal statslederen lytte til sitt folk et stykke på vei, men bare på vei, statsleder har plikt til å lede: *"He must perform that highest feat of statesmanship: trimming his sails to the winds of popular passion while using them to carry the ship of state to the port of good foreign policy, on however roundabout and zigzag a course"* (s 591)

To antagelser:

- En forsker som beskriver all politikk som en kamp om makt, må også foreskrive en politikk basert på pågående maktbruk. FEIL! Morgenthau idealiserte slett ikke anarkisk maktpolitikk som tilstand; det han berømmet var kunsten å beherske maktpolitikken farer
- En formaning til statsledere om å ha nasjonale interesser som (eneste) ledestjerne gir uttrykk for en amoralsk grunnholdning FEIL! Morgenthau slår fast at politisk realisme verken forutsetter eller tolererer likegyldighet overfor moralske prinsipper, og han er selv meget opptatt av etiske dilemmaer Men han mener moralsk engasjement må styres og tøyles av "politisk klokskap.

I oppskriften ligger det i statslederen må spille på følelser og stemninger, og utnytte dem til nasjonen, til statens fordel, hele tilden ha statslederens interesser til fordel, men en kan godt snu seg, og passe på at en har nok støtte til enhver tid, men en må ikke glemme hvem en gjør det for. Husk også at en forsker som lage en teori om uvær ikke nødvendigvis må forstå en politikk basert på dette. En må

realistisk bedømme situasjonen, ikke handle utfra en drøm. Morgenthau's ideal er en statsleder som behersker konfliktene, ikke lar dem bryte ut i vold, erkjenner at der er der og navigerer klokt. En forsker av denne typen må heller ikke ha en amoralsk grunnholdning, Morgenthau så mennesket som et moralskt vesen, og går direkte mot Machiavelli enkelte steder, og siterer med stor applaus Churchills svar med hvordan en skulle gjøre oppgjøret etter ww2: Stalin: Skyt alle offiserer, Churchill: det er noen en kraftig handling, men «in the united kingdom we don't do that».

Morgenthau's supreme virtue: prudence

- Diplomacy must be divested of the crusading spirit
- Objectives must be defined in terms of national interest and supported with adequate power
- Diplomacy must look at the political scene from the point of view of other nations
 - Nations must be willing to compromise on all issues that are not vital to them
 - Give up the Shadow of Worthless Rights for the Substance of Real Advantage
 - Never Put Yourself in a Position from Which You Cannot Retreat Without Losing Face ...or Advance Without Grave Risks
 - Never Allow a Weak Ally to Make Decisions for You

Han hadde det han kalte den fremste tyd, the supreme virtue, ikke helt lett å oversette til norsk, en sags veloverveid forsiktighet, nøktern klokskap, driv ikke utenrikspolitikk med korstogsmentalitet, det leder galt av sted. Definer goals etter national interest, men sørg for at du har makt nok til å gjøre det. Morgenthau var i mot Vietnamkrigen fordi han mente den ikke var i USAs interesser. Dette er prudence, veloverveid forsiktighet.

06: Stat og samfunn

2010-09-28

Dagens forelesning er om stat og samfunn. Først litt om hva foreleser legger i en stat, og hvordan stater diskuteres i statsvitenskap, ulike begreper om hva stater gjør, om styrende og styrte, og forholdet stat og samfunn, også litt innom det internasjonale samfunn (som globalisering).

Hva er en stat?

Det er mange ulike almene oppfatninger om dette, og om en spør en gruppe forskere og lærere i statsvitenskap ville en også få ulike svar. Dette er noe pussig siden faget heter statsvitenskap, men slik er det. En av de største utfordringene en har er å si litt om hva en stat egentlig er. Noen definisjoner:

- *Sentralisert kontroll over større territorium.* Dette er en historisk begynnelse på fremveksten av statsmakt, som historikere skriver om det, som i Mesopotamia og midtøsten, hvor det oppsto tidlige sentrale makter. De fleste mener dette kom pga befolkningspress og matmangel, så kom ulike grupper i konflikt, og en sentralisert makt og ressurstilgang. Men, det er mye som innebærer sentralisert kontroll over.. som imperium, eller EU, noen former for internasjonale organisasjoner, så det er ikke en utfyllende og presis definisjon, men en begynnelse, som gjerne brukes i historisk sammenheng, for å skille fra landsbyer og sånt.
- *Statsapparat* (egne politiske institusjoner) når en snakker om stat og samfunn så mener en ikke territoriet og alle som er der, men staten vs alt omkring, innbyggere og sånt. Særegne politiske institusjoner, storting, direktorater, masser av institusjoner som er staten, kommunene, det sivile samfunn. (egne politiske institusjoner) dette er også en form for organisering av politikk enn den en finner i klanstyrte samfunn (Somalia) eller familiestyrt samfunn.
- En forgjenger i statsvitenskap, Max Weber, som skrev rundt 1900, han hadde en definisjon på staten, *staten er den institusjonen som har monopol på legitim tvangsmakt.* Dette er for å skille staten fra slik det var under føydalismen i Europa, hvor en ikke hadde stater som hadde monopol, det var de enkelte føydalherrer som hadde makt innenfor sin eiendom, og det var mange rivaliseringer, kirken rivaliserte med staten, det var ikke noe maktmonopol.
- *Skattemonopol*, fordi i organisering av politikk før statsmakt så kunne byene innkreve skatt av sine innbyggere, de kunne innkreve toll av de som krysset bygrensen. Når statene vokste fram så monopoliserte de innkrevingen. Oslo kommune kan skrive ut kommunalskat, men de må tillatelse fra Stortinget, så staten setter rammene.
- *Konstitusjonell suverenitet*, det er ingen formelt juridisk overordnet myndighet over de enkelte statene. De kan vedta å gi fra seg noe av myndigheten, delegere via avtaler, som EU landene har gjort, men i prinsippet er hver enkelt stat konstitusjonelt suveren, uten noen overordnet myndighet. Norge står i en litt annen stilling i forhold til EU, da er det gjennom en folkerettslig avtale, gjennom EØS avtalen, dette betyr at Norge må fatte vedtak i Stortinget som samsvarer med EUS vedtak, det må ikke EU landene, der er det direkte gjeldende rett. Konstitusjonell suverenitet er en viktig side.

Et par til som har med måten å analysere på:

- *Institusjonalisme og ny-institusjonalisme.* Det som ble kalt institusjonalisme var et perspektiv som la veldig vekt på de formelle statsorgene, og de enkelte forfatningene, som Grunnloven i Norge, tredelingen i institusjoner og sånt. Ny-institusjonalismen tar ikke dette for gitt, de har med et perspektiv om hva som er realiteten, hva som atferd som følger av det. (form er en ting,

faktisk atferd er noe annet, det formelle regelverket sier ikke alt, og kan være veldig misvisende). Det de stort sett sier er at institusjoner gir en viktig ramme for handling: det er interessant i en mest mulig sentral plass sammenlignet med andre inst, de vil maksimalisere sine budsjetter, de har et sett verdier knyttet til institusjonen som skyldes lang historisk erfaring (holdning, kulturer, kulturtrekk og verdier som gir rammer om handlingene som springer ut av institusjonen.) dette er ikke atferd hvor hvert individ gjør mest mulig for sine interesser, men en institusjonell ramme.

Institusjonsperspektivet sier at vedtak er påvirket av normer og regler innenfor institusjonssammenhengen. Dette betyr at når en analyserer statsapparatet vil en ny institusjonalist si at byråkratiet ikke er et rent verktøy for regjeringen, slik som det står i Grunnloven. Ny inst vil si at nei, byråkratiet er ikke et rent nøytralt apparat, de har egeninteresser, de har som over, styrke antall stillinger, best mulig for de som jobber der, de har egeninteresser. Dette er en viktig forskjell i synet på det formelle statsapparatet mellom institusjonalister og ny-institusjonalister. Handlingsrammer skapes av organet

Det som bidrar til å forvirre diskusjonen om hva en stat er at stater også er *folkerettslig bestemt*. Det er *folkerettslige statsbegreper* om hva en stat er. Når en snakker om de forente nasjoner (ikke USA), FN bygger på et folkerettslig begrep om hva en stat er. I FN er det 191 medlemsland, enheter definert som stater, og en eller to som frivillig har valgt å ikke være det (Sveits har nå blitt det). Da har en ikke gått inn og spurt hvem har enheter hvor det er et maktmonopol? Da ville det vært langt færre, maktmonopolet i Somalia, Afghanistan, Irak, Burma.. Ikke har de skattemonopol heller, så formelt sett er det en lang rekke stater i folkerettslig forstand, men ikke i Max Webers forstand, hvor store deler av territoriet ikke er kontrollert. Den folkerettslige definisjonen av stater har en klar begynnelse. Staten ble definert på en konferanse i *Uruguay i 1933, Montevideo definisjonen*. Den har fire elementer:

- *Permanent befolkning*, den som har statsborgerskap, den kan telles opp, kreves litt for å endre det, ikke helt lett å få den, tar 3-7 år å få statsborgerskap, med noen tilleggskrav. Alle mennesker i verden stort sett tilhører en eller annen stat i form av statsborgerskap.
- *Avgrenset territorium*, alle skal vite hvor grensene går. Dette har skapt problemer for en rekke enheter, hva er grensene om Palestina? Det har blitt brukt som et argument mot Palestina som en egen stat, siden territoriet er omstridt, Israel godtar ingen klar grensedragning mellom Palestina og Israel, i går var det et nytt vedtak om utbygging, i teorien må en komme med. Israel har noen folkerettslige grenser fra 1948, som ble utvidet litt etter krigen med de som bodde der, så var det en annektering av vestbredden og Gaza i 67, og hva som er den fremtidige grensen i fremtiden er problematisk.
- *Regjering*: Det skal være en regjering som en kan anerkjenne, og dermed den staten som regjeringen er en bærer av.
- *Evne til å holde sine internasjonale forpliktelser*. Det skal gå an å inngå avtaler med dem, og noen representanter for dem, regjering eller noen regjeringen delegerer.

Hva med Kosovo? De vedtok en erklæring om at de er en egen stat, ble godtatt av USA og de fleste EU landene men ikke Spania og Kypros, mange i øst-Europa. Per i dag er Kosovo ikke med i FN, fordi anerkjennelsen er omstridt. Dette gjelder mange slike løsrivelseskrav, det er mange slike, Baskerprovisene, nord-Irland, Belgia, og går en til Afrika kryr det av dem, nesten alle Afrikanske land har ett eller annet område som vil løsrive seg.

Det som var bakgrunnen for konferansen i Montevideo med de 4 kravene var at en ville ha klare prinsipper for hvem som skulle kunne bli med i folkeforbundet. Om en enhet tilfredsstilte disse kravene

så kunne de bli medlem, tidligere ble stater opprettet gjennom diplomatisk status, når de vestlige landene gjorde en diplomatisk avtale med en konge eller sultan, så var disse områdene plutselig en stat i internasjonal sammenheng. Det ble ikke stilt noen krav på forhånd. Denne tvetydigheten dro en med seg etter forsøket i Montevideo, og det viktigste uttrykket for dette var at det kanskje var 25 enheter som ble kalt stater. I dag er det nesten 200 – hvordan kan dette ha seg? Det er tidligere kolonier, siden en vedtok etter ww2, at vi skal anerkjenne regjeringer i de tidligere koloniområder, de skal bli nye stater, selv om de ikke tilfredsstilte kravene, men via diplomatisk praksis gjorde en et vedtak i FN. Så, det er også noe en kan vedta. Kolonifrigjøringen sprenger grensene fra 33.

Er Somalia en stat? Ja, fordi en ikke følger prinsippene i praksis, men siden de på et tidligere tidspunkt ble anerkjent og ble tatt opp i FN så skal det veldig mye til for å miste den. Det er ekstremt vanskelig å stable en ny regjering. På starten av 1990 tallet prøvde en militært, det gikk skikkelig dårlig. Regjeringen i Somalia har veldig lite styring, Mogadishu regjeringen møter i FN, og sender og mottar ambassadører. Det skjer av og til at en trekker anerkjennelsen tilbake, men da trekker en anerkjennelsen av regjeringen tilbake, og sier at her må vi legge det på vent, og anerkjenne en ny regjering (ikke staten!). Etter røde Khmers regime var det f.eks. mye strid om dette, også før, hvor Norge lenge gjorde det.

Det liberale statbegrepet

- *Skille mellom stat og samfunn.* Det er et klart skille her, når skal det tidsfestes til? I kjølevannet av den franske revolusjon, opplysningstiden. En eller annen gang etter den franske revolusjon, det som lå i det liberale statbegrepet er:
- *Selve staten ses på som en tvangsmakt,* må balanseres med et sterkt sivilt samfunn og institusjoner. Organisasjonsliv, frihet for de enkelte borgere, en rekke friheter som skulle balansere staten som en
- *Samfunnet som en frivillig sammenslutning,* fritt næringsliv, ulike former for sammenslutninger.
- *Staten er et nødvendig onde, bør begrenses mest mulig.* En må ha den, pga regulering, fellesoppgaver, ytre fiender, men mest mulig begrenset.
- *Trygge grenser, indre orden, opprettholde markedet.* Markedet er et fellesgode som gir økonomisk vekst.
- Den rendyrkede varianten på 1800 tallet kalles en *nattvekterstat*, fra *nattvektene* som gikk rundt og passet på at det var i orden.
- Den enkelte borger har en *motstandsrett, om staten blir for mektig*, det er lov å styrte tyranner, og de som underminerte den autonomien det sivile samfunn har vs staten.

Utover 1800 tallet kom det også store problemer med *industrialismen*. Det ble mye større vekt på *økonomisk vekst og forandring*, siden den økonomiske veksten førte til en omfattende grad av *ulikhet*. Dette ble satt på dagsordenen med industrialismen, og førte til langt flere organiserte krav nedenfra, som fra industriarbeidere, arbeiderbevegelsen var sentral, det var ofte store fabrikker hvor folk jobbet sammen hele tiden, og kollektive handlinger var mulig. Arbeiderbevegelsen stilte harde krav til statsmakten, og vi fikk en langt mer omfattende *statelig regulering* som en følge av produksjonsveksten og organiseringen av arbeiderklassen. Det var også en *voksende offentlig sektor*, i dag så er offentlige utgifter i prosent av BNP – 45 til 50%, ganske likt over store deler av Europa, i USA litt under 40, i Sverige er det litt under 60, der er offentlig sektor størst i verden fortsatt. Om en går 100 år tilbake så var det 5-7%, dette betyr at det har vært en kolossal økning, og det betyr at vi har fått en mye *sterkere og mer omfattende stat*, lang tyngre enn det noen sinne har vært. Under industrialiseringen begynte det

med reguleringer og forsøk på å tøyse misnøyen med industrikapitalismens framdrift, sosiale omkostninger knyttet til sentralisering av produksjon. I tillegg har vi fått en langt mer omfattende *omfordeling av rikdom*, som også er statens måte å forholde seg til samfunnet på kan forklares med krav nedenfra, sosial forsikring, regulering av arbeidstid, men i tillegg også at de som har sittet i maktposisjoner har brukt velferdsordninger til å dempe misnøye. De tyske velferdsordningene på slutten av 1880 årene, av Bismarck, han gjorde det for å forhindre sosial misnøye og en radikaliserings av arbeiderklassen. Krav nedenfra, tiltak ovenfra. Dette er noe poenget med fremveksten av en stor offentlig sektor, at det demper spenninger.

Om en går tilbake til den store økonomiske krisen på 1870 årene, det har sammenheng med at det kom enorme mengder billig korn som en følge av jernbaneanvikling i USA og dampskip.. bønder gikk konkurs over hele landet, litt av bakgrunnen til flukten til USA. Det som var situasjonen for 130 år siden når internasjonale konjunkturer slå ut på den måten så sultet de i grøftkantene, enormt store konsekvenser, det som skjer i Norge i dag er at staten trer til, en får arbeidsløshetsstrygd og sosiale goder, og en stat som er så stor har helt andre mulighet til å dempe spenninger enn en liten stat. De sosiale omkostningene av konjunktursvingninger er langt mye mindre enn før, men i mange deler av verden er det slik fortsatt. Derfor er det mye kriger i fattige land, staten er ikke av en karakter at den kan dempe spenninger på en effektiv måte.

Styrende og styrte

Oppstilling fra et pensumbidrag av Claes Thilly, han lister fem dimensjoner:

- *Statlig styringskapasitet*, hva kan staten få til, hvilken evne har den til å styre ulike samfunnsområder? Hva slags slagkraft statlige tiltak har i forhold til samfunnslivet. Noen stater har veldig stor evne til å styre samfunnsforhold, som i Norden, andre land mer mer maktesløse.
- *Bredde i medborgerskap*. En inkluderer eller utelukker store deler av befolkningen som myndige befolkningen. Noen har med veldig mange, mange har rett til å delta, men i andre stater er det veldig begrenset, hvor det bare er et lite skift av befolkningen som kan delta.
- *Grad av politisk likhet*
- *Bli borgerne konsultert*, det kan gjøres gjennom folkeavstemninger, gjennom høringer til ulike organisasjoner, det er mange måter å konsultere innbyggerne på, og stater som Norge har et bredt spekter av konsulterende tiltak. Her er det et stort spekter, både lokalt og sentralt
- *Beskyttelse av innbyggere*, mot vilkårlig fengsling, hvor langt går det offentlige for å sørge for befolkningens trygghet i ulike sammenhengene.

Poenget med dette er at ulike styreform er en kombinasjon av disse. Dersom alle står i 0, hva slags samfunn har en da? Somalia, hvor staten ikke fungerer. Dette er ekstremtilfellet, en anarkisk situasjon, ikke anarkisme siden dette er en politisk retning som ikke går inn for fullt kaos. Så er det noen stater som er autoritære, de kan ha en veldig høy grad av styringskapasitet, men lav grad av likhet.

Demokratier skårer ganske høyt på alle.

Globalisering og statlig styring

Så litt om hvordan det internasjonale samfunn slår inn i forholdet til statsmakt. Dette gjøres ved å snakke litt om globalisering. Debatten er mye om endring av vilkårene for statlig styring, både vs folkeretten, og hvordan stater fungerer internt. Globalisering går på at det er en rekke forbindelser mellom stater som går uavhengig av stater og regjeringer, og som påvirker rammene. Utrykket er ca 15 år gammelt, noen amerikanske sosiologer skrev om det på 80 tallet, men lite, det ble et buzzword, markedsført av Clinton i sin første periode. Det det betyr er at det er et mer overnasjonalt samfunn,

hvor økonomi og kulturformer og mellommenneskelig kontakt blir mye mer over grensene, hvor statens måte å fungere på blir redusert eller endret på grunnleggende måter. Dette har betydning for emnet.

Før 1914 var det en globaliseringsperiode, som ikke ble kalt det, det ble kalt for liberalisme. Men, det er på mange måter globalisering, siden den innebar en veldig mye mer omfattende frihandel enn det ble etter WW1, det innebar åpne grenser, folk flyttet mye friere enn før, statsborgerskap spilte ikke stor rolle, det var ganske fri flyt av varer og personer over grensene. Norsk næringsliv investerte i stort omfang, norske bryggeriet brygget i sør-Afrika, det var en stor utenlandsinvestering og produksjon over landegrensene. Nobel og lignende spilte en stor rolle med næringsvirksomhet i mange land i Europa og utenfor. Da var det en veldig liten offentlig sektor, 6-7% i fleste vesteuropeiske land, med en veldig begrenset politisk deltagelse, mange land var også seinere enn Norge med allmenn stemmerett. Kombinasjonen førte til ganske store innslag av konjunktursvingninger som berørte folks levevilkår på dramatisk vis, og det var ingen offentlige tiltak som fanget folk opp. Deltakelsen var også ganske liten, dette førte til en ganske eksplosiv politisk situasjon. Den revolusjonære arbeiderbevegelsen vokste fram, den norske arbeiderbevegelsen ble radikalisert, Ap knyttet seg til komitern etter ww1, revolusjonfare i Tyskland, revolusjon i Russland, og store omveltninger mange steder i Europa, siden spenningene ble ganske store med kombinasjonen av disse faktorene. Dette er mye av bakgrunnen for krig og krise i 1914-1945. Mange har sett ww1 og ww2 som to omganger av samme krig, med Tyskland i senter begge gangene. Men, denne kombinasjonen av globalisering og svak stat ga store utslag, politisk polarisering, det var en stor kløft mellom den borgerlige høyresiden på den ene siden og revolusjonære arbeidersiden på den andre, kombinert med en politisk krise. Det som var løsningen etter 1945 var en fullstendig omvurdering av statens rolle i forhold til samfunnet og økonomien. Langt større vekt på en stat som tok ansvar. Oppbygging av offentlig sektor begynte i kjølevannet av ww2 og krisene i mellomkrigstiden.

1930 tallet: Proteksjonisme kom også mer på banen, hvor hvert enkelt land beskyttet sin egne produksjon med høye tollbarrierer, omslag etter 1945, med større offentlig sektor, i 1950 var offentlig sektor ikke mye lavere enn i dag, forsøk på å regulere økonomien.

Et lite mellomspill før globaliseringen vi har stått oppe i de siste 15-20 årene. Først den statlige siden: Det som ble bygd opp etter 1945 er "den sterke staten", en stat som la stor vekt på vekst på den ene side, og omfordeling på den andre, en større kake og dele på. Veksten skulle en sikre med frihandel og mer omfattende varebytte med andre land, mindre tollbarrierer og sikre at alle land har nytte av tollbarrierer, og sikre at vekst fører til mer ulikhet med en sterk stat som bruker progressiv beskatning og fordelingspolitikk. Dette var for å stabilisere situasjonen, øke velferden og fordelen denne. Dette var en nøkkel i alle vest-europeiske land, og i noen grad USA. Dette ble ført uansett hvilken farge regjeringer en hadde, også de konservative, storparten av det politiske spekteret støttet opp om den sterke staten som en løsning. Samfunnsstyring gjennom staten var viktig, sikret gjennom en mye mer omfattende planlegging og kontroll på statens virksomhet, som bruk av nasjonalregnskap, så en kunne se sammenhenger også utover staten selv. Ragnar Frisch fikk en nobelpris fra dette. Mer omfattende planlegging av sektorer, som helse, skole, vei. Startpunktet var gjenreisningsoppgavene etter krigen, med streng rasjonering, tett kontroll for å gjenreise samfunnet etter ww2. I tillegg var det en institusjon som så stat og samfunn i sammenheng, det som blir kalt for korporativisme. Dette er samarbeidsordninger, utvalg, styrer, råd komiteer, hvor både private organisasjoner og det offentlige sitter og styrer sammen. I Norge og mange andre land var dette et planmessig samarbeid mellom samfunnsrepresentanter, frivillige organisasjoner, partier på den ene side, representanter av byråkratiet på den andre. Stat og samfunn skulle virke sammen, en ny måte å tenke på enn den liberale statsmodellen hvor skillet var mye klarere. Korporativisme hadde også en fascistisk variant, som ble

brukt i Tyskland og Italia i mellomkrigstiden, men det var en styring ovenfra hvor staten styrte det korporative organene, de trakk inn frivillige organisasjoner, men de var underlagt statlig styring. I andre vestlige land var det ikke snakk om noen streng stat, det var en samarbeidsløsning, hvor frivillige organisasjoner, LO, NHO og andre organisasjoner ble sterke og sentrale, og det er de fortsatt. Vi har samordnede lønnsoppgjør som mange andre land ikke har, hvor en kan se nasjonalbudsjettet i sammenheng.

Men, så kommer det inn en modifikasjon, en utfordring til den sterke staten. Dette er den *andre globaliseringen, fra ca 1980*. Dette var og er en utfordring mot den sterke staten, siden den sier at nå slår det overnasjonale samfunnet over landegrensene inn og svekker statens styringsmuligheter, samfunnet slår tilbake, men nå på overnasjonalt plan. Ca 1980, det fordi det er umulig å tidfeste, men det er noen holdepunkter for å si at grunnen til at en begynte å snakke om det et tiår etter 1980 er virkningene av noen vedtak som ble tatt da. *Vedtaket om å frigi kapitalbevegelser over landegrensene*, der sto UK og USA i spissen ca 1980, før det var det ikke mulig å ta med kapital og investere det hvor en vil. Dette var *liberaliseringvedtak* som sparket i gang den økonomiske globaliseringen. Dette kom i vest-Europa i 1983, og grunnen til det var et vedtak i den franske regjering i 1983, da Mitterrand regjeringen snudde helt om fra statsreguleringen som sosialistpartiet sto for går ikke, for mange sterke faktorer utenfra, så vi må åpne opp for å øke veksten, da fulgte hele EU etter, fordi EU hadde Jacques Delors som president. Willoch gjorde det samme i Norge i 1986. Dette betyr at det internasjonale næringslivet fikk en makt som de tidligere ikke hadde, siden om de ikke likte skattepolitikken så kunne en flytte ut av landet, det kunne en ikke gjøre før, da var det ulovlig. Dermed fikk næringslivet en troverdig trussel om å flytte ut om de ikke likte myndighetenes politikk. Dette ga en annen ramme enn den sterke staten: ”verktøykassa er så mye mindre” sa norske politikere. Dette var en *liberal vending, frie kapitalbevegelser, deregulering av direkte styring*, som at vi i dag har kraftpriser som veksler veldig mye og går opp og ned, for 15 år siden var det slik at Stortinget fastsatte kraftprisen, det var ikke noe marked. Helt forutsigbart, om en likte kraftprisen måtte en sørge for å få valgt inn andre partier. Dette har skjedd veldig fort. Det er ikke bare i økonomien, men som i kringkastingen, det var bare en TV kanal og en radiokanal, og om Stortinget ikke likte et program så kunne de sette sammen kringkastingsrådet på en annen måte.

Det som vokste opp var den nye staten, et uttrykk fra en NOU på 1990 tallet. Den innebar *markedsretting, fristilling, konkurranseutsetting*. Televerket skulle børsnoteres, statens veivesen nåværende Mesta var et rent statlig organ, i dag setter de ut det meste av det de gjør til private aktører, veldig lite kommunalt og statlig drives direkte av statsansatte. Det ble mer vekt på virksomhetsplanlegging og målstyring, ikke rigide budsjetttrammer som før. Men en må rapportere og få etter det. Riksrevisjonen fikk mye mer kraft, de driver forvaltningsrevisjoner, sjekker at uio driver fornuftig utdanning, det er nesten ikke grenser for hva de har av oppgaver.

Staten begynte i større grad å drive med det en kaller *rammestyring*, en vedtar rammer og oppretter *statlige tilsyn* som skal sørge for at virksomheten drives etter rammen. Det er en rekke slike tilsyn, som teletilsyn, jernbanetilsynet, dette kom på 1990 tallet, før var det direkte statlig styrt. I dag er det private aktører og statlige foretak og tilsyn som sjekker at de driver etter rammene.

Internasjonalisering og globalisering betyr også at rettighetene har blitt mer internasjonale, som EØS avtalen, europeiske menneskerettighets, FNs kvinne konvensjon, barnekonvensjon, det er mange internasjonale avtaler som styrer norsk politikk på mange områder. Som på EØS avtalen med EU så er det et eget overvåkningsorgan, oppstår det konflikt så er det en egen domstol som løser konflikten, det en EFTA domstol for Liechtenstein, Norge og Island. Om det er EU som fører en sak er det EU-domstolen. Det som ligger i domstolsmakt internasjonalt er at alle avtalene er runde og upresise, det

måtte de bli for å få oppslutning i alle land, da kan de ikke være for presise, da ville noen ha sagt nei. Et klart eksempel er da Maastrichtavtalen ble undertegnet i 1991, så var det hollandsk lederskap i kommisjonen, og de foreslå at det skulle skrives inn i Maastrichtavtalen at målet var en føderal statsdannelse. Da sa UK at om det står så blir det ingen avtale, Danmark sa det samme. Det som ble løsningen var en deppisering til ”stadig tettere union”, men ingen viste hva det betød. Men så, når det kommer til konkrete spørsmål, som subsidiaritet, at vedtak skal fattes på det laveste nivå som, men når det kommer en strid om hvor et vedtak skal svare på det, da er det EU domstolen som avgjør, de må fatte et vedtak. Om det er en stil om konkurransereglene mot offentlig sektor betyr i EØS avtalen så er det domstolen som avgjør hva disse paragrafene betyr i praksis. Helt sentrale spørsmål blir avgjort av domstolen. De driver en dynamisk rettsfortolkning, tolkningen varierer over tid, og har gjennomgående blitt mer utvidet, med større grad av harmonisert lovgivning. Mye av den politiske virksomheten som den sterke staten tidligere hadde full kontroll over er nå overlatt til internasjonale domstoler som staten, den norske stat er folkerettslig bundet til å overholde. Viktig for at den sterke stat er svakere enn før.

Mange av de *korporative organene er redusert i omfang*, det er færre av dem, statlige myndighet har selv bygget dem ned, *lobbyvirksomhet* spiller nok en sterkere rolle. Dette er også en grunn til at informasjonsbyråer som Geelmuyden.Kise og sånne har vært en av de største vekstbransjene de siste 20 årene, striden om First House, firmaer av den typen har blitt enormt viktige, siden lobbyismen spiller en større rolle relativt til korporativismen enn for 20 år siden.

Forholdet mellom staten og borgerne

Dette er oppsummerende i forhold til det som er sagt hittil. En viktig side ved forholdet stat og samfunn er at den sterke staten er trengt tilbake, *styrer mer indirekte*, har overlatt mer virksomhet til private aktører, styrer mer gjennom tilsyn, internasjonaliseringen har gått videre, og statlig virksomhet er blitt mer harmonisert etter *internasjonale normer og regler*. Mer flyter over grensene, større grad av flerkulturalitet i nordiske land, og beslutninger som er internasjonalisert.

Annen viktig side er at *rettighetene har blitt utvidet*, vi har fått en rekke nye *rettighetslover*, som pasientrettighetsloven, rett til spesiallegetjenester, masser av slike, barnehage, osv. og utvidede rettigheter internasjonalt, ved at Stortinget for eksempel har vedtatt av en del konvensjoner skal inkorporeres som en del av norsk lov. Dette betyr igjen at lovgivningsmakten er mer bundet, det er strammere grenser, siden mye er fastlagt.

Vi har fått en lang rekke *ombud for ”gode saker”*, som likestillingsombudet. Det er stadige debatter om påbud av denne typen, som barneombud. Stortingets ombudsmann for forvaltningen, som etterser forvaltningsvedtak. De for gode saker er saker som er politisk prioritert, som for likestilling, hvor det er ulike oppfatninger om hvor bindene rådene som disse kommer med skal være med. Dette er klart, siden slike bindene råd gjør at folkevalgte organer spiller mindre rolle. Om ombudet sier at hijab i politiet skal være tillatt, og om det skal være bindende vedtak så betyr det at det ikke spiller noen rolle hva befolkningsflertallet gjennom demokratiet ikke skal spille noen rolle, og selvsagt er dette omstridt. Se Bo Rockstein på leselisten: ”Statens ideologiske apparater”, som en kritisk beskrivelse, at det har vært en *oppjustering av statens ideologiske virksomhet*, om noen hadde sagt at det skulle være forbudt å røye innendørs for 40 år siden så ville ingen ha trodd det var sant at staten skulle blande seg opp i sånt, samme med fedrepermisjon, det er mange tiltak av denne typen som er utvidelser av statlig virksomhet. *Staten har trukket seg tilbake på noen felter*, særlige de økonomiske, eller massemedia hvor det er mye større frihet for private, ekspansjon av statlig virksomhet på andre felter, som i forhold til likestilling og rettigheter for borgere. En kan kalle dette *staten som moralsk institusjon*, som skal passe på at vi ikke røyker der vi skal, at vi ikke spiser feil, staten har interesser i alt dette. Det gjorde den ikke før. Dette betyr at vi har fått en kombinasjon av..

På hvilke felter er staten mer offensiv og hvilke trukket seg tilbake, det har vært en på noen felter mer moral, på andre felter er staten mer opptatt av en ideologisk. Men, vi har fått lov til å kjøpe pornografi.

07: Hvilken betydning har egentlig valg

2010-10-05

(foilene mangler vist)

Valg som forbindelseslinje mellom borgere og myndigheter. Først en liten snutt.. Det var stortingsvalg i fjor - i år har det også vært valg i Nederland, Storbritannia, Sverige, Brasil. I Brasil var det ikke helt så selvsagt som en hadde trodd. Et land som har vært mye omtalt i det siste, pga regjeringsdannelse er Nederland. Problemet der er at et parti som ingen vil være i koalisjon med som ønsker å få sin røst hørt. Det er oppsiktsvekkende at Nederland, som har en erfaring på 90 år med flertalsregjeringer, nå blir det en mindretallsregjering på grunn av dette, dette er ganske oppsiktsvekkende. Negativ reklame er et fenomen som ikke er populært blant de land som har politisk reklame, hvorfor er det forskjeller på hvor det er lov, hvorfor er det så store forskjeller i valgsystem, noen bruker 3 dager på å danne regjering, andre 7 måneder.

Hvilken betydning har egentlig valg? *Avhengig av to-parti eller flerparti, kandidatorientert eller partiorientert.* Betydning i tilknytning til hva? Valgets betydning til regjeringsmakten (sentralt i den demokratiske makt – spiller min rolle hvem som blir sittende med makten?) Men, det er også et mer *individorientert* aspekt knyttet til min stemme, om det har noe å si for hvilke kandidater som blir valgt, om jeg kan ha noe å si på partienes liste. Dette er hete temaer når valglovene utformes. Det kommer nok mer av dette, Kolberg har åpnet for at en kan debattere dette i Ap. I *Norge har ikke velgerne noen reell innflytelse på hvilke kandidater som velges.* Vi kan krysse av, men for at det skal ha noen effekt må over 50% av velgerne gjøre det samme. Finland er et motstykke, der gjør partiene en nominasjon av kandidatene (USA er et unntak, her), i Finland må velgerne gripe inn og rangere kandidatene, siden de er listet alfabetisk. Da har velgerne stor innflytelse. En finsk stemme er noe mer verdifull enn en norsk stemme. Unntaket er lokalvalgene her til lands, der har vi en innflytelse via våre personstemmer, og det er det det er snakk om å gjøre også på nasjonalt nivå.

I tillegg til det mer individorienterte perspektivet så kan en legge til *deltakerperspektivet.* Valget har en egenverdi i det å delta, og det å stemme er ikke bare en rettighet, det er en *borgerplikt.* Dette er også et perspektiv som er forsøkt målt, og mange mener at det er en borgerplikt. Denne har vært synkende, siden valgdeltagelsen har gått ned. En kan legge mange perspektiver på betydningen av valg. I dag mess koblingen mellom valg og regjering, som regnes som viktigst. Det er særlig tre valg som har med Norge å gjøre som vil bli trukket inn.

Først noen overordnede tanker om valgets plass i den demokratiske styringskjeden. Grunntanken er at det er en tosidig funksjon: på den ene siden en *mekanisme for delegering av makt* (befolkningen avgir makt til et lite antall representanter som handler på deres vegne), hvordan kan en vite at dette er vellykket, at våre representanter handler på vegne av oss? Det kan vi ikke. Derfor må det finnes instrumenter for *kontroll med maktøverne.* Dette er funksjon to, det er en mekanisme for folkelig kontroll.

Figur av representasjonprosessen.

Velgerne stemmer, deres preferanser er signaler inn i valget, dette går til mandater (ulike ordninger fører til ulike mandater) som så omsettes til politikk, så til vedtak. Ved neste valg vurderes politikken, og velgerne straffer eller belønner partiene. Dette er en runddans som skjer hvert 4de år her i Norge, og skjer i valg etter valg. Valget er på en måte krontappen i det representative demokratiet, det er litmustesten på om politikken har fungert eller ikke. Men, hvor effektive er valgene til dette? Straffer de eller belønner de de som styrer? Da kommer en inn på det tredje nøkkelbegrepet: Lydhørhet (også

resonsitet), hvor lydhørt er valget? Hvis vi skulle straffe regjeringen, og gi den en negativ stemme, får det noen praktisk betydning? Må de som taper stemme gå? Dette ligger i en del av den demokratiske prinsippene (Delegeringsmekanisme og sanksjonsmekanisme er sentrale temaer her)

Først litt inn på valgets tosidige funksjon

Figur

Valgene er tegnet i form av ulike *kontrollpunkter*, hvor stemmerne må ta standpunkt på ulike punkter. I et parlamentariske systemer med mindretallsregjeringer så er forhandlingsløsningen en pakke *mellomopposisjon og regjering*. Det gjør ansvaret uklart, og stiller store krav til velgerne om beslutningene som tas. (Person, svensk statsminister ”politikkenes forsumpning”.) Om en tolker valget som en retrospektiv handling så er det regjeringens politikk som blir dømt. Om en tenker prospektivt så kan det være knyttet til opposisjonen, siden en kan gi opposisjonen en mulighet. Dette er teoretiske størrelser, siden en ikke vet helt hva stemmerne faktisk gjør. Spesielt gjelder dette koalisjonsregjeringer, siden en da ikke vet hvilket parti en skal belønne eller straffe. En vet av komparativ politikk at partier ofte bytter stemmer med hverandre, tenk på forrige valg i 2009 hvor SV mistet stemmer til Ap, i slike tilfeller der det ikke lett å vite hva velgernes signaler egentlig går ut på, hva velgerne misfornøyde med? Et annet eksempel er 2001 valget, hvor det bare var Ap i regjering.

Det er et paradoks med livssyklusen, å delta i regjering gir mer gjennomslag, men færre muligheter for å profilere seg selv med egne saker, dette kan koste ganske dyrt.

Det andre elementet i figuren har å gjøre med *graden av responsivitet*. Her er det tre alternativer:

- *Ny regjering*
- *Kursjustering*, ved at noen partier går ut og andre kommer inn
- *Ingen endring i det hele tatt*, at valgresultatet ikke har noen innvirkning på hvem som danner regjering, som situasjonen i 1973, at velgernes sanksjoner ikke hadde noen effekt på regjeringens sammensetting.

I klassisk demokratiteori så er valget som en mekanisme for delegering av kontroll knyttet til *flertallsstyre versus konsensusstyre*. Dette blir diskutert på fordypningseminene. Flertallsstyre finner en i UK og NZ før 1996, da er det flertallsvalg og flertallsstyre. De nordiske land er eksempler på forhåndstallsvalgssystemer med proporsjonal representasjon. Flertallsstyre gjør det mulig å velge regjering direkte, mens konsensusstyre er at en har et valg hvor lederne av partiene kan bestemme regjering etterpå. Den rådende doktrinen mellom flertall og konsensusorienterte var tidligere regelen om flertallsstyret, flertallet skulle danne regjering. Da *proporsjonale systemer* ble innført på starten av 1900 tallet var det et resultat av et paradigmeskifte: dels stemmerettighetutvidelser, og noen partier som ble grundig underrepresentert i nasjonalforsamlingen. Det at nasjonalforsamlingen skulle representere befolkningen. I høysetet er kravet om representativt, bredde i representasjonen, at så mange som mulig skal få være med, meningsrepresentasjon og ikke utdeling av ansvar er viktig. Velgernes funksjon er å omdanne sine meninger til politikk, og partiene lager programmer, og de enkelte kan velge det de liker best. Politikerne må følge det de har lovet.

Den andre formen, *sanksjonsteorien* legger vekt på velgernes reaksjon på politikken (retrospektivt). Her er valget en kontrollmekanisme som er det sentrale, partiene og deres representanter fatter en rekke beslutninger, som så blir til en politisk pakke som blir bedømt av folk etter at regjeringen er dannet. Da er spørsmålet om regjeringen har vært lydhør nok. Velgerne kan *utøve sanksjoner mot regjeringen* ved å stemme på andre partier.

Om en går tilbake til koblingen mellom type system og modellene så har konsensusdemokratiet en svak

lenke mellom resultat og regjering. Styrken ligger i representasjonsbredden, at så mange som mulig blir representert i beslutningssystemet, og siden flere må samarbeide får flere meninger er utløp.

Majoritetsstyret er en styrkning av ansvarfaktoren, siden det er åpenbart hvem som har skylden for beslutningene som tas, og det er responsivt, fordi regjeringen må gå om den får for få stemmer. Hva med valget i 2009, hvilken teori passer den med? Flertallssystemet. I UK får en nå også koalisjonsregjering, samme i Sverige. Det som er interessant med Sverige og Nederland er ”blackmail parlamentarismen”, siden en får de mer ekstreme partiene som holder nakketak på de etablerte partiene.

Oppsummeringsmessig er *velgernes mulighet til å kaste ”skurkene ut”* er et av de mest fundamentale trekkene ved representative demokratier. Det er ikke bra om noen sitter i hundre år, det gir en garanti for lydhørhet ovenfor velgerne, og da er det interessant under hvilke betingelser velgerne stemmer mot partier som har hatt regjeringsansvar, og om det har noen betydning for hvem som blir medlem av den neste regjeringen. Hvorfor, og om det igjen har noen betydning – det er to ender av valget. Noen resultater fra komparativ forskning:

Spørsmålet om regjeringspartiers ansvar var et hovedtema i et komparativt prosjekt som ble publisert for noen år siden. Et hovedspørsmål var hvordan velgere behandlet partier som har regjeringsansvar.

Figur:

Null strek viser ingen endring, en så på om *regjeringene innenfor disse 17 landene hadde tapt eller vunnet stemmer*. Her er det en klar nedovergående trend, per 10 år. Partier på 50 og 60 tallet tapte mye mindre enn det de gjør seinere. Det er klart at her er det standardavvik som er ganske store, men det entydige mønsteret er et tap av stemmer i et langtidsperspektiv. Dette går også i tråd med *økende velgervolalitet*, velgere er mer utro til partiene nå enn før, de skifter parti i større grad enn før. Det andre her er at det er noen demokratier som er mer ustabile, som Spania, Portugal og Hellas, men dette hadde ingen innvirkning på retningen.

I et langtidsperspektiv er det også en jevn nedadgående trend her i Norge. *Regjeringsslitasje* er altså normen både her i Norge og Europa. Hva skyldes det? Et tema er velgervandringer. Graf over utvikling av Norge siden 1965. Det har blitt mye rekorder i 2005, *hvor nesten halvparten av velgerne skiftet parti fra ett parti til et annet*. Det som ødelegger bildet litt er valget i 2009 hvor velgervandringen blir mindre, for første gang siden 1970 tallet. Hvorfor er det slik? Vanskelig å si, men en ting som skjedde i 2009 vs 2005 var at det var relativt små endringer mellom partiene, stemmetallene var ikke dramatisk annerledes, så det kan være at en god del har sittet der uten å la seg påvirke så veldig mye av valgkampen. Men, tilbake til hvorfor regjeringer taper stemmer.

Dette spørsmålet har ofte vært analysert i lys av et lands økonomiske utvikling, som Bill C sa ”... *It's the economy, stupid.*”. Det er ikke så rart at en har en hypotese om at økonomien spiller inn, siden regjeringen er en forvalter. En skakkjørt økonomi over lengre tid får resultater. Dårlige økonomiske tider har historisk sett.. logisk sett burde en anta at økonomisk vekst får gode følger for regjeringen. Men, er det slik? Graf:

God og dårlig økonomi er målt i form av BNP, arbeidsledighet, og inflasjon. Dette er tre klassiske mål. Det er også skilt mellom hele regjeringen som et kollegium, og statsminister og finansministers parti. Grunnen for dette er fordi statsminister og finansminister er de mest synlige og har mest innflytelse, så de bør være mest utsatt. Hele regjeringen taper i alle fall stemmer, også i gode tider, men de taper mye mer i dårlige tider (-1 og -4. 4 prosentpoeng). Har statsministeren noe spesielt mønster? Uansett så taper de stemmer når økonomien er dårlig. For finansministerens parti er det en bitteliten fordel når økonomien er god. Så hypotese 1 er støttet, men god økonomi gir ingen uttelling i det hele tatt, den gir

også et vist tap for regjeringen som helhet. Hva skyldes dette? Det kan ikke være ett overordnet svar på dette, men en grunn som kan peke seg ut er at politikken kommer i forgrunnen når økonomien er god – ”It’s politis, stupid.. ” når økonomien går bra er det ikke noe å bekymre seg over, politiske og ideologiske ting kommer i forkant. Et annet poeng er at en reagerer når noe går galt men ikke når noe går bra, ”*grievance asymmetry*”. Det tredje poenget er at god økonomi skaper urealistiske forventninger til politiske løsninger. I Europa har det vært en kraftig velstandsøkning de siste 20-30 årene, en har fått økt levestandard, bedre livsbetingelser, derfor er det som skjer med regjeringspartiene kontra-intuitivt, når et ikke skjer må det være at gode tider gjør noe med velgerne: Misnøyens bakteppe er velstand, *god økonomi skaper urealistiske forventninger til politiske løsninger*. Det blir ubegripelig at en ikke klarer å ordne alt når det er gode tider. Dette er helt klart viktige og tydelige trekk ved valgene i 2001 og 2005. Det en gjorde var å gå vekk fra makrostudiene i flere europeiske land, siden en ikke klarer å korrigere for kontekst. Om en går ned på enkeltland kan en gå på individdata, og det en fant var at det var voldsomme forventninger til velferd og *misnøye med partienes innsats* når det gjaldt velferd:

Det oppstår et gap mellom den faktiske gode utviklingen, og velgernes forventninger. Dette var veldig tydelig med *Stoltenberg 1, fra 2000-2001*, regjeringen fikk veldig dårlige skussmål på helse, eldreomsorg og sosial utjevning. Dette er kjernespoørsmål for sosialdemokratiske regjeringer. Noe annet er det som kalles *små-land problematikken*. Selv om velgerne stort sett er fornøyd med økonomien, så blir ikke æren gitt til regjeringen, siden de mener at den positive utviklingen ikke er regjeringens ære. Dette er veldig typisk i små og åpne økonomier som den norske. Om en går videre til den norske, Bondevik 2, fra 2001-2005, så var dette en regjering hvor særlig H vant mye på skatt og skole, men det hjalp ikke, de fikk kritikk på egne kjerneområder, på tross av at de hadde gjennomført ganske store skatteletter, Krf gikk det voldsomt ille med, spesielt i barne- familie og helse og omsorg. Ingen syntes Venstre hadde gjort noen dårlig jobb. Ved valget i 2001 fikk V bare to kandidater, da lå de også under sperregrensen, men de hadde 3 medlemmer i regjeringen. I 2005 kom de over sperregrensen med 8-9 mandater, i 2009 mistet de disse utjevningsmandatene. Om en går tilbake til hvordan alternativet ble vurdert, den rød-grønne, så var det utbredte forventninger, selv blant borgerlige velgere, det var en vind som blåste. (dette var i 2005)

Tyder valget i 2009 på at regjeringen hadde greid å innfri forventningene? De foreløpige forventningene er at finanskrisen hadde mye å si for at de fikk fornyet mandatet. I juli 2010 var mange velgere fornøyd av regjeringens håndtering av finanskrisen, og da særlig Ap, de to andre partiene var mye mindre berørt av den typen vurderinger. Uansett, videre til neste hovedbok, om valget spiller noen rolle for hvem som danner regjering. Når en ser på utbytting mellom partiene i 2009 så ser en at SV stemmer gikk til arbeiderpartiet, når krisen begynte å sette inn i november 2008 så begynte Ap å øke, først våren 2009 med hijabdebatten så begynte Frp å klatre (tok stemmer fra H).

Er valgets tapere maktens tapere?

Er det noe systematisk sammenheng mellom valgresultat og regjeringsdannelser? Tre teorier:

- *Flertallsprinsippet*, partiet med mest stemmer i parlamentet danner regjering. Knyttet til det parlamentariske prinsippet.
- *Pluralitetsprinsippet* sier på sin side at det partiet som vinner flest seter i parlamentet skal i alle fall være med i regjeringen. Dette følges ofte i praksis.
- *Velgerprinsippet*, det partiet som vinner stemmer ved valget skal danne regjering, de som taper skal gå i opposisjon. Dvs, en automatikk. Begrunnelsen for dette ligger i hensynet til valgets legitimitet, for at velgerne skal føle at stemmen har betydning må det være en sammenheng.

Men, hvordan er det i den virkelige verden? Tabell:

Denne gir en oversikt over 153 valg i 20 land, Elections as instruments in democracy. For å fange opp ulike typer av resultatet skiller det mellom store tap, over 5%, moderate, 1-5. Det en ser av tabellen er at valg har en betydning for regjeringsdannelsen, det er en systematisk sammenheng, når regjeringspartiene har tapt mer enn 5% så er nesten halvparten av neste regjering bare nye partier, men i nesten 1/3dje del så skjer det ingen endring. Om tapet bare er mellom 1 og 5% så er det over halvparten samme regjering. I Norden er det ganske store forskjeller mellom landene:

Disse landene går fram til 2001, og samlet sammen av finske forskere. De har satt skillet på 3% i stedet for 5, og bruker mandater i stedet for stemmer. Det mest iøynefallende er at for Norge og Sverige (spesielt i Sverige) *der har partier som har tapt stemmer større sjanse til å komme inn enn de som har vunnet stemmer*. Vi ser også en klar kontrast mellom Norge og Sverige og de tre andre nordiske land, der er det en relativ fordel å ha vunnet stemmer. Velgerprinsippet har svakest gyldighet i Norge og Sverige. Dette skyldes nok at sosialdemokratene var veldig dominerende i mange år, begge land hadde sosialdemokratiske regjeringer som hadde flertall sammen. Når de fikk mindretall fant de støttespillere, men satt med makten. Det er også slik at det ikke har fantes så mange alternativer pga *splittelser i opposisjonen*. Da kommer en inn på en paradoksal situasjon, Frps rolle i det norske systemet: Dette er en unik situasjon, de har vokst mye, men aldri vært i regjeringsposisjon. Særlig for 5 år siden minnet de om at det ikke var noe som helst sammenheng mellom det deres velgere mente og hvem som fikk regjeringsmakten.

Paradokset med Frp er at veksten ikke veksles inn i regjeringsmakt. Hvorfor er det slik? Hvorfor holdes det utenfor? Det er særlig to vurderinger: Politiske avstander mellom partiene. Numerisk styrke er ikke nok, det er det samme en ser i Nederland nå, den politiske avstanden er nært knyttet til frykten for velgeraksjoner, en kan miste velgere pga dette.

Hvem har Frp tatt velgere fra for 1989 og 2005? Blokken til høyre viser gevinst for Frp, til venstre vises tap. Rimelig vis har det vært liten utveksling mellom Frp og SV. Men, en viss utveksling er det alltid mellom alle partier. AP har det i visse valg vært tatt noen stemmer fra, særlig i 198, da Frp gjorde en meget godt valg sammen med SV. I 1993 var det et typisk EU valg. Neste parti, venstre, er det helt marginalt, velgerne deres liker ikke hverandre. For KRF er det mer spennende, der har det vært en ganske stor utveksling i Frps favør. Det var en viss utveksling også i 2009, men ikke så mye som i 2005. Dette er rett og slett Israelspørsmålet, og Frps veldig støtte til Israel, og store skepsis til islam og muslimer. Der har de trukket til seg en del av de mer ortodokse KRF velgerne. Ellers er det ikke så mye utveksling med Sp, de vant litt i '93 (EU valg), men litt tilbake i 1997, det er ikke to partier som naturlig utveksler. Men, den store utvekslingen er med Høyre, taper Frp går H fram, det er litt mer komplisert, men de konkurrerer i stor grad mellom hverandre. Om en ser på hjemmesitterne så er det ikke en ubetydelig gruppe, de klarer å mobilisere dem.

Men, når Frp er så populært, hvorfor kommer de ikke i regjering? Belgia: "Ta dem inn i badekaret og drukne dem", dette har ikke skjedd i Norge, pga politisk avstand. En kan måle dette på mange måter. En kan analysere partiprogrammene, en kan bruke voteringsanalyser fra Stortinget, en kan bruke spørreundersøkelser. På fakultetet hadde en et prosjekt hvor en spurte stortingsrepresentantene om deres holdninger og rangering av andre partier. Spørsmålet var:

(sitat)

Det som de gjorde var å sette opp en tabell med preferansene:

(tabell)

Ut fra tabellen kan en se at Frps posisjon er spesiell, alle partier unntatt H setter Frp nederst, men også *H setter V og KRF nærmere*. KRF er det eneste partiet som har endret holdning mellom 2005 og 2009. det viktigste her at avstanden ikke oppleves likt mellom partiene, dette gjelder spesielt V og KRF sine forhold til Frp. Frp representantene sier at de ligger relativt nær, Frp synes at hovedfienden er de rød-grønne. V og KRF viser stor avstand. Dvs, partiene har helt forskjellig syn på hva avstanden er.

Så til hva velgerne synes. I norske valgundersøkelser har en lenge forsøkt å måle partienes syn på en enkelt regjering. Dette har en bla gjort ved å spørre om det er ett eller flere partier som en overhode ikke ønsker skal inngå i en regjering. 70% svarer ja på dette. Hvilke partier er uegnet?

(graf)

Her er Frp i en særstilling, selv i forhold til SV. SV har aldri vært så kontroversiell som Frp har vært blant norske velgere som Frp. KRF etter valget i 2005 var det ¼ del som svarte at dette partiet må aldri inn i regjering igjen. Fra 1993 til 2007 så var Sp mer og mer kontroversielt (Sp var veldig mot EU). Når alle partiene når litt opp på linja så er det naturlig, ser en på de borgerlige velgernes preferanser ser en følgende mønstre:

KRF og venstrestemmere har et mye hardere syn på innlemming av Frp i regjering. H velgerne er de eneste som har et noenlunde ikke så ille syn på Frp, bare 21% er mot dette. Igjen betyr dette at det et asymmetrisk forhold mellom Frp på den ene siden mellom mellompartiene og Frp.

Det siste temaet er hvordan en kan tolke disse avstandene substansielt, hvilke oppfatninger ligger bak velgernes oppfatning av politiske forhold. Dette kna en tolke via "det ideologiske landskapet". Det en har gjort lenge er å se på predisposisjoner (mye basert på Rokkan). Det en har gjort i valgforskningen er å bygge på de gamle motsetningene, og bygget nye motsetninger som til dels er overlappende. De en tegner i dag:

- *Offentlig / privat*. Synet på statlig styring vs marked og økonomisk utjevning
- *Innvandring / solidaritet* (uhjelp), hvem er verdige trengende
- *Vekst/vern*. Motsetning som går på miljøvern og økonomisk vekst. Noen ganger har en indekser som går på basis av flere typer spørsmål som går på dette. Det er mange måter å måle det på.
- *Religiøs/sekulær* går på synet på kristendommens stilling. (Abort, homofili, dødshjelp)
- *Sentrum/periferi*, mellom sentrale strøk og utkanten (støtte til landbruk)
- *Global/nasjonal* er nyest, vil en beholde eierskap nasjonalt, eller skal en gå ut? Denne er sterkt relatert til EU dimensjonen.

Disse grunnholdningene representerer politiske realiteter blant velgere, og gjenspeiler også politiske partiers ideologier. Basert på dette kan en produsere kart, hvor en kan plassere partier og velgere: En har også informasjon om hvordan partiene vektet, om en stemmer på et parti fordi de er veldig mot innvandring så spiller miljøvern lite rolle. Betydning, vekten, har mye å si.

(diagram)

For venstre har en brukt velgerdata, de er midt i sentrum, der de vet de skal være. De partiene som danner den borgerlige blokken befinner seg der de skal være, men sentrumpartiene er veldig nære sentrum på denne aksene. De rød-grønne befinner seg også på den siden de skal være.

(diagram – innvandring)

Frp er veldig innvandrer restriktivt, SV på motsatt side. Her ser en veldig mye hvorfor en ikke kan

samarbeide med Frp

(diagram moral-religion og innvandring)

Her ser en også at Frp er i en særegen retning pga innvandringssaken, men SV og KRF er de store motstanderne, hvor SV er helt i mot kristendomsopplæring. Dette kan også være fordi KRF endret seg når det galt hvilket parti som lå lengst unna tidligere. SP og KRF ligger ganske nære hverandre, så det som skjedde i 2005 da Sp skiftet side og gikk over til de rød-grønne var noe helt nytt. Et problem for sentrumpartiene er at de blir most mellom blokkene.

(diagram)

Endring mellom 2001 og 2005, her ser en klart at avstanden har blitt større mellom V-H aksene.

Det som er viktig å forstå er at om en byttet ut avstandene med miljøvern så ville H og Frp ligget nærmere hverandre. Om en bytter ut med by-land så er Sp og Frp langt fra hverandre. Så sak på sak kan en se ulike dimensjoner i politikken, og Frp er en ”outlayer” i disse sakene. Dette forhindrer ikke at de tar en enorm mengde velgere på saker som mobiliserer. Det er på elitenivå at en finner de store avstandene, det kan godt være at deres preferanser hadde endret seg om Frp kom i regjering, da ville kanskje avstandsoppfatningene ha endret seg. Poenget er i alle fall at det er andre dimensjoner enn V-H som skiller partiene, og det er derfor en får det asymmetriske mønsteret.

Oppsummering

Det vi har sett er at velgerne bruker *kontrollmekanismen* aktivt, regjeringspartiene taper stemmer, men det er heller ingen automatikk mellom tap av stemmer og tap av regjeringsmakt. *Sensitivitet for velgernes signaler er ikke tilstede*, ofte går taperne i regjering og vinnerne holdes utenfor. I Norge er Frps stilling veldig spesiell, de har ikke fått gjennomslag i form av regjeringsmakt (men, de har hatt innflytelse pga mange år med mindretallsregjeringer, men aldri vært med i noen formell koalisjon pga politiske avstander.)

Hvor blåser valg vinden? 2009, toblokkssystemet forsterket seg, sentrum i krise. Sentrum har aldri vært i så stor krise som nå, valget som en kontrollmekanisme dominerte. Regjeringen reddet seg, Finanskrisen gjorde kanskje at velgerne higet etter det trygge og stabile. (Oljefondet gjorde nok også sitt). Dagens målinger tyder på at valg vinden har skiftet karakter, H fosser fram, hvorfor skjer dette? Ønsker folk mer private løsninger? Er det tretthet med de rød-grønne partiene (Fra politikere til administratorer), dette vet vi ikke. Hvorfor er det H som fosser fram og ikke Frp?

Utfordringer framover

- Kontroll med sysselsettingen. I alle land i Europa er finanskrisen gått over i en sysselsettingskrise. 25% arbeidsledighet blant ungdom i Sverige. (De lander her i stedet :P)

08: Politikk og forvaltning

2010-10-12

Foreleser har hatt mange lederstillinger, tre år som departementsråd, nå her ved instituttet for HMS. Dagens tema er veldig bredt og alment, men er til gjengjeld sentralt.

Som Arild sa er dette et ekstremt omfattende tema, midt i kjernen for statsvitenskap. Det er mange perspektiver som kan legges på dette, og foreleser vil prøve å brette ut det som er mulige og interessante perspektiver på skjæringsfasen politikk og forvaltning.

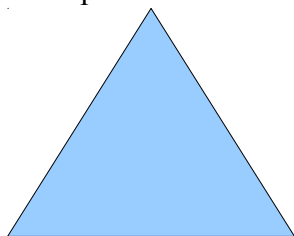
«Yes Minister» er forelesers favorittserie, hele serien går ut på spillet mellom embetsverket og den politiske logikken. Dette er en serie som kan anbefales til alle statsvitenskapstudenter, tekstforfatterne er drevne statsvitere, og har fanget mye av spillet mellom forvaltning og politikk. I Blair, A Journey så etterspør han faktisk en Sir Humphrey som kan hindre noen vedtak. I dette ligger det et vanskelig rollespill. (Også DN – utallige statsråder har fått en knekk i møte med verdens sterkeste finansdepartement)

Where was Sir Humphrey when I needed him? We had legislated in the first throes of power. How could you, knowing what you know, have allowed us to do such a thing so utterly undermining of sensible government?» Tony Blair: A journey, 2010

Tiden er disponert ved at en først sier noe generelt om *samfunnets styringssystemer*. Det er litt ulike typer styringslogikk som gjelder i et *idealbyråkrati* og et *ideal marked*. Disse rasjonalitetene er bygget opp, hvordan de kan påvirke hverandre, bli pervertert internt, men også styrke hverandre. Så litt tid på det som er det sentrale dilemmaet, på den ene side hensynet til en *faglig uavhengighet*, en faglig tyngde i forvaltningen, som skal samspille med behovet for en *politisk styring* av forvaltningen. I noen tilfeller pukker dette på den faglige uavhengigheten. Så noen ulike perspektiver på samhandlingen mellom politikk og forvaltning, dette er tema i Østeruds bok, her kommer også jus og økonomi inn i tillegg til det rent statsvitenskapelige. En artikkel på pensum diskuterer hva som gir god kvalitet i forholdet til innbyggerne. Til slutt, hvordan skal en i praksis kunne håndtere spenningen mellom politikk og forvaltning: komplikatoren.

Først litt om styringssystemene.

Det perfekte marked

Det perfekte demokrati

Perfekt byråkrati

Disse idealbildene er bare et nyttig teoretisk begrep for å kunne diskutere teoretisk og analysere praktisk hva som faktisk foregår. De er teoretiske konstruksjoner, ikke idealer, de gir uttrykk for ulike resonnementer, styringslogikker. I samfunnet er det et samspill mellom disse styringslogikkene, og ethvert samfunn er karakterisert av ulike blandinger av disse tre. Det er ikke detaljerte og veldig presise beskrivelser, men en oversikt over hovedprinsippene i argumentene.

Det perfekte demokrati

Aktører	Den suverene velger Politikere artikulere, tilpasser seg preferanser, bygger flertall og maksimerer tilslutning
Informasjon	Partier og velgere fullt informert om alternativer Valg er representativt for preferanser og tilslutning
Systemeffekter	Alle interesser blir representert Politikken resultat av parti- og pressgruppekonkurranse
Konstitusjonelt grunnlag	Ytringsfrihet Valgbarhet og universell stemmerett Organisasjonsfrihet

Hvordan defineres dette? Foreleserne har sikkert vært innom dette, men en måte å grovt beskrive det er at det handler om noen bestemte aktører, den suverene velger, som har sine interesser til å stå fritt til å velge hva en vil i demokratiske valg, det er politikere som artikulere og tilpasser seg ulike preferanser, opptatt av å bygge flertall, og på lengre sikt maksimere sin tilslutning. Aktørene er rimelig greit definerte. Ideen om perfekt demokrati krever at partier og velgere er fullt informert, og at valgene er legitime uttrykk for preferanser og interesser i samfunnet, alle interesser er representert, og partiet er et resultat både av partikonferanser og pressgrupper. Underliggende er noen rettslige prinsipper, ytringsfrihet, valgbarhet, universell stemmerett, organisasjonsfrihet. I demokratier er det varierende oppfyllelse av disse kravene, men særlig fokuset på å bygge flertall, maksimere tilslutning er viktig for forvaltningen. Perspektivet, det å være politiker, å være opptatt av andre partier og politikere, en er opptatt av å bygge koalisjoner mer enn å fokusere på innholdet av selve politikken.

Det perfekte byråkratiet

Aktører	Politisk myndighet instruerer Byråkrater/ansatte iverksetter lojalt og tilpasser seg regler – maksimerer karriere
Informasjon	Byråkrater/ansatte besitter selv eller har lett tilgang på nødvendig kompetanse og innsikt
Systemeffekter	Alle politikere uansett partifarge tjenes like godt Konkurransen om opprykk gir kompetanse til rett sted
Konstitusjonelt grunnlag	Rettsikkerhet: Forutsigbarhet og likebehandling

På samme måte – aktørene er betinget av politisk myndighet som instruerer. Byråkrater/ansatte er lojale, og opptatt av å maksimere karriere. Dette er igjen et idealkonstrukt. Tanken er at byråkratene og de ansatte besitter kompetanse, de har god innsikt, og dermed kan gi innspill til en god forvaltning. En systemeffekt av dette er at dette er en forvaltning som kan tjene alle partier, uansett partifarge like godt, og at det at det skjer konkurranse om opprykk gir grunnlag for at kompetanse kommer rett sted, om ikke til topps. Under her ligger her ligger rettsikkerhet, forutsigbarhet, og likebehandling. Det finnes mange forskjellige utlegninger av dette, den mest klassiske er Max Webber, men dette er en variant av det samme.

Det perfekte marked

Aktører	Den suverene konsument Produsentene effektuerer, tilpasser seg etterspørsel, Maksimerer profitt
Informasjon	Fullt tilgjengelig bla gjennom prissystemet
Systemeffekter	Alt etterspurt blir fremstilt Priser resultat av konkurransen, automatisk og desentral koordinering
Konstitusjonelt grunnlag	Eiendomsrett Etableringsfrihet Kontraktsfrihet Yrkesfrihet

Dette er det tredje styringssystemet. Det er vanskelig å diskutere forvaltning og politikk helt isolert fra samfunnet forøvrig. En sentral arena er markedet, som har en styringslogikk som har sin egenlogikk. Aktørene er den suverene konsument, det er produsenter som tilpasser seg etterspørsel og har som motiv å maksimere profitt. Informasjon... bla bla. Den store forskjellen med tanken om en stat og

byråkrati, her er det en desentralt koordinering av beslutninger, ikke en sentral styring. Sentrale begreper er etableringsfrihet, kontraktsfrihet og yrkesfrihet. Et marked kan ikke fungere uten disse rettslige kriteriene, og skal et marked fungere krever det også inngripen på andre områder.

Interne perverteringer av de ideelle styringssystemene

MARKED	DEMOKRATI	BYRÅKRATI
Monopol	Ettpartistat Organisasjonsmonopol	Byråkratisk autonomi
Markedsimperfeksjoner Markedssvikt	Overbudspolitik Roterende flertall Gratispassasjerproblemet	Sentralisering uten koordinering Lokal maksimering skader fellesskapet
Mangelfull ressursutnyttelse Eksternaliteter	Lav deltagelse gir liten representativitet	Ineffektivitet Risikoaversjon Manglende brukerperspektiv
Produsent-suverenitet	Politisk ulikhet Elite vs masse	Partisk forvaltning

Av en pervertering ligger det i at systemet blir forvridd og ikke fungerer etter meningen, og at det er internt at det er interne faktorer. For eksempel i markedet kan det være rasjonelt for den enkelte aktør å gå mot monopoltilstander, men dette ødelegger logikken i markedet for fri konkurranse. Det kan være *markedssvikt*, at informasjonen ikke er god nok, så en ikke velger de mest effektive alternativene, og *eksternaliteter* som forurensning, mangelfull ressursutnyttelse som nedlegging av arbeidsplasser, samt at produsenter kan få for få stor innflytelse.

Tilsvarende kan demokratiet bli pervertert på samme måte, en kan gå i retning av et ettpartisystem, og ulike typer problemer som er diskutert i litteraturen, som roterende flertall, hvor en får beslutninger som ikke vil resultere i et flertall for et budsjett (pga mindretallsregjeringer). Gratispassasjersystemet kan ligge her, hvor de som vinner, tilsvarende med lav deltagelse problemet, og tendenser til politisk ulikhet og elite-masse politikk. Dette er uønskede effekter og tendenser, men det kan skje.

Tilsvarende på byråkratisiden, at byråkratiet blir seg selv nok, de får autonomi. Dette kan skje fordi en sitter på kunnskap bygget opp over tid som gjør det vanskelig for utenforstående å gripe inn og styre. Det kanskje en sentralisering uten at ting egentlig blir koordinert, byråkratiet blir differensiert og ukoordinert. Typiske problemer med risikoaversjon, manglende brukerperspektiv (en er opptatt av sitt indre liv). Det kan også være at forvaltningen blir partisk enten mot parti eller spesielle typer interesser.

Dette er logikker som er gode hver for seg, men de kan også gå i oppløsning om en ikke griper inn på ulike måter og det som da ofte skjer er at det er et *samspill mellom styringssystemene*. De vil påvirke hverandre på ulikt vis, demokratiet påvirker forvaltning, marked demokrati osv. det som ofte kan være en mulighet er å ta i bruk *rasjonaliteten i et annet styringssystem for å unngå perverteringene som kan skje internt*. For eksempel vil et demokratisk innslag mot forvaltningen være å forstå som en type sikring av at ting fungerer som det skal. Markedet kan også brukes inn mot forvaltningen, en kan skape konkurranse, kjøpe tjenester for å sikre produksjon.

Det er også slik at dette kan skape *eksterne perverteringer*, som at markedet kan skape korrupsjon i forvaltning og demokrati, som gaver som er gitt i ulike sammenhenger og habilitet i ulike politiske verv. Her er det et samspill som en enten kan kombinere bevist men uansett vil være et samspill. *Husk, samfunnet består av styringslogikkene samlet*. Mye av politikkenes innhold handler egentlig om å bestemme blandingsforholdet mellom styringssystemene, som marked vs demokrati, desentralisering vs sentralisert koordinering. Her dannes politiske skillelinjer.

Motivasjonssystemene og incentivsystemene som bygges opp kan samvirke, eller skape problemer for hverandre, uansett må de fungere i ett eller annet samspill.

Hvordan forklare stabilitet og endring?

Dette er ikke noe statisk bilde. På pensum er det en artikkel som forklarer hva som er bak stabilitet og endring, artikkelen til Olsen. Det er gjerne tre krefter, tre perspektiver og tre typer forklaringer. Det ene perspektivet som er ganske åpenlyst er *aktørperspektivet (et instrumentelt perspektiv)*, hvor det er *beviste handlinger* rundt endringer i samspillet eller endringer i institusjoner generelt som håndterer samspillet. ”Den beviste politikkers logikk”, eller kanskje den beviste byråkrat som gjør rasjonelle endringer. Motsatsen til dette er at endringene er *et produkt av endringer i omgivelser eller i markedet*, når det skjer endringer som en ikke har styring på, som en finanskriser eller teknologiske sprang, eller sosiale / økonomiske endringer så vil det skje endringer i disse strukturene. Det Olsen vil argumentere for er at dette er gyldige perspektiver, men han gjør seg til talsmann for *institusjonelt perspektiv*, at det er indre drivkrefter i institusjonene som forklarer endringer eller ikke endringer. I institusjoner av denne typen vil det være kulturelle forhold, innøvde måter å agere på, og en naturlig endringsprosess, og at det er dette som er det viktigste utviklingsgrepet. Dette er en interessant diskusjon. Alle tre er definitivt gyldige, men når en ser på det så vil vektleggingen variere litt over tid og fra sak til sak.

Så litt til dilemmaet som ligger i forholdet forvaltning og politikk. Nå er det slik at det er *to hensyn* som må koordineres eller avveies. Det ene er at *politisk styring eller kontroll* (ved demokrati som styringsform) forutsetter at en har direkte påvirkning utover lover og bevilgningsvedtak. Ofte endrer ting seg raskt, *raske forandringer* ting kan komme opp i *media*, eller den *enkelte politiker* kan bli spurt direkte, men også et *konstitusjonelt ansvar* hvor en politiker har et rettslig ansvar for alle beslutninger som skjer under politikernes domene. (En statsråd kan bli stilt for riksrett) da følger det at ansvar og myndighet følger hverandre. Det å ha en situasjon hvor en har ansvaret men ikke myndighet er ikke å anbefale. Politikere langs denne akse her er nødt på å være tett på forvaltningen, og drive aktiv styring. Dette er traumatisk å kombinere med det andre hensynet om at det er *noen begrunnelser for forvaltningens faglige uavhengighet i noen områder, som rettsikkerhet, som i noen tilfeller kan kreve at en gjør seg noe immun for den politiske styringen* – dette ligger i tanken om *faglighet og rettsikkerhet*. Et eksempel er at foreleser var kommunaldirektør i Oslo kommune, så fikk han en byråd som en ble styrt av, og en fikk beskjed om å ville innføre individuelle avtaler. Da måtte han forklare om hovedavtalen, og motvirke en direkte ordre. Dette er også knyttet opp mot *langsiktighet*, fornuftig bruk av penger (*kostnadseffektivitet*) og *likebehandling*. Det ligger i politikkenes natur er at en ikke skal drive likebehandling, det å belønne venner og skape koalisjoner er litt av politisk håndverk. ”Fagkyndighet som garantist mot beslutninger som fremstår som vilkårlige og lite effektfulle”. Sitatet fra Blair tidligere er et eksempel på dette. Her er det et ekte dilemma, det er ikke noen enkel løsning på å koordinere dette her, det vil være et spenningsforhold, og det må håndteres konkret og i det daglige, men i noen tilfeller er det *organisatoriske løsninger*.

En måte er de ulike *tilknytningsformene* som forvaltningen har til sin sentrale politiske myndighet. Om en legger et forvaltningsorgan litt unna den daglige politiske styringen, da er det enklere å holde fast ved disse langsiktige tingene enn om det ligger rett i smørøyet for de daglige politiske tingene. I noen

tilfeller kan etater være lovfestet slik at det er begrenset for statsrådets instruksjonsrett. Et eksempel er universiteter, i universitetsloven er det en klar skjerming vs faglig praksis, den akademiske friheten er lovregulert. Dette betyr at statsrådets instruksjonsrett er begrenset. Flere andre etater og virksomheter har det på denne måten, og noen er ved prinsipp lagt langt unna. Norges Bank er en type etat, men er etablert slik at den skal fungere uavhengig fra finansministerens løpende instruksjoner.

En måte å få et buffer på er ved å *legge forvaltningen inn i ulike typer selskaper*, det er en haug med disse, som *statsaksjeselskaper, statsforetak, helseforetak, stiftelser, interkommunale og kommunale selskaper*. Poenget er at en politiker ikke kan styre den daglige driften, men via generalforsamlinger og foretaksmøter, dette skaper et buffer. Dette skaper spenninger den andre veien, i forrige uke gikk Sp ut og sa at de vil forlate regjeringen om det ikke blir slutt på å legge ned fødeavdelinger på sykehusene. Dette er i strid med prinsippet om ikke direkte styring, (Dette er ikke gjort via foretaksmøter) Det gir en viss beskyttelse fra den politiske styringen, men kan omformes, og det er en løpende debatt om de ikke burde bli tettere styrt av politikere.

En tredje måte å få det enda lengre unna på er ved å kjøpe tjenester, bruke markedsmechanismene. Dette skjer i et ganske stort omfang, for alt fra ganske trivielle tjenester til kjøp av sykehustjenester, kjøp av arbeidsmarkedstjenester av ulikt slag, mange ting som kan ligge i kjerneområdene til etatene og forvaltningsorganene som ellers har det som sin oppgave. Det å i noen tilfeller også privatisere, og si at en unnlater å produsere tingene i offentlig regi, men styrer det gjennom kontrakter og avtaler med markedet. Dette er en måte å få det ytterligere fjernet fra politisk styring. Logikken er kostnadseffektivitet, hindre mer vilkårlige styringssignaler, har mer langsiktighet i styringen.

Forvaltningspolitikk

At organisatoriske grep er mulige gjør at en får et eget politikkområdet for dette: Forvaltningspolitikk. Dette handler om *konstituerende styring*, lage ulike spilleregler for hvordan ulike enheter skal forholde seg til politikken. Det omfatter en løpende *avveining av kryssende hensyn*. De siste 10-20 årene har det også vært en trend med *privatisering og fristilling*, med tilknytningsformer som er litt mer på avstand. Mye av dette må forstås som en *reaksjon på byråkratisk og demokratisk imperfeksjon*, de utilsiktede konsekvensene av styringsprinsippene. *Ambisjonsnivået har vokst, flere og flere saker. Vilkaerlig saksbehandling. Forutsigbarhet, en tretthet i forhold til politiske spill*. Dette kan også føre til at en del ansatte på disse områdene blir *demotiverte* siden faglige spørsmål blir politisert i en viss forstand.

Mye av denne forvaltningspolitikken må forstås ved at det har vært en vekst i offentlig sektor, at det har vært sider ved offentlig sektor som ikke har fungert optimalt. Forvaltningen må styres.

Tre ulike former for styring

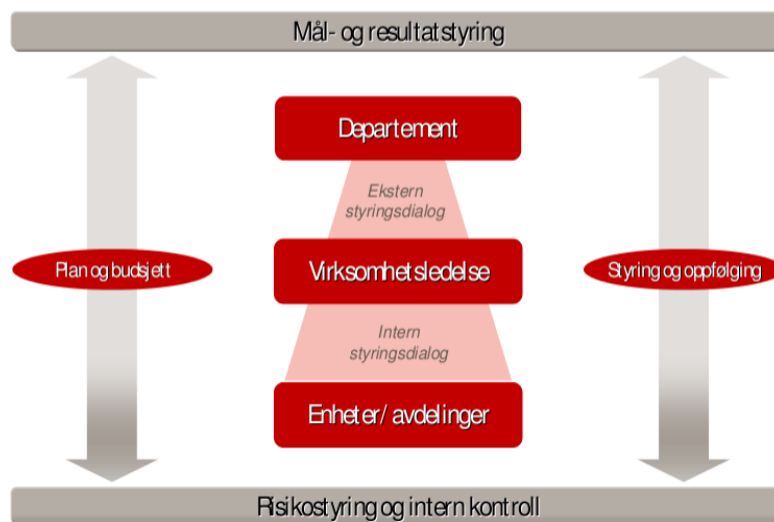
- *Konstituerende styring, fastsette måten ting skal bli styrt på, og rettslige rammer og budsjett.*
- Men, det skjer mye fra dag til dag, og det er den *operative styringen* som er mest utfordrende. Det blir lett veldig kortsiktige hensyn som gjør at en får en type *tilbakemeldinger* og innblanding i løpende operativ drift. Mye er legitimt og må skje, men måten det gjøres på kan være en utfordring – *styringsdialog og styringsdokumenter*
- Den strategiske styringen, i et 2-5 års perspektiv, der temaet er de *strukturelle betingelsene for operativ styring og handlingsplaner og handlingsberedskap for en viss periode.*

Dette innebærer at det er litt ulike *fagperspektiver* som vil gjelde for styring av forvaltningen. En måte å styre på er ved å si at en setter opp en del mål, en har ulike rettslige rammer rundt aktiviteten, og alle avvik fra dette er det en ønsker (*avviksperspektivet*). Tilsynsorganer eller revisjonsorganer har dette som sitt fremste domene, og nettopp identifisere avvik, og forvente at de blir lukket, men også

politikere kan være opptatt av dette siden det kan være et politisk mål. *Optimiseringsperspektivet* er at det ofte kan være krav som er veldig ambisiøse, men ressursene er begrenset. Hvordan skal en avstemme måloppnåelsen i et slikt perspektiv? En må avstemme måloppnåelsen på ulike akser. Det kan være *risikoperspektiver* som må tenkes gjennom, de fleste forvaltningsorganer kan teoretisk sett stå ovenfor oppgaver som kan være krevende, og å tenke framover og minimalisere risiko. En fjerde måte å tenke på er et rent *politisk perspektiv*, og legge fokus på de målene politikeren sitter.

I substansen av styringen vil det være forskjellige måter å tenke på, og alle perspektivene vil treffe en ledelse av et forvaltningsorgan eller en virksomhet, og utgjøre noen av de spesielle utfordringene som gjelder. Å legge til grunn bare et av alternativene, som å bare å levere det som er politisk interessant så kan dette gjøre at virksomheten ikke klarer å møte fremtiden på en god måte, eller at måloppnåelsen blir skeiv. Det er en avstemning som må ligge her, og det er også i skjæringsfeltet mellom politikk og styring.

Nivåer for styring

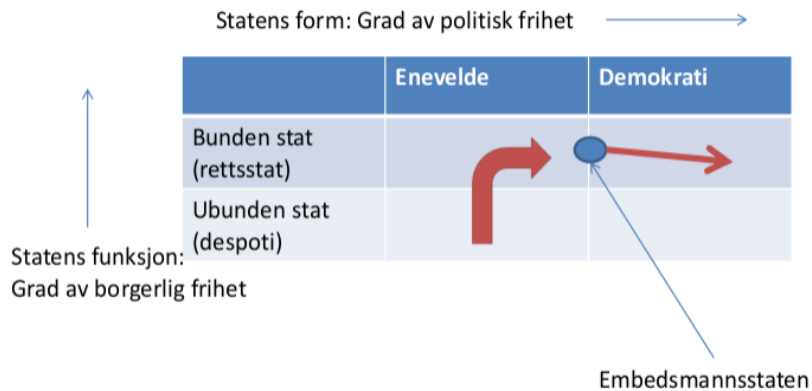
Dette handler både om plan og budsjetter og politisk oppfølging, dette er en ganske omfattende aktivitet.

NAV's virksomhetsstyringsmodell - Dette er bare en illustrasjon om at de tar en ganske kompleks øvelse, som også handler om større prosjekter og initiativer, som også må følges opp gjennom styringsmodellen. I dette ligger så mye informasjon at det kan drukne enhver politiker.

Ulike perspektiver på samhandlingen mellom politikk og forvaltning

Så til en råkjøring gjennom ulike perspektiver på samhandlingen mellom politikk og forvaltning.

Et perspektiv er det historiske perspektivet. Her er en figur fra Francis Sejersted:

Figuren handler om Norges politiske utvikling over 300 år. Den illustrerer to dimensjoner: statens funksjon kan både være å sikre en høy grad av borgerlig frihet, og også å sikre en høy grad av politisk frihet. Det er en kombinasjon av dette som gir idealdemokratiet. Utviklingen har gått fra en føydalstat, enevelde, til en mer bundet stat, som har vært preget av en rettslig regulering, men likevel med stor grad av fravær av tradisjonell demokrati, til den tilstanden som kalles embetsmannsstaten, som hadde som høydepunkt på slutten av 1800 tallet, som var kjennetegnet av å ligge mellom et enevelde og demokratiske prinsipper basert på rettstatsprinsippene. Etter dette ble det mer vekt på politisk styring, men også mer spontan og mindre rettslig regulering. Dette er en grov måte å se det på, men det viser at forholdet mellom politikk og forvaltning har endret seg over tid. Det er egentlig en lang og komplisert historie. Om en har et mer internasjonalt perspektiv på forholdet så vil land og stater rundt om kring i verden være kjennetegnet av mer enevelde tradisjoner, og hvor forholdet mellom politikk og forvaltning er helt annerledes enn som i Norge. I dag er en opptatt av ”good governance”, en ønsker å fremme både borgerlig frihet og politisk frihet.

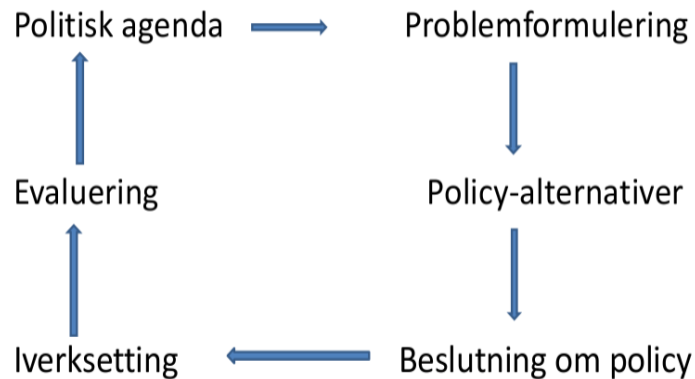
I et mer institusjonelt perspektiv så kan en se på enkelte institusjoner som er viktige for å forstå samspillet. En ting er storting og fylkesting, men også andre er interessante: Kontrollperspektivene er interessante, hvordan kontrollerer Stortinget forvaltningen? Det er en kontroll og konstitusjonskomite, som bla behandler riksrevisjonens merknader. Stortinget har også satt opp sine egne institusjoner, riksrevisjonen, EOS – kontrollutvalget for etterretning, overvåking og sikkerhetstjenesten. Også på den parlamentariske funksjoner er det kontrollorganer som direkte berører forvaltningen.

Forvaltningen er svært kompleks, som det har vært innom, det har vært en *vekst i volum og spesialiseringsgrad*, men det er også en *territoriell og sektoriell* spenning mellom stat og kommune - *kommuner er territoriale og staten er sektoriell*. Også mellom *stat og internasjonale organisasjoner*, som at menneskerettighetskonvensjonen har fått forrang over norsk lov. Dette sier noe om spenningen mellom politiske organer og rett.

Det er veldig ofte slik at en glemmer kommunesektoren. Siden forleser har vært departementsråd i kommunaldepartement. Kommune er et eget politisk nivå, og selv om det *kommunale selvstyret ikke er grunnlovsfestet* så er det en kraftig politisk norm. Dette innebærer den samme *spenningen mellom kommunale politikere og kommunal forvaltning*. Utfordringen er at en del av staten styrer kommunene. En fylkesmann (statlig ansatt) kan i noen tilfeller instruere kommuner, slik at en kommune blir mer en gjennomføringinstans for statlig politikk en selvstendig politisk aktør. Det er også begrensede måter å skatlegge på. Det som kjennetegner kommunene er en prioriteringseffektivitet. Kommuner kan i høyere grad *prioritere*, som å velge mellom barnehager, skole, helse, her lesser statlige myndigheter oppgaver på kommunene, og kommunene må velge mellom hva de skal prioritere. I en del tilfeller vil

da kommunen bli oppleve at de blir styrt av staten for øremerking og sikring av at enkelte tjenester blir levert, og dermed blir tendensen til at kommunene blir en *gjennomføringsenhet* ytterligere aksentuert. Det at kommuner er mindre enheter, med mindre proffe politikere vil også tendensen til *detaljstyring* være sterkere i kommunene enn i staten forøvrig.

Så et tredje perspektiv: Politikktutviklingsperspektivet

En er ofte veldig opptatt av politisk spill og verdier i statsvitenskap. Men, mye av arbeidsfellesskapet mellom politikere og forvaltning handler om å utvikle og administrerer innholdet av offentlig politikk. Men, om en skal beskrive dette så er det denne syklusen som kan danne en basis. I prinsippet er det klare politiske roller, men også klare forvaltningsroller på alle punktene:

- Den politiske agenda – her kan også forvaltningen si ifra, om det er problemer.
- En politisk agenda må transformeres til en tettere problemformulering. Et eksempel: i dag er det i utdanningspolitikken ”frafallet i videregående skole” et eksempel som dominerer. Dette er klart på den politiske agendaen. Så handler det om å transformere interessen til hva problemet egentlig handler om: er det et undervisningsopplegg som ikke fungerer og genererer frafall? Er det prioritert for mye teoretiske fag framfor praktiske? Kompetansen til lærerne? Det å definere hva det egentlig handler om er krevende, og det er ikke bare en politisk oppgave men også noe som kaller på fagkyndighet.
- Policy må besluttes, og iverksettes.... Til slutt evaluering

Dette er noe som forvaltning og politikere holder på med hele tiden, og på alle områder er sirkelen etablert, den gjentar seg og gjentar seg, verden er ikke perfekt og det er alltid et spørsmål om en kan gjøre ting enda bedre. På alle punktene er det samhandlingsarenaer for politikk og forvaltning. Selv om beslutningene ofte fattes av politikere (ikke bare) er det også et arbeidsfellesskap.

Så enda et perspektiv: Et *psykologisk perspektiv* siden forholdet mellom politikk og forvaltning også handler om *menneskelige relasjoner*. Politikere og byråkrater er mennesker, ikke så ulike. Det handler om *lojalitet og tillit*, det handler om *ansvar og myndighet*, det handler om *følelser og energi*. En kan få en energiboost om samspillet fungerer, da kan veldig mye positivt skje, og det handler så klart om personkjemi. Når det av og til går surt i forholdet politikk og forvaltning så er det ofte *kjemi* det går på. Det er i snitt 40-60 rådmenn som slutter hvert år, mange ganger fordi det har oppstått problemer mellom rådmann og ordfører, og tillitsforholdet og lojalitetsforholdet blir vanskelig å opprettholde. Det å forstå de psykologiske mekanismene i samhandlingen forvaltning og politikk er viktig.

I forlengelsen av dette et lite sidespor: det å være politiker er en veldig krevende rolle, det er stort ansvar, og i mange tilfeller vil det å være en statsråd eller statsminister være en *følelsemessig berg-og-*

dalbane. I en del tilfeller spiller det over i reelle psykiske lidelser som *depresjon* og *overmot*. Det er viktig å ha med seg at det er mennesker, vi har hatt en statsminister som ble sykemeldt pga depresjon, og samtidig kan en få politikere som er så kjepphøye at de er preget mer av overmot. En tidligere utenriksminister, *David Owen* har skrevet en bok om dette, ved å sitte på toppen kan en bli forført av sin egen rolle og miste kontakt med bakken *Hybris syndromet: Overmot*, *Narsissstisk tilbøyelighet: Makt og ære*, *Overdrevent opptatt av image*, *Overdreven tiltro til egne vurderinger og forakt for motstridende råd og kritikk*. Det å miste *realitetsforankringen* kan få klare politiske konsekvenser. Samhandlingen mellom politikk og forvaltning kan være preget av å kontrollere det her. Owen har for eksempel diskutert hvordan Blair håndterte deltakelse i Irak-krigen, men en kan ikke forstå en del politiske beslutninger om en ikke forstår de psykologiske aspektene.

Så det rettslige perspektivet på samhandlingen: Stortinget har en del kontrollorganer og mekanismer. Dette er en summering av en del rettslige. Grunnloven:

- §§ 30, 86 og 87 om konstitusjonelt ansvar
- § 75 f,g og h om tilgang på informasjon
- § 75 k og om Riksrevisjonen og Sivilombudsmannen

Dette med mistillit og informasjonsplikt er *ikke lengre bare sedvane*, i 2007 ble det vedtatt å bygge det inn både i *grunnlov* og *riksrett*. Det å bryte *opplysningsplikten* eller ikke fratruke statsråd det kan være straffbart, og i prinsippet medføre fengselsstraff. Det er også en del andre lover som regulerer rettslig, revisjonsloven. Stortingets forretningsorden har også en del måter å gripe inn på. Det disse reglene impliserer er litt ulike kontrollrelasjoner, dels mellom Storting og regjering og Storting og forvaltning. Når det gjelder Stortingets kontroll av regjeringen så er den legitim, den ligger i *parlamentariske prinsipper*. Men det er en noe tynnere linje mellom Storting og forvaltning, siden i noen tilfeller kontrollerer de direkte, som Stortingets kontroll og forvaltningskomité. Som en del av forvaltningen kan en ha plikt om å møte for Stortinget i en del anledninger. De *eksterne kontrollorganene* som *riksrevisjonen* og *Stortingets sivilombudsmann* for forvaltningen og EOS-loven (e-tjenestene) er også utfra Stortinget, og implisitt kontrollerer de også regjeringen. Her ligger det spenninger, siden vi har parlamentarisme hvor forvaltningen kommer inn på litt ulike måter.

Om vi ser på de kontrollrelasjonene som kanskje er enkle å forholde seg til at Stortinget kontrollerer regjeringen, og tilsvarende at

Det som er omstridt er at *Stortinget kontrollerer forvaltningen*, og at *kontrollorganer til Stortinget kontrollerer regjeringen*. Her er det en diskusjon, Stortinget har nok ønsket å utvide sine kontrollambisjoner også ut mot forvaltningen. Mye skyldtes en periode med svake mindretallsregjeringer, her fikk vi beslutninger i Stortinget som utvidet deres kontroll. Dette er en del av det hele, de mer rettslige rammene rundt relasjonene.

Kontroll føres med:

	Regjeringen (politikere)	Forvaltningen (embetsverket)
Kontroll føres av:	Stortinget (politikere)	Omstridt
	Politisk basert Kontroll	
	Stortingets eksterne kontroll- organer (ikke-politikere)	Faglig basert kontroll
	Omstridt	

Det økonomiske perspektivet

Til slutt det økonomiske perspektivet: Er diskutert i Østeruds bok, et *public choice* perspektiv på forvaltningen, som egentlig kompliserer at forvaltningen har *egeninteresser som handler om vekst i budsjettene*, og at forvaltningen egentlig har få incentiver til effektive til effektivisering og *kostnadsreduksjon*. Østerud avviser denne tesen ganske klart. Selv om det alltid vil være et ønske om å bedre ressurstilgangen til universitetet og høyskoler så er dette ikke den eneste motivasjonsfaktoren om en siter i ledelsen til et universitet, men det fanger opp et perspektiv på hva som driver virksomheten framover.

Enda flere perspektiver kunne ha vært nevnt, men dette illustrer at forholdet politikk og forvaltning er omfattende, og en kan anlegge mange ståsteder for å forklare det.

Gitt dette, hva gir god kvalitet på forvaltningen? Dette er også en anvendt problemstilling, siden i mye bistandspolitikk så fremleges det at det er viktig å bedre styresettet i land. Hva kjennetegner en god kvalitet i pensum? Rothstein / Teorell diskuterer dette. De argumenterer for at det som det handler om er et *forhold mellom borgere og offentlig myndighet*. Dette defineres til dels at en skal etterstrebe politisk likhet til myndighetene, men det viktigste er at de er upartiske i utøvelsen. I dette ligger det flere perspektiver, og de to forfatterne argumenterer for at dette er det mest sentrale perspektivet for å diskutere. Det er også noen alternative kvalitetsforståelser, som demokratiet per se, men også kriteriet rettsikkekent alment, som handler om "rule of law" at myndighetsutøvelse skal være forutsigbare, og gjort utfra lovvedtak. Det kan være effektivitet, altså at en oppnår målene med det et samfunn sliter med eller ønsker å oppnå som måloppnåelse og kostnadseffektivitet. Et fjerde alternativ er at det handler om legitimitet, den grad det er tillit og oppslutning så er det i seg selv en kvalitet.

Her er det litt ulike resonneringer en kan gjøre, R/T har gode argumenter for å trekke fram dette med upartiskhet som et sentralt kriterium, det ligger litt i det andre alternative forståelsene, men foreleser vil supplere det med effektivitetsbegrepet. Det hjelper ikke med likebehandling om en ikke klarer å levere tjenester som ro og orden. Kvalitet er vanskelig å definere, men det vil være en blanding av dette som en vil diskutere.

Konsekvenser for Sir Humphrey

Alt som er sagt vil ha konsekvenser for hvordan forvaltningen selv skal agere. Her kommer «komplikatoren» inn. Dette er en favorittøvelse i byråkratiet. Det innebærer å gjøre ting mer *komplekse, og overdrive*. Dette skaper en viss form for handlingslammelse. Men, det kan være en

nødvendig øvelse i noen sammenhenger, når Tony Blair etterspør noen som kunne ha komplisert hans enkle tenkning om et politisk initiativ så er det behov for å trekke fram både tilsiktede og ikke-tilsiktede konsekvenser av politiske vedtak. En konsekvens av dette (basert på forelesers erfaringer og normative tanker) er at om en sitter i en slik posisjon så er det *et poeng å ikke unnlate å påpeke negative og ikke-tilsiktede konsekvenser*. Dette er en stor feil om en bare er *lojal og underdanig* ovenfor politiske autoriteter. En må etablere et kunnskapsgrunnlag så politikere vet hva de gjør, de må i alle fall vite at hva konsekvensen er. Det er nødvendig å fremføre uenighet med tydelighet, men dette må skje internt. Det er mange heftige møter mellom embetsverk og politikere hver dag, hvor det er følelser og engasjement, hvor ting blir sagt med klartekst. Om en ikke fremfører dette veldig tydelig gjør en en embetsforsømmelse, det ligger i rollen. Men, en skal ikke pirke og pirke i det uendelige, men en handlingsregel er at en kan si det *to ganger*: 1 gang kraftig, så kan en si det en gang til om det er viktig, men så får det stå til, da får politikeren ta ansvaret. *En må også være positiv*, det er også en rolle å fremme politiske initiativer og tiltak som er i tråd med en politikers grunnposisjon. Komplikator ja, men bruk det med vanskelighet.

Teorien om byråkratiets upartiskhet går mot borgerne generelt. Men forvaltningen kan ikke unnlate å ta stilling til faglige spørsmål. Hva er fornuftige handlingsalternativer gitt politiske mål? Det er ulike handlingsalternativer i en slik syklus, noen vil ikke gi effekt, noen vil være å kaste bort penger, andre kan være veldig virkningsfulle. Dette er faglige spørsmål i stor grad, og forvaltningen er nødt til å ta et standpunkt, selv om politikere kan ha fikse ideer som ikke nødvendigvis er veldig godt fundamenterte. Da må forvaltningen si veldig tydelig fra. Dette er å redde en politiker! En sterk politiker etterspør en sterk administrasjon og forvaltning. En svak og usikker politiker vil ikke tåle en sterk forvaltning. En tydelig politiker vil være tjent med en sterk forvaltning. Normen er at de ikke skal være noen egeninteresse i forhold til budsjettet og lignende interessen ligger i å framme de faglige interessene i departement og andre enheter, ofte nedfelt i dokumenter. Men, det er tilfeller hvor det er en sir Humphrey som tipper over andre veien, og som mer forsvarer gamle posisjoner og har illegitime hensyn.

For å avrunde: Kodeks for offentlig ledelse

Dette er basert på en dansk gruppe av toppledere i forvaltningen har laget en kodeks for ledelse i forvaltningen. Det første punktet i denne kodeksen er ganske treffende og interessant: en skal avklare sitt handlingsrom med politisk ledelse. Politikerne sitter med ansvaret, men en klok politisk ledelse vil gi ansvar til forvaltningen. Dette betyr at en må ha en dialog, en løpende prosess av samhandling. Dette innebærer samtidig en dyp respekt for de politiske kravene som gjelder for forvaltningen, og de demokratiske prinsippene som en skal ivareta:..

Mest relevant er nr 7 – sitter du som departementsråd så har du et ledelsesansvar for departementet, sitter du som etatsråd så må du lede organisasjonen, selv om det er politiske rammer rundt det. Det ene er at det er en faglig legitimitet som en må verne om. I praksis må de som bekler rollene forholde seg til et kompleks sett med verdier og hensyn. Dette gjør det spennende og utfordrende å jobbe i dette feltet.

Reiser spørsmålet: Er det fornuftig å lage en tilsvarende kodeks for politikere? Vi har fått flere politikere og karrièrepolitikere. Det er 70-80 politiske posisjoner i departementene, før var det halvparten. Dette kan gjøre at en får mer detaljstyring av forvaltningen, så en kan trenge en rolleforståelse. Det det handler om er å si veldig klart hvordan en stiller krav til forvaltningen – den skal styres, men måten det skal skje på kan det være nødvendig å diskutere.

Oppsummering: Det er et dynamisk og kompleks forhold mellom politikk og forvaltning, ikke lett å skille mellom politikk og administrasjon. Det er mange dilemmaer, og det går rett inn i kjernen til statsvitenskap. Det å bedre kvaliteten og samhandlingen gir også bedre forutsetninger for å løse

samfunnsmessige utfordringer.

09: Betragtninger om faget

2010-10-26

I dag – først en prat om statsvitenskap som det som i notatet blir kalt ”betraktenden eller teoretisk forskning”, og så ”statsvitenskap som skapende, betraktende eller arkitektonisk virksomhet”. Dette er den nest siste av de ordinære forelesningene, neste gang oppsummering, så enda en dobbelttime nærmere eksamen, hvor det ikke skjer noe om en ikke blir stilt spørsmål.

La oss si at noen spør, ”hva er Minekonvensjonen?”. Så svarer noen ”det er et popband”. Hva er galt med det? Det er ikke sant, foreleser har googlet. Det er et problem, at svaret ikke er sant. Så kommer et annet svar: ”et sett av folkerettslegler som regulerer bruken av antipersonellminer”. Så kommer: ”det har jeg lest i russeavisa”. Den første biten er sann, men å ha lest seg til det i russeavisa er ikke noe spesielt kvalitetstegn på oppfattingen. Dvs, oppfattingen har en kvalitet: den er sann, men den er ikke velbegrunnet. Men, så sier noen andre, ”jeg har lest det i prekær politikk, s214-215”. Fortsatt er det sant, men den er også godt begrunnet. Vi antar at det som står i prekær politikk har vært gjenstand for en kvalitetskontroll, og den som har skrevet artikkelen har ikke tatt det ut av luften, men undersøkt det nærmere, for eksempel ved å se i FN pakten og sett at det er et sett med regler som på norsk heter Minekonvensjonen. Rent generelt, en kan vurdere påstander på to måter:

- Er det sant?
- Er de velbegrunnede?

Dette kan en putte i et firefeltstabell:

	Velbegrunnet, ja	Velbegrunnet, nei
Sant utsagn, ja	+ (her vil en være)	”lest meg til i russeavisa”: flaks (en vil helst ikke være her)
Sant utsagn, nei		”det er et popband”: -

Velbegrunnet ja / sant ja: det kan være noe usikkerhet, men det er ikke usikkerhet. Men, ofte er en på sant utsagn (nei) velbegrunnet (ja). En tror på ting, en tror det lenge, men så vises det seg etter hvert at det ikke er sant. Lenge trodde folk lenge at USSR og Kina utgjorde en blokk i internasjonal politikk, noen brukte ordet ”verdenskommunismen”, de hadde samme ideologi, og en god del samarbeid, også militært. Men, så viste det seg etter hvert at det var konflikt. Men, at de hadde sammenfall i målsetninger var ikke tatt ut av luften, det var feil. Å lande her er er ikke dårlig, gitt at vi er feilbarlige, vi er utstyrt med mye som kan sette oss på sporet av sannheten, vi er bare resultatet av naturlig utvalg, det har foregått i noen millioner år, men det er klart det er mye vi ikke kan fatte sikre slutninger om. Men, så lenge vi tenker over grunnlaget for det vi tror er det ikke så verst. Diagram:

Fenomen

Overstemmer med virkeligheten?

Utsagn

God begrunnelse

Belegg og slutninger fra belegg

Det vi gjør når vi studerer verden er å arbeide nederst, når en sier ”minekonvensjonen er et sett med folkerettsregler”. ”hvorfors det?” om en svarer ”det er sant”, så dummer en seg ut, det de er ute etter er begrunnelsen. I den grad vi anstrenger oss litt så trekker vi slutninger fra det vi tror, og mye av det vi tror på har vi god begrunnelse for, men vi oppdager etter hvert at vi tar feil. Dette er ikke så ille, det vi helst bør la være er å gjette i hytt og pine. Hva vil det si at ”det er belegg og slutninger fra belegg?” La oss si det er gjort et drap, og det er to mistenkte, Per og Kari. Det finnes et fotavtrykk. På det grunnlaget så peker det i retning av Per. Men, igjen, ingen har sett Per, så en har ingen observasjon, det er ikke noe direkte belegg, men det er usikkerhet inne i bildet, for Kari kunne ha utstyrt seg med store støvler. Sånn er det stort sett, mye av det vi mener er ting vi ikke kan se selv, vi må trekke slutninger fra det vi ser, eller fra det andre ser. Om en ikke gjør det kan en trekke svært få observasjoner, siden det er lite en direkte kan observere.

Alt det som foreleser nå har sagt gjelder veldig mye rart. For det første gjelder det hverdagslige undersøkelser av saker og ting, vi undres ”hvorfors er det sopp i kjelleren”, sånne undersøkelser gjør vi hele tiden. Det er noe vi prøver å danne oss en oppfatning om, og det gjør vi som regel ved å tenke over om det er belegg for det ene eller andre. Sånn er også vitenskap, formålet er stort sett det samme, vi vil gjerne vite hvordan ting er, danne oss en oppfatning som passer med fakta, en fremstilling som i alle fall ikke er direkte misvisende. Det er det vi helst vil til hverdags, og i forskning. Om det er noen forskjell her så er det til hverdags ikke alltid er så nøye, noen ganger kan vi se et poeng med å føre oss bak lyse, vi kan bestemme oss om en oppfatning og sette seg selv bak lyset. Klassisk: Kona er kanskje utro, og om jeg konfronterer henne med det så kan det senke ekteskapet, og det vil jeg unngå. Så, la meg sette meg selv bak lyset og få meg selv til å tro at det ikke er noe. Noen som tenker slik vil ha en oppfatning, men ikke sann. Et beryktet utsagn av Sarte, hvor det var antydninger til ”vi må ikke ta motet fra Viankor (den største Renault fabrikken)” – nå gjelder det å få revolusjonen i havn, så kan vi ta Stalins ugjerninger. Mange vil si det er noe tvilsomt. Men, la oss si at det et annet: Et samfunn med betydelig mistillit til politikerne, med store grupper som roper på en sterk mann, så sitter en som samfunnsforsker at regjeringen er gjennomkorrupt. Avslører jeg det så får fascistene vind i seilene → da sier jeg ikke noe for å redde demokratiet. Dvs, det kan være situasjoner hvor en unngår å si sannheten. Dette er avgjørelser en bare kan ta under henvisninger til meget tungtveiende etiske vurderinger. Det samme gjelder journalistikk. Journalister flest ser på seg selv som en slags vitenskapsfolk, politietterforskere bør absolutt ikke gjøre det, og ikke plante bevis, det vil være en grov ugjerning. Formålet er gjerne likt, metodene ens i prinsippet, ingen virksomhet av dette slaget her kan drives særlig lenge uten at en gjør observasjoner, uten *empirisk belegg*. Det er det en får når en bruker øyne og sanser, dette kan gjøres systematisk eller usystematisk. Som samfunnsforsker må en gjøre det på en systematisk måte. Den formen for erfaringsbasert undersøkelse som drives i vitenskapelige institusjoner har en helt annen karakter av å være planlagt og gjennomtenkt enn den virksomheten som vi selv gjør til hverdags når en gjør observasjoner.

Som regel kan en ikke observere fenomener, en kan ikke observere andres indre liv, hva de tenker, men en kan observere hva de gjør, så trekker en slutninger til deres indre liv, innstillinger og intensjoner. Denne metoden bruker vi over alt, men i vitenskapelig sammenheng er den mer systematisert, og basert på spesialisering og arbeidsdeling, vi fordeler oppgaver, spesialiserer oss, en får ”forskningsfronter”, når folk jobber mye med en ting så de kommer langt foran andre. Så stor forskjell i praksis mellom vitenskap og hverdags, selv om det i prinsippet er det samme. Er det stor forskjell mellom

naturvitenskap og samfunnsvitenskap? Foreleser mener nei. Formålet er det samme, en naturviter kan studere et objekt. Forskjellen ligger i det indre livet, det er det statsvitere ofte studerer, det naturvitere studerer er det som er fritt for subjektivitet. Det som kjennetegner samfunnsvitenskap er at en er opptatt av hva folk tenker, følte, trodde, mente, dvs, emnene er noe annet, men målet er det samme: en vil vite hva. Metoden er det samme, en kan basere det på observasjoner. I tillegg kommer hypoteser og teorier, og om det er belegg i det en ser. (Erik: jaha, men hva med eksperimenter og gjennprøvbarehet?)

To spørsmål: Hva skjer, og hvorfor skjer det? Samfunnsvitere studerer ting som grovt sett faller i tre kategorier:

	Hva? (beskrive)	Hvorfor? (forhold)
Handling	1	2
Holdning (intensjon)	3	4
Institusjon	5	6

Intensjon er i parentes, fordi det at en tviler på noe er også en intensjon, det kan også brukes om ønskelige forhold. Det norske ordet holdning eller innstilling er tryggere

Studieobjektene henger veldig sammen. Et av spørsmålene i Østeruds kapittel om krig er ”når finner krig sted?” Vi vet at det i alle fall har med bruk av vold å gjøre, å skade andre. Men, ikke hver gang noen gjør det har vi en krig. Når er det snakk om krig og ikke krig? Da er det snakk om å beskrive handlinger. Dette et et spørsmål som kommer før, om en ikke har en krig så er det ikke noe spørsmål om hvorfor. Eksempel: Det brant på Nasjonalteateret for noen år siden. Det som skjedde var at under forestillingen så kommer Wenche Foss og sier ”det brenner, det brenner”, og ingenting skjedde. Dvs, hva en gjør henger sammen med hvorfor en gjorde det. Mer interessant er det at når en har konstatert at noen gjør noe, og en spør oss om det (2), da må vi ganske snart ned til 3 for å få et svar. Vi forklarer handling under henvisning til de holdninger folk har. Hvorfor brøt Arbeiderpartiet avtalen med SV? Ap hadde til mål å oppnå X, og de så det å bryte avtalen helt nødvendig for å nå X. Samtidig, når en studerer folks holdninger så har vi normalt ikke noe annet å forholde oss til enn det vi gjør. Vi kan studere det de sier og gjør, og utfra det si holdningene, men det er usikkerhet. De som driver med gallupvirksomhet vet det veldig godt, som for eksempel preferanser til ekstreme partier på høyresiden, fordi det er fortsatt knyttet et stigma til å stemme for dette. Eksempel i FR hvor Le Penn lå ann til å få 11-12%, men fikk 19%. Dette var noe de som drev med gallup om viste, de måtte oppjustere tallene, men de tok feil av hvor stor avstanden var, hvor mange det var Le Pens fremtidige velgere. Dvs, for å forklare handling må en ned til holdningsboksen, men for å få en begrunnet forståelse må en gå til hva de gjør, hva de sier. Så det er en pil som går begge veier mellom 2 og 3. En er opptatt av hvilke partier en stemmer på, men vel så mye hvilke holdninger folk har. Holdningene er svart med verbale ytringer, som en må ta med en klype salt. Hvordan en finner valide uttrykk for holdninger som passer med handling. Validitet er viktig: Indikator (som hva de sier) er koblet til fenomen. For eksempel: ”er du rasist”? De fleste vil si nei, så en sier ”gitt en slik og sånn situasjon, hva ville du ha gjort?”. Dette er også et problem i naturvitenskap, hvor en studerer sykdommer ved å se på symptomer, hvilke symptomer kan vi lete etter, det er et spørsmål om å finne gode indikatorer.

Men, hvor blir det av strukturen? Nå har vi hørt mange ganger at når en skal forklare handling så må en se på strukturen. Men, saken er at et viktig sett av forklaring av holdninger er oppfatninger av hvordan verden er. Hvordan en slutter seg til hvilke oppfatninger folk har? En kan spørre dem, men en annen måte å gjøre det på er å se på hvilke omgivelser de er i, siden de setter spor etter seg i folks oppfatninger. Det at vi forklarer ting ved å vise til oppfatninger, det er ikke to ting, det er en og samme

ting, vi antar at folks oppfatninger stort sett er i overensstemmelse med omgivelsene, eller vi antar at når folk er i slike omgivelser vil de – det er ikke noen motsetning å forklare handling ved holdning og det å forklare at det har med omgivelsene å gjøre. Når en studerer institusjoner så vil det dels beskrive, la oss ta FN pakten, som er et regelverk på mange språk i mange fasonger. Det er et resultat av tidligere handling. slik kan vi studere institusjoner, vi kan påvise spor etter folks handlinger for eksempel ved skrevne regler. Vi kan også studere det ved å se på hva stater faktisk gjør. Inntil nylig var parlamentarismen ikke i den norske Grunnloven, men den var i høyeste grad et fakta, at regjeringen utgår fra det største partiet / koalisjonen. Dette var innarbeidet praksis, og det tok lang tid før det ble endret fra ”kongen utnevner regjeringen”, realiteten var en annen, den rådende institusjonen var ikke et enevelde, det hadde lenge vært et parlamentarisk demokrati: Dels skrevne regelverk, dels handlinger. Men, i bunnen av handlingene er det holdninger, og når vi studerer disse er det i bunn og grunn holdningene de har. En kan godt se for seg en institusjon som eksisterer, som ekteskap, der lover en ”i gode og onde dager”. Noen som sier det mener det helt alvorlig, men de fleste som sier det mener ikke det, de mener noe i retning av ”vi får se hvordan det går”. Tidligere tok folk ordene mer alvorlig, det skulle mye mer til før det ble skilsmisse. Det betyr at institusjonen ekteskap endrer seg, fordi folks holdninger til den endrer seg, og institusjonen er i bunn og grunn holdningen. (Kap 3 i prekær politikk handler om dette)

I grovt sett er det dette samfunnsvitene holder på med, de beskriver handlinger, de forklarer holdninger. Noen ganger kan en forklare holdningene utfra omgivelsene, om en lever i jungelen så har en visse oppfatninger, det er klart, det står i rimelig godt forhold til verden. Men andre holdninger, som mine dypeste ønsker, og min innerste overbevisning, det er også interessant. Hvordan kommer en på sporet av det? En kan vise til institusjoner, som ekteskap, i et samfunn vil det vil mange se på det som et mål, men det er klart at holdninger kommer veldig mange andre steder fra også, som mennesker en har direkte kontakt med, men også fra underlige måter selv til oss som ikke er så opptatt hva andre bryr seg om, vi får holdninger på ulike måter. Det er vanskelig å forklare disse inderlige holdningene. Østerud snakket om ”den moraliserende staten”, og foreleser nevnte at holdningen til ”ærbarehet” har forandret seg voldsomt. Hvordan forklarer en det? Ikke lett.

Mye mer kunne ha vært sagt, for eksempel om forholdet mellom å studere enkelthendelser og det å forklare lover.

Om naturlover (spørsmål) Naturen er regulær og forutsigbar i den forstand en kan skille ut små biter av den og studere det separat i et mikroskop. Når det er flere av dem så er det komplisert, å få en potteplante til å vokse fint er vanskelig. Det samme med samfunnet, en må skille mellom at det er noen regulariteter, det er noen mønstre i hvordan mennesker tenker, men det er alltid en lang rekke tilbøyeligheter, og det er et samspill. Men, vi har ikke isolert noe som tilsvare naturlovene, men vi vet en del. Når vi studerer menneskers indre liv så studerer vi fenomener som vi ikke kan legge under lupen annet enn sine egne, alle andres må en slutte seg til, der ligger det en usikkerhet som er helt fundamental. (Og en del annet som også er feil) Fri vilje er underlige greier.

(og så, neste time)

Statsvitenskap som arkitektonisk fag

Med de to første slidene prøver han få fram tre poenger. Det første er at om en tenker på statsvitenskap eller omtrent ethvert annet fag, om en teker på det et fag som fortolker og beskriver eller noe som gir premisser for handling, og (andre poeng) mye av tankene vi gjør er ganske like. Det tredje poenget: det finnes også et annet kriterium for sannhet og holdbarhet enn det som har å gjøre med overensstemmelse av virkeligheten, og mye litteratur har med et annet kriterium enn overensstemmelser med

virkeligheten

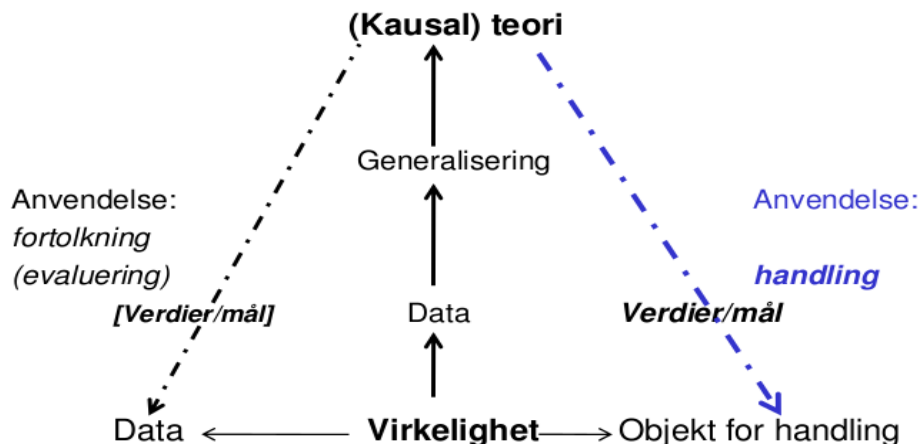

Illustration 3: Allmennfag og profesjonsfag:skjematisk illustrasjon (1)
(Basert på Ole Berg 1986:130)

Dette er en modell som passer en skisse som beskriver oppbygging, det vi kan kalle empirisk basert, induktiv måte å bygge teori opp på. Vi gjør observasjoner om virkeligheten, disse er data, vi analyserer disse, utfra dette prøver vi å trekke noe mer generelle slutninger, og utfra det får vi noe vi kan kalle en *kausal teori*. Om vi bygger en *induktiv teori*, som Hanne Ordrud beskriver det, så observerer de hvordan velgere oppfører seg. De samler data om velgeratferd, om holdninger, meninger osv, så generaliserer de "er de noe mønstre i dette?", ja, det er slik at stemmegivning varierer med alder, utdanning og til dels med hvor en bor, om det er i by eller ikke. Det finnes altså en del slike mønstre i stemmegivningen, dette er ikke ubrytelige lover, det er statistiske mønstre, som for at om en bor i en by og har høy inntekt så vil en mer sannsynlig stemme H enn om en bor på landet og jobber i landbruket, da vil en mer sannsynlig stemme på Sp. Disse mønstrene generaliserer en, og prøver å bygge inn i en kausal teori. *Denne teorien kan vi så bruke til å fortolke atferd vi observerer*, vi forstår rett og slett enkelttilfeller, vi forstå en gruppes stemmegivning i lys av generaliseringene. Om vi går ned i gjen så bruker vi den generelle kunnskapen på tilfeller, så mener vi at vi har gjort så godt vi kan å forklare. Om en i stedet var ansatt som byråsjef kan en få et spørsmål fra statsråden, "hva vet vi om årsakene til endringer i sykefravær?" Dette er et viktig politisk spørsmål. Så går vi til samfunnsforskerne, og disse har laget noe ulike modeller. Disse er delvis forskjellig pga forskjellige disipliner tar for seg ulike fenomener. For eksempel økonomer, at variasjon skyldes økonomiske overveielser, som forskjell mellom lønn i arbeid og lønn som syk. Men, om er over den politisk handlende, og skal gi statsråden råd om hvordan en skal legge opp offentlig politikk, så gjør en noe av det samme, en tar utgangspunkt i teoriene, og gir en anbefaling, en tar utgangspunkt i modellene, og sier at om det er slik så vil det hjelpe å redusere sykelønnen slik og slik som endrer de økonomiske incentivere. Om en derimot ser på hva fysiologier sier så vil de si at det har blitt et hardere arbeidsliv, mer stress, dette er en dominerende holdning, og dette har andre policy implikasjoner, og en må gjøre noe med arbeidsmiljøet. I begge tilfellet er det en gjør som rådgiver for statsråden å ta utgangspunkt i empirisk basert kunnskap i ulike disipliner, som er generalisert opp til å bli en teori, som forklarer sykefravær, så bruker en denne generelle kunnskapen for å gi råd om hvordan en kan få ned sykefraværet.

Det var de to første poengene. Det finnes noe teori som har et løsere forhold til virkeligheten, og som har en annen standard for holdbarhet. Det er teori som arbeider hypotetisk deduktivt, og mye *rasjonalitetsteori* gjør dette, spillteori for eksempel. De har også et utgangspunkt i en virkelighet, men

ikke i første omgang går de ut og ser på hvordan virkeligheten er. De sier: vi gjør noen antagelser om hvordan aktører tenker og handler. Økonomer gjør for eksempel ofte antagelser om at konsumenter er opptatt av å minimere utgiftene ved et kjøp, og produsenter vil maksimalisere inntektene. Om en antar dette så følger det ting som har med volum og pris, dvs, det følger noe. Så vi trekker slutninger om implikasjoner av forutsetninger, og kan bygge en teori om det. For bestemte typer spill, så vil rasjonelle aktører gjøre det på en viss måte. Hva slags *sannhetskriterium, eller holdbarhetskriterie* er det en bruker da? Dette er viktige typer kriterier også i forskning. Vi spør: Følger virkelig denne slutningen av de premissene vi har tatt utgangspunkt i, er resonnementet *logisk konsistent*? En del statsvitenskapelig forskning arbeider med denne typen modeller, og bruker også denne typen til å forstå og fortolke en bestemt utsnitt av virkeligheten, og gi råd om beslutningstakere om ting. Eksempelet om sykelønn, kunne alternativt være basert på grunnlag av slike rasjonalitetsmodeller, hvor en antar at den enkelte vil maksimalisere sin egen økonomiske velferd. Av og til blir tolkning, og tilbake til Cubakrisen som Allison har beskrevet nøye. Da vil en vite at tidlig på 60 tallet så oppsto det en ganske kritisk situasjon som følge av at USSR utplasserte mellomdistanseraketter på Cuba, dette ble oppdaget av CIA. USA vurderte så hva de skulle gjøre, og valgte en marineblokade av Cuba, for å hindre nye raketter til Cuba. På et vist tidspunkt, og dette var en høyspent situasjon, en av de aller mest farlige under den kalde krigen. En stykke inn i blokaden kom det meldinger om at et sovjetisk skipskonvoi på vei mot Cuba hadde saknet farten. Så er spørsmålet hvordan vi skal tolke dette. Så kom det to tolkninger på bordet, begge bygget på rasjonalitetsmodeller og som spurte: ”hvordan skal vi forstå dette som rasjonell atferd”. Den ene hadde en militær tankebane som utgangspunkt: ”om USSR har til hensikt å bryte blokaden, hvordan vil de da opptre? Svare ter at det ikke er nok skip i nærheten, så når de sakner farten er forklaringen at de venter på forsterkninger. ” dette er rasjonelt, men tar utgangspunkt i en antagelse om intensjon. Den andre tolkningen var annerledes, også basert på rasjonalitet: ”Det vi nå ser et et første forsiktig signal fra USSR om moderasjon, det vi ser er at de sakner farten i et forsøk på å signalisere til presidenten og kriseteamet at vi vil prøve å få til en fredelig løsning”. Disse to gir to helt forskjellige tolkninger og reaksjoner. Den siste vant fram, presidenten valgte den, og det de gjorde var å gi et signal tilbake var å trekke den amerikanske blokadelinjen litt nærmere Cuba. Dette er et interessant eksempel på signalutveksling i internasjonal politikk. Begge ser atferden som rasjonell, men de har ulike premisser om hva som var USSRs intensjon. Slik vil det ofte være, og om en bruker rasjonalitetsmodeller for å foreskrive handlinger er en prisgitt å ha en klar forståelse av hva målet er. Ofte vil det være flere mål, en statsråd vil være opptatt av andre ting også, for eksempel om hvilke konsekvenser det vil være for partiet og regjeringen, men vil også være opptatt av andre nasjonale interesser, som produktiviteten i bedriften, og denne er gjerne knyttet til hvor mange som kan jobbe. Denne typen modeller kan først brukes med mening om vi har klare premisser i utgangspunkt, og noen av disse er knyttet til hva vi ønsker.

Statsvitenskap som politisk ingeniørfag.

Ingeniør fag går på å lage noe, konstruere noe. Utgangspunktet er at en har en modell eller teori og bygge på, som inneholder det vi trenger av generell kunnskap. *En modell er et forenklet representasjon av virkeligheten* (et objekt). Om vi sier at en stat er en rasjonell enhetlig aktør, så er det et forenklet bilde av staten. Om vi sier at arbeidere vil maksimalisere sin inntekt, så har vi et forenklet bilde av hva som styrer arbeidstakere. En modell skal *forenkle* i denne forstand, det er noe poenget, men den skal også representere, vi skal kunne trekke slutninger fra modellen til det virkelige objektet. Dette er spesielt viktig for en ingeniør. Når en ingeniør beregner hva slags materialer og tykkelse en kan ha på en bro som skal tåle en viss type trafikk, så bygger ingeniøren på antagelser som er teoretisk begrunnet. Når SINTEF og NTNU prøver å finne ut hvordan et fartøy oppfører seg så bruker de modelltanker, så er tanken at modellen av skipet, at observasjonen av dette, kan overføres til virkeligheten, at den

representerer. Denne typen virksomhet bygger på at vi har modeller som ikke bare forenkler men også representerer. En teori defineres ofte som et sammenhengende sett av generelle utsagn om et fenomen – utsagn vi har grunnlag for å ha betydelig tillit til. For det Berg kaller ”kausal” teori vil disse påstandene ta form av utsagn om *årsaks-virknings-relasjoner og tillit* baseres på en kombinasjon av funn som viser et bestemt mønster av korrelasjon og identifikasjon av en eller flere ”mekanismer” hvorigjennom årsaken kan skape effekten. En slik ”mekanisme” kan sees som en nærmere spesifisering av en bestemt ”forklaringslogikk”.

Det er altså utgangspunktet, når vi bruker faget på denne måten så bruker vi modeller, disse skal forenkles og representere, og vår tillit til at de representerer baseres på at vi har en teori som vi fester tillit til. Så tar vi av og til feil, noen ganger kollapser broer, og noen skip synker. Det vi gjør når vi bruker faget på denne måten er at vi ofte vurderer alternative tiltak, og prøver å si noe om hvordan de fungerer i bestemte situasjoner. Om vi har en teori om sykefravær så kan vi gi råd om hva som bør gjøres. Disse rådene vil være omtrent så gode som det første hvor bra vår teori er, og for det andre vår anvendelse av denne. Vi må klassifisere det tilfellet vi står ovenfor. Så tre raske eksempler på noe som vi om vi går inn i offentlig forvaltning eller blir politikere kan komme ut for:

- *Institusjonsutforming*, husk Saglies forelesning om to viktige egenskaper ved en god forvaltning: Den skal tilfredsstillende å være politisk *lojale*, og tjener regjeringen som vi som velgere indirekte velger og godta det selv om det er en regjering som en selv ikke ville like. Det andre er at den også skal være faglig *uavhengig*, og ha faglig *integritet*. En skal ikke gi råd ut fra det en tror statsråden ønsker å høre, ikke la statsråden henfalle til ønsketenkning. Husk Blairs sitat om at hans rådgivere ikke opprødde med sin faglige integritet i behold. Slik vil det ofte være. Men, hvordan skal en utforme en organisasjon hvor disse to hensynene er tatt hensyn til? Et viktig virkemiddel for å sikre faglig uavhengighet er å rekruttere folk med bra kompetanse og gi dem uavhengighet. (I det gamle systemet var embetsmenn uavsettelige unntatt ved dom, så de ikke skulle kunne avsettes om de ikke gjorde noe kriminelt) Det andre, en må prøve å differensiere domenen, avgrense noe, og ta noen funksjoner ut. I Norge og andre land skiller en ut noen direktorater og faginstanser som skal være mer uavhengige enn embetsverket i departementet. Noen skilles helt ut, som Norges bank, som ikke kan dirigeres i enkeltsaker, bare overordnet, men skjønnnet skal være uavhengig.
- Tilsvarende, om en ser på *løsningsutforming (policyutforming)*, hvordan skal en utforme en løsning som gjør at andre vil delta i ved frivillig samarbeid? Det ene er et mer økonomisk resonnement, det bygger på et mer empirisk funn. Eks: USAs forbudstid, da var det en koalisjon som vokste fram, mellom baptister som ønsket å beskytte mot alkoholens fordervelse, og det andre var bootleggers, som tenkte som så at om den legale omsetningen går ned, så vil etterspørselen fortsatt være der, og det kan vi tjene på. Hvis den kan etableres bare gjennom frivillig samarbeid: Sørg for at fordelingen av grensekostnader ved tiltaket blir (tilnærmet) proporsjonal med fordelingen av grensenytte Utform prosessen og løsningen slik at den genererer idealistisk engasjement og samtidig ivaretar materielle egeninteresser for innflytelsesrike aktører - Kombinasjonen av moral og profitt er vanskelig å slå!
- Strategiutforming: Eksempel: Hva vil være den mest effektive valgkampstrategi (for et bestemt politisk parti ved et bestemt valg)?

Løsningsutforming som flerfaglig utfordring

En vil ofte stå ovenfor problemer hvor en trenger en tverrfaglig tilnærming. Eksempel med miljøpolitikk. Om vi er opptatt av å gi Solheim (miljøminister) råd om hva som er gode tiltak, hva slags

kunnskap er det da vi trenger? Vi trenger noe *naturvitenskapelige ressurser*, som kan fortelle oss for eksempel hva som er bærekraftig utvikling. Så vil vi ønske å spørre våre *økonomiske kolleger*, siden vi vil ønske å velge den løsningen som maksimaliserer menneskelig velferd. (Dette er den antagelsen vi ofte legger til grunn når vi beskriver miljøpolitikk. Men, det er en del av miljøbevegelsen som ikke har det utgangspunktet, ”målet må være å respektere naturen”, økofilosofi som Arne Ness, motstand mot hvalfangst. Da blir ikke spørsmålet hvordan en best kan respektere naturens egne lover.) Vi som *statsvitere* kommer inn litt ut i denne kjeden, og sier jaha, nå kan vi analysere hvilke tiltak som i det hele tatt har en sjanse til å bli vedtatt. Det kan ikke være hovedkriteriet for hva som blir valgt.

Om en tenker på statsvitenskap som en underviser det på UiO, hvilket fag er det vi underviser i, er det almenfaget eller er det... Sitat fra en undersøkelse, hvor en spurte ”hva slags kvalifikasjoner mener dere utdannelsen har gitt dere”, hva vil du sette høyt, hva vil du sette lavt:

Utdanningen gir (meget) gode akademiske kvalifikasjoner

- Innhente og bearbeide kompleks informasjon .91
- Evne til analytisk tenkning .87
- God forståelse av fagets teorigrunnlag .86

Men den gir et (langt) svakere utgangspunkt når det gjelder operative, ferdighetsorienterte kvalifikasjoner

- Trening i muntlig fremstilling .30
- Grunnlag for å jobbe profesjonelt .56

Vi har blitt trent godt i å innhente og bearbeide informasjon. Videre, evne til analytisk tenkning, god forståelse av fagets teori. Men så, ”trening i muntlig presentasjon”, det får vi ikke. Grunnlag for å jobbe profesjonelt, ikke bra. Det siste er et tall for SV fakultetet generelt, men er neppe dramatisk forskjellig for statsvitenskap.

Hva om en vil styrke profesjonfaglige innslag i utdanningen? Det ene er at en kan legge inn mer trening i teoribasert problemløsning, dette er mulig, men lettest i mindre grupper. Vi kunne gå lenger i retning av å gi oppgaver som forutsetter at vi bruker generell kunnskap, som forskning om krig og fred, hva er det som korrelerer med høyt med krig, og høyt med fred? Om forskerne har rett om at dette er kritiske faktorer, så kan vi spørre om en bestemt politisk situasjon i verden, hvor høy er risikoen for bestemte typer voldsbruk i denne situasjonen? Det er en rekke sanne grep som instituttet kan gjøre om de bestemmer seg for å gå i denne retningen?

Neste uke er det oppsummering, så kommer en ”survey” om spørsmål og sånt.

10: Oppsummering

2010-11-02

Halshugging av Torben Oxe (Bestemt av Christian II, etter at elskerinnen døde plutselig): Eksempel på en handling, til syvende og sist tatt av en person, men innenfor et fellesskap, det er en kollektiv aktør. Til syvende og sist er det enkeltindivider som er involvert i prosessen. Ikke minst, det er en forskjell å forklare handlinger til enkeltindivider og handlinger til kollektive aktører som stater. Hvordan forklare at kongen skriver under dødsdommen? (Adelen hadde tidligere frikjent han)

	Generell forklaring	Partikulær forklaring
Viser til posisjon	1: Kan være et ledd i kampen Christina II fører mot adelen (han vil være enevoldshersker). Viser til maktforhold, kongens posisjon i en struktur, av konge, adel, borgerskap, og kongen gjør det han gjør for å styrke sin posisjon innenfor denne. Ikke bare posisjon, men også en forklaring som har generell karakter, da dens underliggende premiss er at kongen har et mål, å styrke kongemakten, og det gjør han på en rasjonell måte. (Rasjonalitet antas være et alment trekk med hvordan mennesker forholder seg til verden.)	4: Dette er en brysom rute. Noen har sagt, kanskje ikke med rene ord, at den er problematisert for mye. Her er Parsons institusjonelle forklaringer. Det er flere tanker som skjuler seg her. En kan tenke seg at her var det ting som talte for å utfordre adelen (basert på en forståelse av situasjonen), men valget han tok var kanskje tilfeldig. Han plukket litt på samme måte som vi velger en type kaffe i stedet for en annen. Noe av det Parsons vil frem til at det er en ubestemt situasjon. Vi forstår verden, men har ingen klare grunner til å gjøre noe spesielt. (forts..)
Viser til forståelse	2: Christian den andre gikk inn en dyp depresjon etter Vibekkes død (elskerinnen), det er ikke uvanlig at folk i den tilstanden mister litt grepet med realiteten. Det var kanskje en dristig strategi å sidestille adelens dom og lage en domstol av bønder. Forklaringen er generell: Depresjon formørker folks sinn, men det er ikke posisjonen (den objektive maktposisjonen), det er hans (mis)forståelse, hans forestillinger om maktposisjon, som er preget av depresjonen.	3: Andreas Holmsens Norgeshistorie forklarer at han hadde voldsomme svinginger i oppførsel, kongen hadde ikke bare problemer knyttet til depresjon, men var i utgangspunktet ganske ustabil. Kanskje bipolar, i det ene øyeblikket selvsikker og ambisiøs, i det neste usikker og handlingslammet. Dette er spesielle trekk knyttet til personen, så det er en forklaring knyttet til forståelse, men som ikke er psykologisk lovmessig, men peker på et personlighetstrekk med en enkelt person.

4 forts.. Hvorfor kalles dette institusjonelle forklaringer? Parsons sier at det er fordi slike valg kan skape presidents. I neste omgang når en tilsvarende situasjon oppstår på nytt så vil valget ha staket ut en kurs, som gjør at det blir lettere å gjøre det neste gang. Å sidestille riksrådet og skape en domstol av

bønder kan ha staket ut en kurs. Han har skapt en institusjon, eller i alle fall kimen til en institusjon som han ikke bare kan kaste av seg. Dette synes å være et viktig poeng. Men, det er fullt mulig å tenke seg at slike valg viser til posisjon og er partikulære, det kan være valg som ikke staker ut kursen. Det er også ikke så godt å si hva som er materiell struktur og hva som ikke er det, som at det finnes et rettsvesen, det er åpenbart et institusjonelt faktor, men her kan det problematiseres mer.

Den institusjonelle kategorien er mer sammensatt, som at det å ha en rolle i en institusjon kan peke ut din atferd. Foreleser ville gjerne kunne skille mellom materiell struktur og institusjonell struktur i kategori 1. De glir over i hverandre, siden hva som gir makt kan i bunn og grunn være materielle forhold. Noe tilsvarende kan en gjøre for kategori 4. Parsons bok er ikke noen enkel bok, ikke bare fordi tematikken er vanskelig, men fordi det er uklarheter som reiser seg etter hvert. Dette vil bli tatt vare på når en lager eksamensoppgavene. Men, det er andre ting her som en bør ha fått med seg.

En struktur som ikke lar seg gjøre noe med er landskapet, som at en har kystlinje. Men, en materiell struktur kan oppstå også ved at visse egenskaper blir betraktet som makt av andre, som i holdningen av underdanighet som andre har, eller fordeling av rikdom og materielle ressurser. Også noe Parsons kaller materiell struktur. Det er tregere enn institusjoner, men disse kan også være trege, siden de er mer enn det som står i lovbøker og sånt, det har også å gjøre med hvilke holdninger og innstillinger folk har. De kan være vanskelig å gjøre noe med. Da den franske nasjonalforsamlingen avskaffet adelige privilegier i 1789 var det ikke gjort over natten at en var kvitt underdanighet ovenfor adelen. En kan ha en lov som sier noe, noe annet er om en faktisk er det. Men, sånn er verden. Firefeltsmatriser forenkler, men de gjør også at en kan oppdage hvor innfløkt verden faktisk er. Hva er forholdet mellom dette og forrige gangs tema? Når en driver med samfunnsforskning er er å beskrive verden, dette kan være så treffende at en kan ta ordet sannhet, ”omtrent sånn har jeg grunn til å tro verden er”. Hva er sammenhengen mellom dette og målet med forskning, å komme så nær sannheten som mulig? Det Parsons gjør er å sette opp en meny over hypoteser som er verdt å undersøke, noe har skjedd, hvor skal vi lete? Se om det ikke finnes en god forklaring ved å se på beslutningen utfra posisjonen aktøren har, osv. Firefeltstabellen gir oss en oversikt over hvilke baner det er hensiktsmessig når en skal forklare hvorfor det skjedde. Da kan en tenke i disse banene, det er en meny av mulige forklaringer.

Forrige forelesning: Arild sa det finnes også en annen slags sannhet. La oss si at vi går ut fra at mennesker er rasjonelle, de danner seg oppfatninger som er virkelighetsnære. Med utgangspunkt i dette aksiomet kan en så avlede (dedusere) antagelser om hva som vil skje for eksempel i en situasjon som ligner på fangens dilemma. En kan med utgangspunkt i antagelsen om rasjonalitet logisk utlede hvordan folk opptrer. Denne konklusjonen kan sies å være sann. Her har foreleser litt forbehold om bruken av ordet sant. Om aksiomene er riktige, og resonnementet er logisk, da vil sannhetsgehalt i aksiomene bli overført til konklusjonen, men om de ikke er det så vil konklusjonen ligge langt fra virkeligheten. En logisk holdbar konklusjon kan være gal i betydningen ”ikke i overensstemmelse med virkeligheten”, men den kan være logisk konsekvent. Vi har begge disse elementene av riktig og galt med oss når vi er ute og driver analyse. Logisk konsistens / overensstemmelse med virkeligheten. (Kanskje bør en bare bruke ordet ”sann” om det siste)

(neste foreleser – flere av lysarkene er brukt før)

Raino har tatt opp det sentrale, ulike resonnementer som en bruker når en analyserer handling. I dette tilfellet politiske handlinger. Det foreleser nå vil gjøre er å gå litt videre, og begynne med byggeklossene i den typen analyser som vi engasjerer oss med når vi driver statsvitenskapelig virkelighet. Disse byggeklossene vi gjør bruk av kan for eksempel være begreper. Vi har en rekke begreper i statsvitenskap, men noen enkle poenger vil bli gjennomgått. Det ene er at når en står ovenfor disse begrepene så er det dels tale om en nominell definisjon, hvordan begrepet er definert. Å si at det er

nominelt betyr å angi det så detaljert en kan de kjennetegn som skiller det fra andre begreper. Som når en definerer makt så angir en noen begrepskjennetegn som skal skille makt fra andre begreper. Tilsvarende, når en står ovenfor begrepet stat, som i statsvitenskap (forsøk på å innføre nye betegnelser, som politologi har ikke ført fram). *Hvordan definerer vi begrepet stat? Hva er en stat?* Det vi gjør når vi operer på det planet er å forsøke å angi hvilke begrepskjennetegn som gjør at et begrep faller innenfor eller utenfor. Hvilken prosedyre skal en gå gjennom for å måle makt i en bestemt relasjon? Da må vi ta utgangspunkt i den nominelle definisjonen, men vi trenger en oppskrift på hvordan vi skal måle, de kan være mer eller mindre makt, mer eller mindre konflikt. Hvordan måles det? Grunnleggende spørsmål. Nå summarisk noen av begrepene vi har jobbet med som er sentrale og grunnleggende.

Et av disse er begrepet konflikt. Grunnen til at forleser har gjort dette er ikke bare at det står i Mitchells bok, men for å understreke at det er flerdimensjonale begreper. Konflikt, for eksempel kan ha flere dimensjoner. Om en følger Mitchell så kan en peke på tre av de dimensjonene som en kan beskrive konflikt ut fra. Det ene sier Mitchell er *konfliktsituasjonen* den tilstand at en aktørs mål eller underliggende interesser helt eller delvis utelukker en annens. Om en beskriver en konflikt utfra dette så beskriver en at to eller flere parter har mål eller interesser som ikke begge kan oppfylles samtidig, som en stor del av et knapt gode. Det er ikke mulig, om godet er endelig gitt så er det en bestemt mengde av det. Da foreligger det en objektiv konfliktsituasjon. Men, så er det gjerne slik at noen spør: objektiv, men det kan vel være viktig å se på hvordan den oppfattes? Derfor er det også vanlig å i det minste presisere om en snakker om partenes *oppfatting* (Mitchell gjør dette, subjektive termer) eller *det objektive* at partenes interesser ikke kan oppfylles. Poenget med dette er at hver gang en forsøker å beskrive en konfliktsituasjon så krever det presisjon, om en snakker om atferd, hvor mye konflikt det er i oppførselen (krig, men mange andre former som ikke er krig) Så er det holdninger, og dette er et følelsesmessig område. Forholdet mellom konkurrent og fiende. Å være konkurrenter kan være nøytralt, en kan konkurrere uten å være følelsesmessig involvert (da er en fiender). Når en skal beskrive en konfliktsituasjon så er det viktig å være presis, sikter en til situasjon, atferd eller holdning. Forskjellen er ikke trivielle, siden en kan ha en objektiv situasjon, en konflikt, hvor partene ikke opptrer fiendtlig mot hverandre. F.eks. Marxistens oppfatning av falsk bevissthet. Tilsvarende, det motsatte, at det kan være konflikt uten at det må være noe underlag for dette. En må trene opp presisjonen i hvordan en beskriver, måler et bestemt tema.

Så trekanttegning Situasjon – -- Atferd – Holdning. Denne første forklarer atferd, en må forstå det som en reel tilpassing til en situasjon, som er noe som foreligger eksternt, noe som er et landskap en befinner seg i, ikke geografisk, men som sosialt eller politisk. Om en bruker denne typen forklaringer så er det disse pilene peker på, fra situasjon til atferd, det legger premisser som en aktør legger sin aktør på, vi forstå konfliktatferd utfra situasjonen. Forholdet mellom Kina og USA er delvis en konkurransesituasjon om innflytelse i regioner og verdenssamfunnet. Når en part så oppfører seg på en viss måte, som om USA skulle gjennomføre handelssanksjoner mot Kina så vil det påvirke det objektive forholdet mellom partene. Kina ville ha større grunn til å forstå det slik at de gjør det for å..

Så er det det psykologiske forholdet, her går det piler fra Holdning til atferd, med en mindre pil tilbake. En har en holdning, dette følelsesmessige engasjementet i mennesker former, det kan være mer eller mindre løst knyttet til atferd.

På pensum er det et bidrag, Samuel P Huntington, denne er et eksempel på et idebasert perspektiv på makt. Det er ikke helt idébasert, eller i den kategorien, fordi Huntington refererer også til strukturelle elementer, men hans hovedforklaring er at det er flere utviklingstrekk i tiden etter den kalde krigen som øker kulturelle skille, så er han bestemt opptatt av at de viktigste, som det han mener er mellom

sivilisasjoner, som en grunnleggende enhet. Så har han et annet viktig premiss for resonnementet, kontakt eksponerer oss for forskjeller, og desto mer kontakt det er mellom mennesker i ulike sivilisasjoner så blir en mer oppmerksomme på forskjellen. Dette behøver ikke gi kimen til en konflikt, men det kan gi det. Med tett kontakt blir en mer klar over forskjellene, i alle fall inntil vi blir integrert og sosialisert. Så har en endel andre premisser, det viktige her er “vestens dominerende stilling i politikk og økonomi fører til at folk og grupper i andre deler av verden prøver å samle seg om egne verdier og egne mål, prøver å stå fram og hevde sitt særpreg og sine spesielle verdier og synspunkter.” Alt dette og noe mer ligger i bunnen for Huntingtons resonnement at vi går mot en tid med mer konflikt mellom sivilisasjoner. Dette skapte mye debatt:

En metodologisk observasjon. Vi har en artikkel av Bruce Russett på pensum, han tar utgangspunkt i Huntingtons resonnement, og de prøver det ved å undersøke statistisk hvilke faktorer som best forklarer at det blir krig i en periode etter ww2. Det første metodologiske poenget er at denne undersøkelsen ikke direkte treffer Hs resonnement. Den viser f.eks. at geografisk nærhet og styreform forklarer mer enn det de har lagt inn av sivilisasjonsforskjeller. Men, H sier at dette er etter kalde krigen, og konfliktene mellom sivilisasjonene kan oppstå mellom grupper internt i enkelte land. Hvordan prøve? Bruke datasett som går fram til 2008, ta inn borgerkriger, og konflikter på et lavere nivå enn det som er liggende i disse databasene. De har ulike definisjoner for hva som skal til for at de skal kunne komme med. Det andre han kunne ha gjort var å gå inn og gjøre dybdestudier av noen tilfeller av konflikt, eventuelt gå inn i dybdestudie av samfunn, stater som har grupper som representerer ulike sivilisasjoner, og se på hvor mye konflikter som skjer langs skillelinjene som Huntington legger opp. Om en borrar dypt nok, kan en identifisere den mekanismen som Huntington er opptatt av: Kulturelle forskjeller mellom sivilisasjoner. I noen tilfeller faller dette sammen med sosioøkonomiske skiller. Det må vi da prøve å finne ut av, det leder til poeng to: Artikkelen til Russett og Neal prøver å etablere statistiske mønstre og regelmessigheter, men en korrelasjon er ikke en forklaring. En korrelasjon er en påpekning av et mønster, men spørsmålet gjenstår: hva forklarer mønsteret? Da er en inne i forklaringslogikkene som Parsons skriver om. I disse forklaringslogikkene ligger noe som Elster og andre kaller mekanismer, noe som forbinder årsak og virkning, noe som får effekten til å inntreffe. Dette er viktig, det er viktig å være klar over at en korrelasjon, uansett hvor sterk den er, aldri kan være en forklaring, derfor må en hele tiden søke som Parsons gjør, lete etter den underliggende forklaringslogikken, de underliggende mekanismene som gjør at vi får et bestemt mønster.

Vi har også et nøkkelbegrep i studiet, makt. Dette har det samme problemet som med konflikt, det er også flerdimensjonalt, det kaller på finere distinksjoner. For noen formål er det viktig å gjøre disse distinksjonene, av og til trenger en disse, og noen forfattere bruker finere skille når en leser en tekst så er det viktig å få tak i forfatterens distinksjon, og om forfatteren prøver å fange inn spesifikke varianter. Foil om begrepet makt:

Det er ikke uvanlig å skille mellom makt og autoritet. Autoritet er noe vi tillegger en aktør. Det kan springe ut av individets posisjon i en struktur, som en kan tilkjenne Berlusconi autoritet i kraft av italiensk statsminister, men en kan også tilegne en person autoritet i form av hvilken person en er, som Nelson Mandela, som har autoritet ut fra “the kind of being he is”. Autoritet, makt og innflytelse (som ligger noe mellom disse to). først hopping rett over til Hernes’ perspektiv på makt. Dette er et strukturelt perspektiv i den forstand at Hernes forutsetter på at aktøren reagerer på et ytre landskap, en situasjon aktøren befinner seg i. Det som gir en aktør makt over en annen er det som gir den andre aktøren makt over den. Hvis vi sier det så oppstår det umiddelbart et nytt spørsmål, hva er avhengighet. Sånn er det ofte når en resonnerer faglig, det første svaret skaper et nytt spørsmål. Hva er så avhengighet? Hernes og andre forskere sier at det er en funksjon av to andre størrelser, interesser og kontroll. Begge må være tilstede i positiv mengde for at det skal være avhengighet, men

grunnresonnementet er at desto mer den aktøren kontrollerer desto mer avhengig er du. Så kan en lage formler som måler både interesse og kontroll i relative termer. Noe av det som er fordelen med å gå den veien Hernes går er at når en begynner å definere ett begrep så kan en lett også definere andre som en funksjon av det en har gjort. Hernes begynner med å definere makt, men motsatsen til at du er prisgitt andres makt er at du har autonomi. Så om andres kontroll over noe du verdsetter høyt er det som gir andre makt over deg, så er din egen makt over det som er viktig for deg det som gir deg autonomi, din makt over deg selv. (det er motsatte størrelser) OM du kontrollerer din egen skjebne så er du autonom. Så kan en definere en rekke andre begreper, som avmakt. Det viktige poenget her er at en ikke må forveksle lite makt med avmakt. Lite makt kan en aktør ha fordi en aktør ikke kontrollerer noe særlig som er av stor verdi for andre, da har aktøren lite makt. Det måler vi i henhold til den tidligere formelen. Men avmakt er en tilstand som Hernes definerer som betingelsene for virkningsfull rasjonell atferd ikke er oppfylt. Kan være av mange grunner, som at en ikke kan forstå situasjonen, mye av forskningen i statsvitenskap på avmakt knytter seg til kollektiv avmakt, som foreligger i en situasjon som er slik at når enhver aktør opptre for å sikre egne interesser så blir resultatet for gruppen dårligere for alle. (Om en er på konsert og folk sitter på stoler, og noen begynner å reise seg opp for å se bedre, så må alle etter hvert reise seg opp, og en får en suboptimal tilstand.) Det er mange eksempler på dette.

Poenget med et helhetlig perspektiv på makt i .. poenget er fra Stein Rokkan, stemmer teller, men ressurser avgjør, stemmer kan gi deg kontroll over et vedtak, men ressurser gir deg kontroll over iverksettelse, og det siste er ofte avgjørende.

Hva er en stat?

Om en husker tilbake til Østeruds forelesning om Stat og Samfunn, der var den første utfordringen, hva er en stat? Faglitteraturen har litt ulike definisjoner, det enkleste er å gå tilbake til en folkerettslig definisjon, som ble vedtatt på en konferanse: Har et begrenset territorium, politiske institusjoner, styres av en regjering med myndighet, osv. men, i faglige studier så er det gjerne flere av disse forholdene som er viktige: (1) Sentralisert kontroll over større territorium, politiske institusjoner adskilt fra andres, (3) monopol på legitimt tvangsmakt (legitim – makt vi anerkjenner som rettmessig utøvd), skattemonopol, og konstitusjonell suverenitet. Det siste blir litt utfordret i Europa, siden EU tar til seg flere og flere fullmakter. Norge er i en litt presset situasjon, siden vi hele tiden blir plaget på av EU kommisjonen fordi vi ikke har innført alle reglene om flysikkerhet, siden det støter an i en bestemmelse i grunnloven om at norske borgere skal dømmes av norske myndigheter. EU direktivet åpner for at det håndheves av utenlandske.

Forholdet mellom styrende og styrte er helt sentralt, og det politiske systemene skiller seg fra hverandre på dimensjonene som vi bruker når vi beskriver styreformene. De fem dimensjonene er de listet over. Det er noe med avveiningen mellom rettighetene en har som samfunnsborger og de rettighetene staten har, som er avstemt forskjellig i demokratier og totalitære regimer.

Så til Hanne Marte Aruds innledning, noe av det som er grunnleggende mellom forholdet mellom styrende og styrte i et demokrati er valg. Valg er en helt grunnleggende mekanisme i et demokrati som skal binde sammen styrende og styrte. Denne valginstitusjonen bygger på helt grunnleggende prinsipper: Det er representativt, vi delegerer myndighet til noen som skal representere oss. Vi peker ut noen som skal representere oss på Stortinget, kommunestyre, fylkesting. Ved å velge delegerer vi myndighet. Men, vi har en mulighet til å ta igjen om de ikke ivaretar det mandatet de har fått, vi kan ta igjen ved neste valg, neste gang kan vi si ”nei, dere oppfylte ikke våre forventninger”. Valg er en kontrollinstans, gjennom valg kan vi kontrollere ikke i detalj hva de gjør, men om de i store trekk tilfredsstillt forventningene. Valget er grunnleggende for å binde sammen befolkning og regjering, ved at folket velger representanter som ivaretar deres interesser, og i etterkant har de en mulighet til å

kontrollere.

Så vet vi at representative demokratier står ovenfor en avveining mellom styringskapasitet og representasjon. Dette dilemmaet løses på ulike måter, men i høy grad gjennom valgordningen, det løses for eksempel ved at en stat bestemmer seg om valgordning, om forholdstallsvalg eller flertallsvalg. Skal vi ha flertallsvalg blir dette helt spesielt kritisk: om det skal være enmannskretser eller i flermandatskretser. Det britiske systemet er flertallsvalg i enmannskretser, norske systemet er forhåndstallsvalg i flermandatsystemer. Det er også mange former for å gjøre stemmer til mandater, noen premierer store partier ovenfor små, andre prøver å sikre proporsjonalitet. Det er et trekk ved det norske systemet som ytterligere utjevner? Utjevningsmandater, har vi noe som premierer store partier framfor små? Sperregrensen. Slike institusjonelle redskaper er det vi bruker for å regulere hvordan valget skal omsettes i mandater, og dermed også hvordan vi prioriterer i hensynet til representativet og styringskraft.

Status for det norske politiske system

Velgerne bruker kontrollmekanismen aktivt, hovedtendensen er at regjeringspartiene taper stemmer. Valget i dag i USA er et godt eksempel på at velgerne sier i fra. Kontrollmekanismene brukes i stor grad, og velgerne har en tendens til å flyttes, har å gjøre med videre samfunntendenser.

Så til Tor Sagviks presentasjon, for å peke på to grunnleggende hensyn som en har når en ser på forholdet mellom politikk og forvaltning, eller politisk ledelse og administrasjon. Det politiske systemet forutsetter en loyal forventning. Om Frp får absolutt flertall ved norske stortingsvalg så skal det norske statsapparatet like loyalt følge Siv Jensen som Stoltenberg. Om noen har alvorlige samvittighetskvaler skal de søke avskjed i nåde. Men, saken har en annen side også, som har blitt belyst i Rottstein, good governance fordrer at folkeviljen begrenses, som at tiltalte skal få en rettmessig juridisk holdbar prøving av sin sak. En skal sees på som uskyldig inntil det motsatte er vist. Demokrati er ikke fritt frem for folkeviljen. Godt styre fordrer sakkyndige råd, ekspertise, derfor er det et grunnleggende krav at en forvaltning skal være faglig uavhengig og forutsigbar. Om Siv Jensen flytter inn så skal administrasjonen, forvaltningen, frimodig fremføre sin faglige vurdering av spørsmålene som kommer opp, lojaliteten skal ikke føres så langt at en ikke gir slipp på sin faglige integritet.

Om Morgenthau: "Statsmannens" lederstjerne. Det er en diskusjon i en del av faglitteraturen, hva slags forpliktelse har en politisk leder? Her kan en knytte noen av de gamle klassikerne opp til den samme diskusjonen. Morgenthau hadde en klar forståelse av statslederens (-mannes) plikt og lederstjerne: En skal følge nasjonale interesser, nasjonens interesser, det nasjonale fellesskapets interesser. Uansett hvor lydhør han eller hun skulle være for strømninger i folkets så er lederens første plikt å lede. (Her er det et bra sitat)

Noen ganger kan fremstillinger få et skjønnlitterært preg, men hovedbudskapet står fast: første plikt er ikke å lytte, men å lede.

Så tilbake til starten. Christian II ville aller helst ha enevoldsmakt, og det kan en si er ett mulig mål en politisk aktør kan ha. Men, mange vil si som så at det ikke bør være politiske aktørers mål, å skaffe seg politisk makt, ære, berømmelse og andre fordeler. Politiske aktører bør ha som mål å ivareta nasjonale interesser (ikke nødvendigvis nasjonens, men i den betydningen Morgenthau snakker om det, som det sosiale fellesskapet som statslederen er satt til å styre.) Det er en fyr på STV som heter Helge Hvem, han var deltaker i Venstre, og hans forslag var at denne formuen har Norge i kraft av rene geologiske tilfeldigheter, det er bare flaks, la oss dele formuen med resten av verden, la oss bruke dem der den ivaretar viktige interesser, som å overleve. Når en studerer politiske mål etisk, ikke om hvordan politikken bør være, men hvordan den er. Morgenthau understreker at det er de nasjonale interessene

som skal være målet. Christian II skal ha lest og var begeistret for Machiavelli, og hans styreform var ikke åpenbart i strid med Machiavelli.

Så er det en dimensjon til, den som har å gjøre med midler. En kan tenke seg fire alternativer:

- Det er ingen grenser for hva en kan gjøre. Det kan nok ha fantes noen aktører som har tenkt noe sånt, men noen vil nok si at det er ingen grenser for hva en kan gjøre så lenge det er klokt. En politisk leder har plikt å handle rasjonelt.
- Noen går litt lengre, og sier at det er grenser, men det er tøyelige. En bør ikke gå over lik, drepe uskyldige, men det kan tenkes situasjoner hvor dette er nødvendig, fordi svært mye står på spill.
- Tøyelige grenser
- Absolutte grenser

Morgenthal: Ivareta nasjonens interesser, så enten ingen grenser, eller tøyelige grenser eller absolutte grenser. "Political realism is also aware of the moral significance of political action". Det er en spenning mellom etiske og moralske krav. Det er grenser, en moralsk lov, og de er krevende. Hva så? Et individ, sier Morgenthau, kan si til seg "la rettferdighet skje selv om jorden skulle gå under". Det er noen grenser, som respekten for uskyldige liv, som vi ikke kan trække over. Men, en stat kan ikke tenke på denne måten, når en taler på vegne av noen som en er satt til å ta vare på. En statsleder er en slags verge ovenfor befolkningen. Så, en statsleder, en stat, har ingen rettighet til å la sin moralske motvilje mot å krenke frihet komme i veien for en hensiktsmessig politisk handling. Betyr det at det er ingen grenser, eller at det er tøyelige grenser? Det er absolutt ikke absolutte grenser (det er bare for individer). Ikke godt å si om det er ingen (men klokt) grenser eller tøyelige grenser.

Hva med Machiavelli? Det er nok av belegg for å si at det er fyrstens ære og berømmelse som han er opptatt av, eller om han mener det er en plikt for statsledere å tenke på fellesskapet. Han har ingen ide om absolutte grenser, og han sier definitivt at noen ganger må vi trå over grenser for hva vi i anstendighetens navn kan gjøre. Men, betyr det at vi kan gjøre det uten samvittighetsgjeld? Nei, om en leser han barmhjertig så mener han ikke det, han mener det er en rekke tragiske valg, hvor uansett hva vi gjør så vil vi ha grunn til å angre på det vi gjør. Det er en realitet, det er ingen måter å gjøre opp et etiske regnskapet på så vi kan si hva det var det riktige valget i etterkant. (Som å gå inn i et land for å kaste makthaverne, det er en gjeldspost som vi ikke kan løpe fra.) Vi kan også lese han som å si at det er "ingen grenser så langt det er klokt, så lenge en har de nasjonale interessene i orden så er det ingen etisk gjeld". Machiavelli er ingen kantianer. Kant plaserer en på absolutte grenser, men "ivareta alle berørte interesser". En utilitarist ville nok lande på "ingen grenser så lenge det er klokt", "ivareta alles interesser – jo sterkere desto viktigere". En må handle så summen av menneskelig lidelse blir mindre, handle så langt en kan så lenge det blir mer menneskelige velferd. Det skal vanskelig være å finne noen som ivaretar andres andre interesser og samtidig ikke har grenser for hva en kan finne på å gjøre.

Det finnes eksempler på politikere som har operert med noe som ligner på absolutte grenser, men ingen av teoretikerne vi har å gjøre operer med slike. Det sies for eksempel at president Kennedy var ganske prinsippfast, han ville ikke en gang vurdere å løse problemet med Cubakrisen ved å rette et overraskende angrep mot Cuba, fordi det var slik Japanerne behandlet oss på Pearl Harbour. (Det skal han i alle fall agt.) Det er neppe så mange politikere på "absolutte grenser".

Ivareta alle berørte interesser – jo sterkere desto viktigere				
---	--	--	--	--

Ivareta nasjonal interesser				
Personlig makt, ære, breikelse				
	Ingen grenser for hva en kan tillate seg	Ingen grenser så lenge det er klokt		Absolutte grenser

Det blir spørretime en uke før eksamen, tirsdag 23.11, 14-16